

EKONOMICKÝ ČASOPIS

31 | 1983 | 7

8.— Kčs

P. Mankovský

Z OBSAHU

TRI DESATROČIA EKONOMICKÉHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED – JAURA, Zdeno – SLÁVIKOVÁ, Zdenka: Vedeckovýskumná činnosť Ekonomického ústavu SAV v rokoch 1953–1982 – Tridsať rokov Ekonomického časopisu – Prehľad knižných publikácií a výskumných prác pracovníkov Ekonomického ústavu SAV za roky 1953–1982 – BACHÁR, Vladislav: Niektoré otázky hospodárskych stykov krajín RVHP s vyspelými kapitalistickými štátmi – ŠVANTNEROVÁ, Jiřina: Uplatňovanie kritérií efektívnosti v procese tvorby a realizácie národohospodárskeho plánu – MIKUŠ, Ladislav: Niektoré aktuálne úlohy merania vplyvu vedecko-technického pokroku na prírastok národného dôchodku – Recenzie – Správy

Ekon. Čas., 31, 1983, č. 7, s. 617–712

S-1-0

31. aug. 1983

Čas. 2112

43391

VEDA, VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
814 30 Bratislava, Klemensova 19

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Časopis pre marxisticko-leninskú ekonomickú teóriu

Ekonomický časopis prináša state a diskusné príspevky z oblasti marxistickej politickej ekonomie, plánovitého riadenia a rozvoja socialistického národného hospodárstva, teórie hospodárskej politiky, financií, ekonomiky priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných úsekových ekonomík. Venuje pozornosť otázkam medzinárodnej socialistickej integrácie, vedecko-technickej revolúcie a využívaniu ekonomicko-matematických metód. Zaoberá sa aj ekonomikou kapitalistických a rozvojových krajín a kritikou buržoáznych ekonomických teórií. Prináša recenzie teoretických prác, správy z vedeckého života a bibliografiu.

Ekonomický časopis печатает статьи и дискуссии из области марксистской политической экономики, планового управления и развития социалистического народного хозяйства, теории экономической политики, финансов, экономики промышленности, сельского хозяйства и других отраслевых экономик. Он уделяет внимание вопросам международной социалистической интеграции, научнотехнической революции и использованию экономико-математических методов. Занимается также и экономикой капиталистических и развивающихся стран равно как и критикой буржуазных экономических теорий. В журнале публикуются рецензии теоретических работ, новости из научной жизни и библиография.

Ekonomický časopis brings articles and discussion on marxist political economy, planned management and development of the socialist national economy, theory of the economic policy, finances, industrial economics, economics of agriculture and other branch economics. It gives attention to the questions of the international socialist integration, scientific and technological revolution and applying of the economic-mathematical methods. It also deals with the economic problems of the capitalist and developing countries and with the critics of the bourgeois economic theories as well. It brings reviews of theoretical publications, news about the scientific life and bibliography.

Hlavný redaktor Vladimír Mikuláš

Výkonná redaktorka

Frída Švajdlerová

zastupoval Jozef Markuš

Redaktorka Katarína Rybanská

Tajomníčka redakcie Naďa Proksová

Redakčná rada: Ladislav Andrášik, Michal Derco, Ivan Figura, Vladislav Garaj, Štefan Heretik, Pavel Hoffmann, Filip Hronský, Michal Hronský, Jan Iša, František Jarušek, Miloslav Jirges, Milan Kodaj, Ján Kúkeľ, Adam Laščiak, Jan Přívara, Pavel Rapoš, Štefan Samson, Eduard Šarmír, Milan Šikula, Ladislav Unčovský, Ján Zervan.

Adresa redakcie: ul. Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava, číslo telefónu 335761-5.

Číslo bolo redakčne spracované v apríli 1983.

OBSAH

TRI DESAŤROČIA EKONOMICKÉHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED	619
JAURA, Zdeno — SLÁVIKOVÁ, Zdenka: Vedeckovýskumná činnosť Ekonomického ústavu SAV v rokoch 1953-1982	620
Tridsať rokov Ekonomického časopisu	636
Prehľad knižných publikácií a výskumných prác pracovníkov Ekonomického ústavu SAV za roky 1953-1982	644

State

BACHÁR, Vladislav: Niektoré otázky hospodárskych stykov krajín RVHP s vyspelými kapitalistickými štátmi	655
---	-----

Diskusia

ŠVANTNEROVÁ, Jiřina: Uplatňovanie kritérií efektívnosti v procese tvorby a realizácie národohospodárskeho plánu	672
---	-----

Prehľady

MIKUŠ, Ladislav: Niektoré aktuálne otázky merania vplyvu vedecko-technického pokroku na prírastok národného dôchodku	685
--	-----

Recenzie

Formovanie ekonomiky rozvinutej socialistickej spoločnosti — J. Košnár	698
MIKULÁŠ, V.: Ekonomika a riadenie investičnej výstavby v ČSSR — V. Bacová	701
BELOVIČ, A.: Koordinácia investícií krajín RVHP — B. Schmögnierová	703

Správy

Za Frídou Švajdlerovou	708
30 rokov činnosti Ekonomického ústavu SAV a jeho budúce úlohy (E. Kočíščíková)	710

СОДЕРЖАНИЕ

ТРИ ДЕСЯТИЛЕТИЯ ИНСТИТУТА ЭКОНОМИКИ СЛОВАЦКОЙ АКАДЕМИИ НАУК	619
ЯУРА, Здено — СЛАВИКОВА, Зденка: Научно-исследовательская деятельность Института экономики Словацкой академии наук за период 1953-1982 гг.	620
Тридцать лет Экономического журнала	636
Книги и научно-исследовательские работы сотрудников Института экономики САН в 1953-1982 годах	644

Статьи

БАХАР, Владислав: Некоторые вопросы экономических отношений стран-членов СЭВ с развитыми капиталистическими странами — — — — —	655
--	-----

Дискуссия

ШВАНТНЕРОВА, Йиржина: Применение критериев эффективности в процессе разработки и реализации народнохозяйственного плана — — — — —	672
---	-----

Обзоры

МИКУШ, Ладислав: Некоторые актуальные вопросы измерения влияния научно-технического прогресса на прирост национального дохода — — — — —	685
---	-----

Рецензии

Формирование экономики развитого социалистического общества — Й. Кошнар	
МИКУЛАШ, В.: Экономика и управление капиталным строительством в ЧССР —	698
В. Бачова — — — — —	701
БЕЛОВИЧ, А.: Координация капиталовложений стран-членов СЭВ — Б. Шмерг- нерова — — — — —	703

Сообщения

Памяти Фриды Швайдлеровой — — — — —	708
30 лет деятельности Института экономики САН и его задачи в будущем (Э. Ко- чищачкова) — — — — —	710

CONTENTS

THREE DECADES OF INSTITUTE OF ECONOMICS OF THE SLOVAK ACADEMY OF SCIENCES — — — — —	619
JAURA, Zdeno — SLÁVIKOVÁ, Zdenka: Research Activity of Institute of Economics of the Slovak Academy of Sciences in the Period 1953-1982 — — — — —	620
Thirty Years of Economic Journal — — — — —	536
Books and Research Works of Collaborators of Institute of Economics of the Slovak Academy of Sciences in the Years 1953-1982 — — — — —	644

Articles

BACHAR, Vladislav: Some Aspects of Economic Relations Between CMEA and Developed Capitalist Countries — — — — —	655
---	-----

Discussion

ŠVANTNEROVÁ, Jiřina: Applying Effectiveness Criteria in Creation and Realization Process of National Economic Plan — — — — —	672
--	-----

Review Articles

MÍKUŠ, Ladislav: Some Actual Problems of Measuring Influence of Scientific and Technological Progress on National Income Growth — — — — —	685
---	-----

Book Reviews

Forming of the Economy of Developed Socialist Society — J. Košnář — — —	698
MIKULÁŠ, V.: Economy and Management of Investment Constructing in ČSSR —	
V. Bачová — — — — —	701
BELOVIČ, A.: Investment Coordination in CMEA Countries — B. Schmögnerová	703

Reports

Frida Švajdlerová in Memoriam — — — — —	708
30 Years of Activity of Institute of Economics of the SAS and its Future Tasks (E. Kočiščáková) — — — — —	710

TRI DESAŤROČIA EKONOMICKÉHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

V tomto čísle Ekonomického časopisu si pripomíname významné výročie vo vývine marxistickej ekonomickej vedy na Slovensku — 30 rokov Ekonomického ústavu SAV. K tomuto jubileu prinášame prehľadovú stať o vývine Ekonomického ústavu SAV, zachycujúcu aj interakciu tohto vývoja s vývojom marxistickej ekonomickej teórie na Slovensku, ktorá však, prirodzene, nenárokuje si povedať konečné slovo k tejto problematike. S históriou Ekonomického ústavu SAV sú nerozlučne spojené aj dejiny nášho časopisu. Preto sme pripravili rozhovor s jedným zo zakladateľov časopisu, v ktorom sa usilujeme priblížiť čitateľom začiatky časopisu, prispieť k odhaľovaniu vnútornej línie jeho vyzrievania so všetkou jej zložitou a protirečivosťou i naznačiť ciele budúceho smerovania časopisu, jeho nesporne náročných úloh. Uverejňujeme aj prehľad všetkých väčších prác pracovníkov Ekonomického ústavu SAV. Je publikovaný prvýkrát vôbec a svojím spôsobom — prirodzene, dokumentárne strohým — pomerne verne odráža evolúciu výskumného programu ústavu aj výsledky jeho plnenia.

Aj doktoré ďalšie príspevky v čísle majú či už voľnejší alebo užší vzťah k jubileu Ekonomického ústavu SAV. Spomeňme aspoň recenziu J. Košnára na kolektívnu monografiu takmer všetkých pracovníkov ústavu, synteticky zhrňujúcu významnú časť výsledkov výskumu z druhej polovice 70. rokov (a z roku 1980) a správu E. Kočiščákovej o vedeckom seminári venovanom výročiu ústavu.

Vedeckovýskumná činnosť Ekonomického ústavu SAV v rokoch 1953–1982

JAURA, Zdeno — SLÁVIKOVÁ, Zdenka

Vývoj výskumného zamerania Ekonomického ústavu SAV v priebehu tridsaťročia jeho existencie odráža zmenu v úlohách, ktoré politická ekonómia plnila a plní v socialistickej spoločnosti u nás — od riešenia podstatných otázok politickej ekonómie ako predpokladu budovania základov socialistickej spoločnosti, až po prístup k čoraz zložitejším a kvalitatívne odlišným problémom národného hospodárstva na báze tvorivého rozvíjania poznatkov politickej ekonómie. Smery tohto tvorivého rozvíjania sú určované potrebou riešiť teoretické i praktické ekonomické problémy na novej úrovni, v náročnejších súvislostiach. Úlohou tejto state je podať obraz o tom, ako sa výskumná práca na Ekonomickom ústave SAV rozvíjala a k akým hlavným výsledkom dospela.

V našom príspevku vychádzame z toho, že výstavba socializmu je nerozlučne spätá s vývojom vedy a vyvoláva jej nebyvalý rozmach. Budovanie socializmu sa opiera o poznatky všetkých vedných odborov, predovšetkým však o poznanie objektívnych zákonov spoločenského vývinu, a po prvý raz v tomto procese sa tieto poznatky využívajú v záujme celej spoločnosti.

Pri posudzovaní vývinu marxistickej ekonomickej vedy na Slovensku treba vychádzať predovšetkým z toho, že ide o novú, mladú vedu. V tomto ohľade sa situácia v ekonomickej vede nelíši ani v celoštátnom meradle. Marxistická ekonomická veda na Slovensku je mladá v tom zmysle, že nemohla nadväzovať na nijaké významnejšie vedecké tradície z obdobia buržoáznej republiky. Vznikla teda až po oslobodení Československa a jej vývin sa začal po februári 1948, ba niektoré jej disciplíny sa rozvíjali oveľa neskôr. Ekonomická veda na Slovensku je však mladá aj v tom zmysle, že v nej začali pracovať a rozvíjať ju prevažne mladí ľudia, ktorí nemohli mať skúsenosti z náročnej vedeckej práce. Zo starších ekonómov buržoázneho zamerania len niekoľko jednotlivcov vedelo nájsť cestu k marxisticko-leninskej politickej ekonómii.

Rozvoj celej československej ekonomickej vedy bol poháňaný vpred konkrétnymi potrebami praxe socialistickej výstavby, úlohami vyplývajúcimi z budovania a rozvíjania ekonomickej základne socializmu. Proces rozvíjania našej marxistickej ekonomickej vedy prebiehal za sústavnej starostlivosti Komunistickej strany Československa, ktorá usmerňovala a riadila vývin tejto vednej disciplíny a vytvárala pre ňu priaznivé podmienky. Uskutočnila sa základná prestavba vysokých ekonomických škôl, ktoré zaznamenali nebývalý rozmach. Na všetkých vysokých školách sa zabezpečila výučba marxistickej politickej ekonómie. Začali sa vytvárať predpoklady aj pre základný a aplikovaný ekonomický výskum v celom Československu.

Vznik ústavu a jeho výskumné zameranie v päťdesiatych rokoch

Národné zhromaždenie zákonom č. 52 Zb. zo dňa 23. októbra 1952 schválilo založenie Československej akadémie vied a 18. júna 1953 Slovenská národná rada prijala zákon o Slovenskej akadémii vied.

V roku 1953 začínala SAV s 29 pracoviskami. Boli to pracoviská miniatúrne, niektoré predstavovali iba zárodky budúcich ústavov, s 2—3 pracovníkmi. Líšili sa od seba typom, štruktúrou i samotným pomenovaním — komisie, laboratóriá, kabinety, ústavy. V ďalšom vývoji SAV sa laboratóriá a kabinety pretvárali na ústavy.

Ako ekonomické výskumné pracovisko od roku 1952 fungoval Kabinet politickej ekonómie. Pôsobil v organizačnom rámci predchodcu Slovenskej akadémie vied, ktorým bola Slovenská akadémia vied a umení. V roku 1953 bol premenovaný na Ekonomický kabinet a prešiel do organizačného zväzku Slovenskej akadémie vied. Roku 1956 sa Ekonomický kabinet prebudoval na Ekonomický ústav SAV. Začínal bez tradícií a nenadväzoval na nijaké podobné pracovisko na Slovensku.

Ekonomický ústav SAV bol pomerne dlho jediným pracoviskom ekonomického výskumu na Slovensku. Jeho hlavným poslaním hneď spočiatku bolo rozvíjanie marxistickej politickej ekonómie. Tým mal prispievať k plneniu generálnej línie výstavby socializmu, v podmienkach na Slovensku, ktorú vytýčil IX. zjazd KSČ. Ústav, pravda, začínal veľmi skromne; v roku 1955 mal 4 vedeckých pracovníkov a celkove na ústave pôsobilo 10 pracovníkov. Postupne sa prijímali absolventi vysokých škôl, ktorí formou internej a externej ašpirantúry získavali predpoklady pre vedeckú prácu. V päťdesiatych rokoch bola preto práca ústavu podmienená a ovplyvnená tým, že veľká časť jeho pracovníkov sa pripravovala na obhajobu kandidátskych dizertácií. Už v roku 1960 obhájili šiesti pracovníci ústavu prvé kandidátske práce.

V období pôsobenia Ekonomického kabinetu do roku 1956 skúmali sa otázky socialistickej industrializácie Slovenska a z hospodárskych dejín ekonomika tzv. slovenského štátu. Jedným z výsledkov výskumu

národohospodárskych dejín bola monografia *Poľnohospodárstvo za slovenského štátu* (1958).

Zvlášť významné a časovo aktuálne bolo skúmanie otázok socialistickej industrializácie Slovenska. Prvá československá päťročnica bola plánom socialistickej industrializácie nášho štátu. Spomedzi úloh, ktoré rieši socialistickej industrializácia každej krajiny, stáli u nás osobitne v popredí dve úlohy: výstavba a prestavba nášho hospodárstva, najmä zmena štruktúry priemyslu, a po druhé, racionálna zmena v rozmiestnení výrobných síl v krajine. Tento výskum bol zameraný na objasnenie základných východísk socialistickej industrializácie. Išlo najmä o to, že hoci je v zásadných črtách obsah socialistickej industrializácie v každej krajine, ktorá sa nachodí v období prechodu k socializmu, v podstate rovnaký, jednako konkrétne uskutočňovanie industrializačnej politiky závisí od úrovne priemyslu zdedeného po kapitalistickom zriadení, od jeho podielu na národnom hospodárstve, od jeho technickej vyspelosti, štruktúry, rozmiestnenia, od prírodných predpokladov krajiny a do veľkej miery od medzinárodného postavenia, v ktorom sa krajina nachádza. Z týchto pozícií vyvíjalo sa úsilie skúmať procesy socialistickej industrializácie Slovenska.

Významným podujatím z tejto sféry výskumu bola prvá konferencia slovenských ekonómov o otázkach socialistickej industrializácie Slovenska (1954). Okrem toho vyšla monografia *Socialistická industrializácia Slovenska* (1960).

V druhej polovici 50. rokov sa vedecká práca v Ekonomickom ústave SAV sústredila aj na teoretické problémy formovania a využívania socialistickej výrobných vzťahov v poľnohospodárstve. Vo sfére socialistickej výrobných vzťahov v poľnohospodárstve spočiatku išlo o problémy postavenia a funkcie štátnych majetkov v ekonomike prechodného obdobia a neskôršie o skúmanie ekonomických zákonitostí rozvoja družstevnej poľnohospodárskej výroby.

Pri riešení úloh socialistickej výrobných vzťahov v poľnohospodárstve sa vychádzalo z toho, že pomalý rast poľnohospodárskej výroby dosahovaný pri individuálnej malovýrobe bol vážnou prekážkou pre rýchlejšie rozvíjanie výrobných síl a brzdil zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne obyvateľstva.

Výsledkom výskumu z tejto problematiky boli monografie *Otázky hospodárskeho vzťahu medzi mestom a dedinou* (1955), *Február 1948 — víťazstvo vzťahu robotníkov a roľníkov* (1958) a *Vplyv ekonomických faktorov na vývin poľnohospodárskej výroby* (1960).

Postupne sa na ústave začali skúmať aj teoretické otázky riadenia štátneho sektora národného hospodárstva. Tento výskum sa zamerával na problematiku využívania hodnotových vzťahov a kategórií pri riadení. Išlo o problémy produktivity spoločenskej práce, problémy chozrasčotu v priemyselných podnikoch, funkcie veľkoobchodných cien a pod. Takéto zameranie výskumu vychádzalo z potrieb riešiť základné

problémy rozvoja národného hospodárstva, najmä v súvislosti s prijatými novými zásadami riadenia priemyslu. Uplatňovanie týchto zásad v riadení priemyselnej výroby zvýšilo nároky aj na pracovníkov ekonomickej vedy, na úroveň ich vedeckovýskumnej práce. Súviselo to hlavne so skutočnosťou, že do popredia sa dostávala ekonomická stránka výroby, problémy využívania ekonomických zákonov pri zabezpečovaní efektívnosti národného hospodárstva.

Z tejto oblasti boli publikované viaceré monografie: *Aktuálne otázky riadenia národného hospodárstva* (1960), *Nové prvky chozrasčotu* (1961), *Hmotná zainteresovanosť socialistických podnikov* (1964) a *Veľkoobchodné ceny a ich využívanie pri riadení národného hospodárstva* (1964).

Výskum sa venoval aj marxistickej kritike buržoáznych ekonomických teórií, nevedeckej a apologetickej podstate buržoáznej kritiky marxisticko-leninskej ekonomickej teórie a procesov socialistickej výstavby.

Významná bola účasť pracovníkov ústavu na vedeckej redakcii prvého slovenského prekladu Marxovho *Kapitálu*. Okrem toho boli vypracované monografie *O diele K. Marxa „Ku kritike politickej ekonómie“* (1955) a *Náčrt dejín politickej ekonómie* (1958).

V roku 1956 vznikol výskumný kolektív, ktorý sa zaoberal problémami socialistických výrobných vzťahov v poľnohospodárstve. V rokoch 1956—1958 kolektív riešil úlohu o postavení štátnych majetkov pri budovaní socialistického poľnohospodárstva a dovŕšil ju kolektívnou publikáciou *Štátne majetky v ekonomike prechodného obdobia* (1958). Výsledkom kolektívnej práce boli aj monografie *Problémy slovenského poľnohospodárstva po XI. zjazde* (1959) a *Problémy špecializácie a kooperácie* (1961).

Aj v ďalších problémových okruhoch boli vypracované niektoré kolektívne vedeckovýskumné úlohy. V roku 1960 to boli úlohy: problémy chozrasčotu v novej sústave riadenia a niektoré ekonomické zákonnosti rozvoja družstevnej poľnohospodárskej výroby.

V rámci spolupráce s inými pracoviskami išlo zo začiatku predovšetkým o kontakty s Ekonomickým ústavom ČSAV. Boli to jednak neformálne styky jednotlivých pracovníkov, jednak diskusie o výskumných prácach, účasť na oponentúrach výskumných správ a výmena vedeckých informácií.

Práca ústavu bola od začiatku spätá aj s činnosťou Vysoké školy ekonomickej v Bratislave, ktorá na jednej strane pripravovala absolventov, pripadajúcich do úvahy ako budúci výskumní pracovníci ústavu, a na druhej strane, významné bolo, že v pedagogickom procese sa uplatňovali výsledky teoretického bádania dosiahnuté na ústave. Jednu z dôležitých foriem spolupráce ekonomických pracovísk predstavovala činnosť Slovenskej ekonomickej spoločnosti vytvorenej pri Slovenskej akadémii vied. Pracovníci ústavu sú od začiatku aktívnymi členmi orgánov tejto spoločnosti.

V päťdesiatych rokoch hlavnou formou medzinárodnej spolupráce bo-

li návštevy výnamných teoretikov zo zahraničia na ústave a diskusie s nimi o zásadných problémoch marxisticko-leninskej teórie.

Výskumné zameranie ústavu v šesťdesiatych rokoch

Na začiatku šesťdesiatych rokov bolo potrebné vo výskumnom programe ústavu reagovať na nové javy v hospodárskom živote.

Vychádzajúc z toho, že problémy priestorového usporiadania socialistickej ekonomiky boli málo rozpracované, ale mimoriadne aktuálne, začal sa na ústave začiatkom šesťdesiatych rokov rozvíjať aj tento výskum. Bol tesne spätý so štúdiom otázok hospodárskeho rozvoja Slovenska. Oblastný aspekt rozvoja, a osobitne úlohy ekonomického vyrovnávania Slovenska vyžadovali riešenie mnohých teoretických ekonomických otázok. Čiastočne sa venovala pozornosť aj výskumu a hodnoteniu doterajšieho vývoja ekonomiky Slovenska. Vyšli tieto monografie: *Zamestnanosť a ekonomický rozvoj* (1966) a *Náčrt vývinu priestorovej ekonomiky* (1969).

Z výskumu vyplynula kritika nadmernej roztrieštenosti priemyselnej výroby na Slovensku do odvetví a odborov, ako aj z hľadiska priestorového rozloženia. Ďalej sa ukázalo, že veľké priemyselné závody nemajú komplementárne kapacity, že na Slovensku sa formovala iba jedna priemyselná aglomerácia Bratislava ako celok.

Vedecko-technický pokrok vyvoláva celý rad nových problémov v rozvoji hospodárstva, najmä modernizáciu jeho štruktúry. V súvislosti s tým sa začalo s výskumom ekonomických otázok technického pokroku v spojitosti s budovaním materiálo-technickej základne socialistickej spoločnosti. Riešenie sa orientovalo na rozbor ekonomických podmienok technického pokroku v procese socialistickej industrializácie, na vývin pracovných síl pod vplyvom technického pokroku, a napokon na ekonomické nástroje súvisiace s využívaním technického pokroku vo výrobe. Pracovníci ústavu poukazovali na skutočnosť, že v nedostatkoch sústavy riadenia a plánovania je jedna z príčin ťažkostí pri zabezpečovaní úrovne výroby. Upozorňovali na neželateľnú migráciu pracovných síl na Slovensku, na potrebu teoreticky zdôvodnenej interpretácie vývoja fondovej náročnosti produkcie. Z riešenia výskumných úloh na tomto úseku vyšiel zborník *Ekonomické aspekty technického pokroku* (1967), monografie *Ekonomické problémy kvalifikácie robotníkov* (1966) a *Automatizácia a pracovná sila* (1968).

V šesťdesiatych rokoch sa na ústave pokračovalo vo výskume problematiky socialistickeho poľnohospodárstva so zameraním na výrobné vzťahy v družstevnom socialisticom poľnohospodárstve. Výskum sa orientoval na jednotlivé stránky reprodukcie družstevného vlastníctva v poľnohospodárstve všeobecne, a zvlášť na podmienky Slovenska. Osobitne sa skúmali črty a zákonitosti rozvoja tohto sektora v ČSR a odhaľovali sa perspektívy zdokonaľovania socialistickej výrobných vzta-

hových v družstevnom poľnohospodárstve. V prácach z tohto úseku sa zdôrazňovala rozhodujúca úloha socialistickej plánovitosti v rozvoji družstevného sektora, osobitne úloha centrálného plánovitého riadenia. V rámci uvedeného výskumu boli publikované tieto monografie: *Ekonomické problémy charakteru práce v poľnohospodárstve* (1965), *Plánovanie pracovných síl v poľnohospodárskych podnikoch* (1965), *Dôchodkovosť v ekonomike* JRD (1966), *Naše starosti s JRD a národný dôchodok* (1967), *Problémy pracovnej aktivity pracovníkov* JRD (1969) a *Problémy tvorby výrobných fondov v JRD* (1971).

Do výskumného programu ústavu v šesťdesiatych rokoch patrila aj kritika buržoázných ekonomických teórií. Jej úlohou bolo odhaliť apologetický charakter buržoáznej politickej ekonómie na základe poznania podstaty tej-ktorej teórie, jej metodológie a analytického aparátu. Popri apologetike sa mal ukázať aj jej obmedzený teoretický prínos.

Téza o dvoch funkciách buržoáznej politickej ekonómie, ideologicko-apologetickej a teoreticko-poznávacej, bola v ústave rozpracovaná v podobe tzv. metodologického prístupu. Tento prístup vychádzal z dialektickej jednoty a vzájomného pôsobenia medzi predmetom a metódou buržoázných teórií. Odhalenie obmedzeného poznávacieho významu buržoázných teórií podniku, trhu, konkurencie a monopolov predstavovalo nepriamu kritiku tých ekonómov, ktorí sa snažili uvedené teórie využívať pri zdôvodňovaní revizionistickej koncepcie „trhového socializmu“.

Odzrazom aktuálnej spoločenskej potreby bol výskum problémov socialistickej tovarovej výroby, ktoré sa začali v ústave riešiť v druhej polovici šesťdesiatych rokov. Skúmali sa všeobecné predpoklady racionálneho hospodárenia priemyselných podnikov v podmienkach socialistickej tovarovej výroby, s cieľom podať obraz o jeho systémovom usporiadaní v rámci projektovanej ekonomickej reformy. Výskum sa zameriaval na otázky postavenia socialistických podnikov a na niektoré problémy fungovania socialistickej ekonomiky. Začatie tohto výskumu prišlo však príliš neskoro na to, aby mohol včas, a najmä teoreticky fundovane prispieť k riešeniu aktuálnych problémov v rámci ekonomickej reformy. To sa napokon prejavilo aj v jeho záveroch. Pri riešení problematiky postavenia podniku sa síce polemizovalo s nesprávnym chápaním spoločenského vlastníctva, ale nedospelo sa k jednoznačným záverom. Aj v oblasti riadenia národného hospodárstva sa síce spočiatku zdôrazňovalo, že plán z priestorového aspektu musí zohrať rozhodujúcu úlohu, ale neskoršie sa vyslovovali chybné názory, že štát má vystupovať ako účastník trhu, ako veľký podnikateľ, ktorý by realizoval akcie presahujúce sféru podniku.

Problematicke riadenia národného hospodárstva sa venovala na ústave pozornosť predovšetkým vo vzťahu k ekonomike Slovenska. Riešitelia v prevažnej miere poukazovali na nepriaznivý dosah, ktorý pre rozvoj Slovenska bude mať realizovaná sústava riadenia.

Vo vnútroštátnej spolupráci začali sa pripravovať plány základného vý-

skumu s Ekonomickým ústavom ČSAV v Prahe, realizovala sa účasť niektorých pracovníkov VŠE v Bratislave na vedeckovýskumnej práci ústavu. Tesnejšie kontakty spolupráce sa nadviazali aj s katedrami politickej ekonómie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, na Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave a na Vysokej škole poľnohospodárskej v Nitre.

V šesťdesiatych rokoch sa podstatne rozšírila ekonomická vedeckovýskumná základňa na Slovensku založením nových výskumných pracovísk. Ekonomický ústav SAV, ktorý bol už do značnej miery vybudovaný, mal podiel na ich vzniku a počiatočnom rozvoji, zúčastňoval sa diskusií o projektoch ich výskumných zameraní a ako školiace pracovisko umožňoval zvyšovať vedeckú kvalifikáciu kádrov.

Činnosť ústavu v šesťdesiatych rokoch bola poznamenaná relatívne rýchlym kádrovým rastom. V roku 1960 mal ústav 22 pracovníkov, z čoho bolo 8 vedeckých. V roku 1970 mal ústav už 60 pracovníkov, z čoho bolo 25 vedeckých pracovníkov, a v šesťdesiatych rokoch obhájilo 22 pracovníkov ústavu kandidátske dizertačné práce.

Pri trojnásobnom zvýšení počtu pracovníkov ústavu problémom bolo hlavne to, že v orientácii výskumného zamerania bola určitá rozpačitosť. Ústav nemal vyhranený výskumný program, v ktorom by sa skúmanie ekonomických problémov Slovenska bolo organicky zapojilo na celoštátne výskumné úlohy. Program ústavu nebol dostatočne koncentrovaný, úlohy boli rozptýlené do širokých, na seba nenadväzujúcich skupín.

Ústav ako celok nebol organizovane zapojený ani do prípravy ekonomickej reformy, iba sporadicky riešil niektoré problémy, ktoré sa týkali predovšetkým jej vplyvu na hospodárstvo Slovenska.

Zaznávanie výskumu socialistických výrobných vzťahov sa záporne prejavilo aj pri riešení problematiky priestorového usporiadania socialistického národného hospodárstva, keď sa pozornosť zamerala na teóriu polarizovaného rozvoja. Pritom sa dostatočne nebral do úvahy ani rozdielny vplyv socialistických a kapitalistických výrobných vzťahov na oblastný rozvoj. Tento nedostatok sa prejavil aj v niektorých prácach o technickom pokroku.

Niektoré nedostatky znižovali efekt práce celého ústavu, ale zároveň znižovali odolnosť jeho jednotlivých pracovníkov voči negatívnym vplyvom v krízovom období 1968–1969. Preto bolo nevyhnutné venovať budúceму výskumnému zameraniu ústavu zvýšenú pozornosť.

Výskumné zameranie ústavu v sedemdesiatych rokoch

Medzníkom vo výskumnom zameraní ústavu na začiatku sedemdesiatych rokov bol XIV. zjazd KSČ, ktorý vytýčil hlavné úlohy rozvoja československej ekonomiky na roky 1971–1975 a dlhodobé ciele rozvoja socialistickej spoločnosti. Určil tým aj východiská a základné úlohy

pre ekonomickú vedu, ktoré boli rozpracované na podmienky nášho pracoviska a premietnuté do nového vedeckovýskumného programu ústavu. Riešenie úloh nemohlo plne nadväzovať na výskum z predchádzajúceho krízového obdobia. Mnohé otázky sa museli z hľadiska marxisticko-leninskej ekonomickej teórie analyzovať a prehodnocovať. Nevyhnutné bolo koncepčne prebudovať výskumné zameranie ústavu.

Dosiahnutý stupeň konsolidácie národného hospodárstva a obmedzenosť tradičných zdrojov rastu spôsobili, že hlavným obsahom hospodárskej politiky rozvoja Československa sa stalo zvyšovanie efektívnosti národného hospodárstva, založené na intenzívnych faktoroch rastu. Pri riešení tejto strategickej hospodárskej úlohy bol položený mimoriadny dôraz aj na zvyšovanie účinnosti vedeckovýskumnej základne. Bolo nevyhnutné sústrediť ju na hlavné úlohy a plnšie využívanie medzinárodnej vedeckej spolupráce. V smernici XIV. zjazdu KSČ sa bezprostredne od ekonomickej vedy požadovalo: „Je úlohou novo sa formujúcich vedeckých kolektívov, aby sa čo najrýchlejšie začali riešiť zložité teoretické a praktické problémy, ktoré podmieňujú náš dlhodobý ekonomický rozvoj.“

V duchu týchto direktív bola v roku 1971 vypracovaná nová koncepcia výskumného programu ústavu, ktorá orientuje dlhodobé zameranie práce ústavu na riešenie základných teoretických a metodologických otázok politickej ekonómie. Spoločenská objednávka na ekonomický výskum orientovala ústav na riešenie aktuálnych otázok, účelné a efektívne využívanie intenzívnych činiteľov hospodárskeho rozvoja, predovšetkým vedecko-technického pokroku a medzinárodnej socialistickej ekonomickej integrácie. Do popredia vystúpili najmä problémy ďalšieho zdokonaľovania plánovitého riadenia národného hospodárstva. Závažnou úlohou ekonomickej vedy bolo očistiť ju od revizionistických názorov z predchádzajúcich rokov a ďalej rozvíjať kritickú ofenzívu proti buržoáznym teóriám.

V súlade s tým sa ústav dlhodobo zameril na dva základné problémové okruhy — na politickoekonomický výskum rozvoja socialistickej ekonomiky a na kritiku buržoázných a revizionistických ekonomických teórií.

V záujme koncentrácie síl sa z programu ústavu vypustila problematika priestorovej ekonomiky a ekonomiky poľnohospodárstva, ktorú riešia samostatné špecializované ústavy.

Dôležitým stimulom pre činnosť ústavu a pre orientáciu na riešenie nosných kľúčových úloh sa stal *Dokument Predsedníctva ÚV KSČ o spoločenských vedách* z mája 1974.

Pri zabezpečovaní úloh, ktoré tento Dokument pred ekonomickú vedu vytýčil, i v snahe prispieť k realizácii uznesení XIV. zjazdu KSČ a zasadaní ÚV KSČ a ÚV KSS, najmä o vedecko-technickom pokroku, ústav sa sústredil na riešenie teoretických problémov socialistickej reprodukcie, zdrojov a faktorov dlhodobého ekonomického rozvoja, štruk-

túrnych zmien národného hospodárstva a metodologických otázok ekonomickej efektívnosti, najmä z hľadiska využívania vedecko-technickej revolúcie; na problémy zdokonaľovania plánovitého riadenia národného hospodárstva a metodologické otázky skúmania výrobných vzťahov; na aktuálne otázky marxisticko-leninskej kritiky najnovších smerov buržoáznej ekonomickej teórie; a začal skúmať aj niektoré problémy ekonomickeho pohybu v integračnom zoskupení krajín RVHP.

Výskum problémov rozvoja socialistickej ekonomiky sa uberal v dvoch základných smeroch tak, aby zahrnul obidve stránky rozšírenej socialistickej reprodukcie: kvalitatívnu zmenu v základných zdrojoch a v štruktúre rozvoja socialistickej ekonomiky s dôrazom na vedecko-technický pokrok a rast efektívnosti, ako aj procesy rozvíjania socialistickej výrobných vzťahov s prihliadnutím na zdokonaľovanie sústavy riadenia národného hospodárstva.

Výsledky tohto výskumu boli prínosom pre rozvíjanie vlastnej vednej disciplíny a priniesli viaceré podnety aj pre hospodársku prax.

Analýzy dlhodobých procesov reprodukcie výrobných síl socialistickej ekonomiky ukázali na rozhodujúce postavenie vedecko-technického pokroku a na rastúcu úlohu vedy v intenzifikácii zdrojov ekonomickeho rastu. V aplikácii teoretických poznatkov týchto analýz na aktuálne otázky rozvoja československej ekonomiky a na špecifiky Slovenska, výskum zhodnotil základné aspekty vzostupu produkčnej výkonnosti hospodárstva na Slovensku a jeho stále rastúci prínos k efektívnemu rozvoju československého národného hospodárstva.

Prehlbovanie princípu jednotnosti československej ekonomiky zvyrazňuje požiadavku aktivizovať všetky mobilizovateľné zdroje pri súčasnom zabezpečovaní progresívnych technických podmienok ich využitia v obidvoch národných republikách.

Z týchto aspektov boli zhodnotené aj nevyhnutné zmeny v štruktúre zamestnanosti obyvateľstva na Slovensku a procesy ďalšieho vyrovnávania ekonomickej úrovne mikrooblastí v SSR a ČSR. Analýzy prognostického vývoja obyvateľstva ako zdroja pracovných síl ukázali nové aspekty vo vývoji jeho demografického správania a postupné zblížovanie týchto tendencií v obidvoch republikách. Teoretické objasnenie zákonitostí vývoja populácie za socializmu vyústilo do poznatku o nevyhnutnosti presadzovania sa objektívnej tendencie kvantitatívneho a kvalitatívneho súladu pracovných miest a pracovných síl. Skúmanie procesov prevodu výsledkov vedecko-technického pokroku do praxe prispelo k riešeniu problémov komplexného ekonomickeho hodnotenia cyklu veda-výskum-vývoj-použitie a vyústilo do konkrétneho návrhu sústavy hodnotenia inovačných procesov v československom národnom hospodárstve; táto sústava bola aplikovaná a využíva sa v riadiacej praxi.

Historická analýza ekonomickej efektívnosti za socializmu spresnila obsah a chápanie tejto kategórie a vyústila do metodológie hodnotenia efektívnosti na rôznych úrovniach riadenia i do objasnenia zásad kon-

štrukcie komplexnej sústavy národohospodárskych ukazovateľov efektívnosti.

Zovšeobecnenie poznatkov analýz rozvoja výrobných síl československej ekonomiky, intenzívnych činiteľov rastu a ekonomickej efektívnosti prispelo k rozvíjaniu teórie rozšírenej socialistickej reprodukcie, o čom svedčí široká medzinárodná spolupráca ústavu v tejto oblasti s ústavmi socialistickej krajín.

V oblasti výskumu rozvoja socialistickej výrobných vzťahov sa uskutočnila široká historická analýza objektívnych predpokladov, teoretických východísk a výsledkov zmien v riadení a fungovaní ekonomiky v etape hospodárskych reforiem v socialistickej krajinách, ako aj v Československu. Táto analýza umožnila kriticky zhodnotiť deformácie a nesprávne názory, ktoré brzdili proces ekonomickej reformy v Československu, a zároveň rozpracovať kľúčové problémy ďalšieho zdokonaľovania sústavy riadenia československého národného hospodárstva.

Pochopenie trvalého procesu zdokonaľovania systému riadenia ekonomiky ako konkrétne-historickej podoby vývoja socialistickej výrobných vzťahov, v ktorom sa stále hlbšie uplatňuje leninský princíp demokratického centralizmu, orientovalo výskum výrobných vzťahov na štúdium teoretických problémov plánovania v chozrasčotnej sfére. Prvý z uvedených smerov výskumu sa odvíjal od pokusu zhrnúť a priblížiť československým potrebám výsledky sovietskej diskusie o optimálnom plánovaní. Jeho realizácia priniesla aj veľa pôvodných poznatkov. Analýza fungovania chozrasčotnej sféry sa zamerala na analýzu funkcií veľkých hospodárskych celkov, ku ktorým sa vyvíjajú aj naše VHI, a na rozbor väzby medzi ekonomickým a organizačno-právnym postavením VHI v ČSSR. Pozitívne výsledky sa dosiahli pri skúmaní ekonomických záujmov, ich podstaty, štruktúry a spojitosti s výrobnými vzťahmi, potrebami a motívmi konania ekonomických subjektov. Spomedzi početných nástrojov plánovitého riadenia sa venovala hlbšia pozornosť plánovitému využívaniu ceny a preskúmala sa aj možnosť využívania tovarovo-peňažných vzťahov v systéme plánovitého riadenia ekonomiky. Výskum finančných nástrojov riadenia podnikovej sféry podal prehľad daňových a odvodových sústav v krajinách RVHP, zhrnul teoretické názory na tieto kategórie a vyústil do rozboru ekonomických funkcií odvodov a daní s námetmi na ich lepšie využívanie v československej ekonomike. Výsledkom tohto výskumu boli dve kolektívne práce: *Aktuálne problémy marxisticko-leninskej politickej ekonómie* (1974), *Teoretické problémy riadenia socialistickej národného hospodárstva* (1976). Okrem toho vyšla monografia *Národné výbory a ekonomika* (1975).

V riešení výskumnej úlohy o marxistickej kritike najnovších smerov teoretických a metodologických tendencií buržoázných ekonomických teórií sa objasnil ich triedne-apologetický obsah, marxisticky sa prehodnotil ich obmedzený poznávací význam a analyzoval sa aj ich vzťah k hospodárskej politike v rozvinutých kapitalistických krajinách. Zvý-

šená pozornosť sa venovala aj kritickému skúmaniu buržoáznej komparatívnej analýzy fungovania rozdielnych spoločensko-ekonomických systémov, ktorá sa stáva dôležitou sférou ideologického boja, ako aj kritickej analýze teoretických základov hospodárskej politiky vo vyspelých kapitalistických krajinách. Výskum vyústil do celkového záveru o charakteristike súčasnej krízy buržoázneho ekonomického myslenia, o nevyhnutnosti venovať zvýšenú pozornosť buržoáznym sociálno-ekonomickým koncepciám, ktoré nadobúdajú osobitné miesto v ideologickej diverzii. Dokázal neudržateľnosť buržoáznej „kritiky socializmu“ odhalením a vyvrátením jej apologetickej podstaty. Prispel k hlbšiemu pochopeniu gnozeologických zdrojov revizionistických názorov, ktoré sa v krízovom období prejavili v československej ekonomickej vede. Rozpracoval kritiku Šikovej koncepcie „tretej cesty“, kritiku buržoázných teórií „konvergencie“ a pod. Výskum tak prispel k ideologickému boju proti súčasnému antikomunizmu, reformizmu a revizionizmu, ako aj k odhaleniu nových stránok štátnomonopolistickej hospodárskej politiky kapitalizmu. Publikovali sa monografie: *Teoretické základy súčasnej buržoáznej ekonómie* (1973), *Kritika buržoázných teórií o podniku a ekonomickom mechanizme* (1974) a *Kritika súčasných buržoázných sociálno-ekonomických teórií* (1976).

Okrem týchto výskumných smerov sa v priebehu päťročnice začala skúmať aj problematika špecifických črt ekonomického pohybu v integračnom zoskupení krajín RVHP. Hlavným cieľom výskumu bolo prispieť k rozpracovaniu vybraných otázok teórie socialistickej ekonomickej integrácie s osobitným zreteľom na zhodnotenie modifikujúceho vplyvu rozdielov v ekonomickej úrovni krajín RVHP. Pozornosť sa sústreďovala na skúmanie základných tendencií hospodárskeho rastu, ako aj na empirickú analýzu základných ukazovateľov hospodárskeho vývoja krajín RVHP. Výskum dospel k záveru, že dlhodobý rastový trend tohto zoskupenia sa vyznačuje nielen celkovo rýchlym vzostupom, ale súčasne aj vzhľadom na rozdielnu úroveň ekonomického rozvoja členských krajín je diferencovaný tak, že zároveň prebieha aj proces vyrovnávania.

Kolektív ústavu publikoval viaceré spoločensky významné teoretické práce: *Revolučný odkaz SNP v hospodárskom rozvoji Slovenska* (1974), *Rozvoj Slovenska v politike a programe KSČ* (1974), na ktorej spolupracoval Sociologický ústav SAV a Ústav štátu a práva SAV, *Vývoj sovietskej spoločnosti a štátu* (1974), tiež v spolupráci so Sociologickým ústavom SAV a Ústavom štátu a práva SAV.

Tieto práce a štúdie sa stali dôležitou formou odovzdávania výsledkov práce ústavu pre aplikovaný výskum, riadiacu i pedagogickú prax a pomáhali rozvíjať marxistické ekonomické myslenie v Československu. Operatívne publikovanie výskumných prác ústavu v interných materiáloch viedlo k živým kontaktom vedy s praxou a k obohateniu i vzájomnej výmene poznatkov.

V organickej nadväznosti na výskumné výsledky v piatej päťročnici a nové úlohy celoštátneho programu základného výskumu, ústav v rokoch 1976—1980 pokračoval vo výskume socialistických výrobných vzťahov s dôrazom na ich využívanie v sústave plánovitého riadenia, skúmal faktory hospodárskeho rozvoja a štruktúrne zmeny socialistickej ekonomiky z aspektu nových vnútorných i vonkajších podmienok rozvoja československého národného hospodárstva, skúmal priebeh socialistickej ekonomickej integrácie krajín RVHP a rozvíjal kritickú analýzu ideologicko-apologetickej a hospodársko-politickej funkcie súčasnej buržoáznej politickej ekonómie.

V súvislosti s výskumom intenzívnych činiteľov hospodárskeho rozvoja sa riešili základné zmeny reprodukčného procesu socialistickej ekonomiky, vývoj zdrojov — obyvateľstva, prírodného bohatstva a výrobných fondov — a faktorov vedecko-technického pokroku a medzinárodnej socialistickej integrácie, dlhodobého rozvoja Slovenska, ekonomické otázky vedecko-technickej revolúcie, teoretické i metodologické problémy ekonomickej efektívnosti spoločenskej výroby za socializmu z aspektu sociálnych cieľov rozvoja. Publikovali sa monografie *Priestorové usporiadanie hospodárstva v teoretickom myslení sovietskych ekonómov* (1976) a *Otázky ekonomickej efektívnosti* (1977).

V rámci výskumu socialistickej ekonomickej integrácie sa na ústave riešili problémy jej základných metodologických východísk a kategórií, analýza výsledkov hospodárskeho rastu, vývoj investícií a ich koordinácia, ako aj vplyv hospodárskej spolupráce na ekonomický rast a vyrovnávanie úrovne krajín RVHP. Z uvedenej problematiky vyšli monografie *Investičná výstavba v krajinách RVHP* (1976), *O rozvoji medzinárodnej socialistickej ekonomickej integrácie* (1977), *Zahraničný obchod krajín RVHP* (1978), *Ekonomický rast a vyrovnávanie úrovne ekonomického rozvoja krajín RVHP* (1979) a *Úloha socialistickeho štátu vo vonkajších ekonomických vzťahoch* (1979).

V rámci výskumu zákonitostí vývoja socialistických výrobných vzťahov a fungovania socialistickej ekonomiky sa na ústave skúmali politickoekonomické aspekty štátneho riadenia národného hospodárstva, otázky vzťahu medzi systémom riadenia a plánovania, možnosti účinnejšieho využívania tovarovo-peňažných vzťahov v plánovitom riadení. Ďalej sa skúmali vývojové tendencie v nadpodnikovej integrácii, procesy formovania výrobnno-ekonomických komplexov v ČSSR, problémy sústavy hmotnej zainteresovanosti v chozrasčotnej sfére a jej funkcie v investičnom procese a vo finančných vzťahoch. V rámci tohto výskumu boli publikované monografie: *Teória optimálneho plánovania a fungovania socialistickej ekonomiky* (1978), *Ekonomické záujmy za socializmu* (1978), *Základy teórie plánovaných cien* (1979) a *Faktory a výsledky hospodárskeho rozvoja krajín RVHP* (1980).

Výskum kritiky buržoáznych teórií riešil metodologické otázky skúmania súčasnej etapy všeobecnej krízy kapitalizmu a jej teoreticko-me-

todologického odrazu v hlavných smeroch buržoáznej politickej ekonómie a zameriaval sa aj na kritickú analýzu teoretických základov štátno-monopolistickej hospodárskej politiky vo vyspelých kapitalistických krajinách.

V roku 1977 bol do programu ústavu zaradený výskum dejín národného hospodárstva a ekonomického myslenia na Slovensku, ktorý doposiaľ nebol sústredený a sústavne zabezpečovaný. Jeho predmetom je historický rozvoj výrobných síl a výrobných vzťahov v najnovších dejinách Slovenska, problematika formovania a účinkov hospodárskej politiky, podmienky vzniku a spätného pôsobenia ekonomických ideí a teórií na území Slovenska.

Výraznou črtou vedeckovýskumnej aktivity ústavu v rokoch 6. päťročnice bola realizácia zjazdových uznesení o podstatnom zvýšení efektívnosti a kvality všetkej práce. V súlade s realizáciou účinnejšieho riadenia komplexného rozvoja spoločenských vied SAV ústav zvyšoval nároky na teoretický prínos a využitie dosiahnutých výskumných výsledkov a aktívne sa zapájal do koordinovanej interdisciplinárnej výskumnej práce. Už od roku 1973 ústav sa aktívne podieľal na autorskej, lektorskej i lexikálnej práci pri vydávaní kolektívneho diela SAV *Encyklopédia Slovenska*. V rokoch 6. päťročnice kolektív ústavu spracoval ekonomickú analýzu pre súbornú prácu spoločenskovedných pracovísk SAV a ÚML ÚV KSS *Socialistické Slovensko*, ktorá bola vydaná roku 1978 pri príležitosti 30. výročia Februára. Ide o práce SAV základného teoretického a spoločenského významu, ktoré sú výsledkom koordinovaného interdisciplinárneho úsilia v rámci pracovísk SAV.

K rozvinutiu politickej a organizátorskej práce pri zabezpečovaní vedeckovýskumnej činnosti ústavu v 6. päťročnici významnou mierou prispelo aj menovité zaradenie úlohy o faktoroch dlhodobého rozvoja Slovenska v rámci ekonomiky ČSSR do *Jednotného programu spoločenských vied po XV. zjazde KSČ* (JPSV), ako aj napojenie ďalších úloh ústavu na tento program. Tým sa výrazne prehĺbila vedúca úloha strany v riadení spoločenskovedného výskumu, ako aj v hodnotení jeho realizačných výstupov.

V rámci spolupráce s inými pracoviskami ústav nadviazal na úzke pracovné kontakty s EÚ ČSAV. Uskutočňovali sa najmä vo forme koordinácie plánov v Rade kľúčových úloh základného výskumu, v spolupráci vo Vedeckom kolégiu ekonómie ČSAV, vzájomnou účasťou na oponentúrach záverečných správ, spoločným organizovaním, prípadne účasťou na domácich i medzinárodných sympóziách a seminároch, ako aj výmenou vedeckých informácií.

V rámci výskumnej úlohy kritiky súčasných buržoáznych a revizionistických ekonomických teórií rozvíjala sa aj bezprostredná spolupráca vo výskumnom programe.

Súčasně zameranie výskumu

Súčasně výskumně zameranie vychádza z rozpracovania záverov XVI. zjazdu KSČ na podmienky Ekonomického ústavu SAV a organicky nadväzuje na uznesenie Predsedníctva ÚV KSS z novembra 1979 *Súčasný stav a úlohy politickej ekonómie na Slovensku*.

Výskum pokračuje v spomenutých hlavných smeroch. Novým prvkom vo výskume je prognostický prístup.

Vo všetkých výskumných smeroch sa kladie mimoriadny dôraz na potrebu takých výstupov z výskumu, ktoré by umožnili prognostické využitie výsledkov výskumu.

Vedeckovýskumná činnosť ústavu sa prednostne sústreďuje na trvalý rozvoj poznávacej funkcie politickej ekonómie. Sleduje sa tým utváranie nevyhnutných teoretických a metodologických predkladov pre rozvoj ekonomických vied vcelku a pre sústavnú tvorbu a realizáciu stratégie hospodárskej politiky ČSSR a v podmienkach medzinárodnej socialistickej ekonomickej integrácie.

Vo výskume problematiky vedecko-technickej revolúcie ide o skúmanie intenzívnych činiteľov rozšírenej socialistickej reprodukcie, ktoré v etape vedecko-technickej revolúcie determinujú jej charakter, osobitne vedecko-technický pokrok a hospodársky mechanizmus zabezpečujúci ich mobilizáciu v období budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti, v podmienkach prehlbovania medzinárodnej ekonomickej integrácie. Popri makroekonomickej analýze týchto procesov sa výskum sústreďuje na skúmanie spôsobov intenzifikácie vo výrobných odvetviach a na podnikovej úrovni. Vyšli tieto kolektívne monografie: *Zdroje a faktory dlhodobého rozvoja Slovenska v jednotnej ekonomike ČSSR* (1982) a *Formovanie ekonomiky rozvinutej socialistickej spoločnosti* (1982). Ďalej vyšli monografie *Riadenie devízového hospodárstva v ČSSR* (1982) a *Ekonomika a riadenie investičnej výstavby v ČSSR* (1982). Dôležitým výsledkom výskumu bola celoustavná práca *Hospodársky mechanizmus v etape formovania intenzívneho typu rozšírenej reprodukcie* (1982). Ide o koncepčnú štúdiu, ktorá rieši aktuálnu problematiku kvality riadenia národného hospodárstva v súlade s potrebami súčasnosti.

Výskum kritiky buržoázných a revizionistických ekonomických teórií je zameraný na zvýšenie účinnosti našej ideologickej ofenzívy, a zároveň na to, aby sa kritika buržoázných koncepcií stala súčasťou a nástrojom tvorivého rozvíjania všetkých súčastí marxisticko-leninskej politickej ekonómie, osobitne politickej ekonómie socializmu. Ďalej ide o kritiku výsledkov úsilia buržoázných ekonómov prekonať súčasnú krízu buržoázneho ekonomického myslenia rozpracovaním nových teoretických systémov, ktoré majú slúžiť ako „realistickejšie“ východisko štátnomonopolistického regulovania v súčasných podmienkach.

Cieľom výskumu hospodárskych dejín je prispieť k poznaniu vývinových trendov hospodárskych procesov v ekonomike Slovenska, a to v re-

latívne historicky uzatvorenej etape prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu na Slovensku, najmä so zameraním na socialistickú industrializáciu.

Medzinárodná spolupráca ústavu sa realizovala na základe dvojstranných i mnohostranných dohôd o spolupráci a v rámci problémových komisíí. Novou formou spolupráce sa stala účasť viacerých výskumných skupín ústavu na tematickej príprave, spracovaní častí a na redakčných prácach spoločných medzinárodných monografií.

Výsledkom boli aj nasledovné medzinárodné monografie: *Plánovitý rozvoj socialistickej ekonomiky; Keynes oder Friedman?; Ekonomická efektívnosť za socializmu; Súčasnú medzinárodnú monopoly; Krízis so- vremennej politiekonomii; Ökonomische und soziale Wirksamkeit des wissenschaftlich-technischen Fortschritts.*

Záver

Ekonomický ústav sa postupne stával ohniskom v reťazi budovania siete ekonomického výskumu na Slovensku i v Československu. Jeho výskumné zameranie sa profilovalo z hľadiska delby práce v rámci ostatných výskumných pracovísk. Ústav mohol preberať úlohy kladené naň spoločenskou objednávkou, vyjadrenou v štátnom pláne základného výskumu. Tým sa zvyšovali nároky na koncepčnú previazanosť práce ústavu, prechádzalo sa od vytvárania koncepcie pracovného zamerania tímov ku koncepčnému riešeniu pracovného zamerania celého ústavu.

Získavanie čoraz komplexnejších poznatkov a ich využívanie si vyžaduje funkcia politickej ekonómie ako teoreticko-metodologického základu všetkých ekonomických disciplín.

Zložitost ekonomických problémov kladie zvýšené požiadavky na komplexnosť ich riešenia, lebo vzrastá vzájomná previazanosť a závislosť jednotlivých komponentov ekonomického rozvoja. Kvantita a kvalita dosahovaných výsledkov je podmienená čoraz viac vzájomným pôsobením prvkov v zložitej nadväznosti. Preto je potrebné, aby výskum v oblasti politickej ekonómie viacej bral do úvahy integračné väzby.

K prehľbovaniu komplexnosti riešenia ekonomických problémov musí prispieť i prognostický prístup k nim ako rozšírenie časového horizontu chápania ekonomických otázok. Prognostický prístup neprispieva ku komplexnosti len vnášaním širšieho hľadiska času, ale aj zabezpečením väčšej celistvosti zvládnutia problematiky.

Ekonomický ústav SAV má dôležité poslanie v mnohých oblastiach účinnejšieho pôsobenia politickej ekonómie. Vytváranie užších, bezprostrednejších vzťahov medzi teóriou a praxou, ktoré sa tak naliehavo vyžaduje, poskytuje široké pole pôsobnosti pre ovplyvňovanie ekonomického myslenia získanými poznatkami politickej ekonómie. Účinné ovplyvňovanie praxe tu má vychádzať z videnia ekonomických problémov zo zorného uhla nových teoretických poznatkov.

Zdôraznenie aspektu ekonomického vývoja na Slovensku vo výskumnom zameraní ústavu nielen umožňuje, ale vyžaduje výraznejšie uplatňovanie integračného hľadiska ako prvku vlastného systému výskumu. Ide o integračné väzby v rámci ekonomiky Československa, ale aj o integračné väzby s ekonomickým vývojom v RVHP a vo svete.

Prognostický prístup vo výskumnej práci ústavu bude znamenať nielen spájanie programového prístupu s tvorbou jeho cieľov, s priebežným riešením ekonomických problémov, ale aj vytváranie užšej spätosti prác vnútri ústavu a interdisciplinárnej nadväznosti v rámci spoločenských vied.

Prvá z uvedených úloh ústavu usmerňuje zameranie účinkov výskumnej práce ústavu. Druhé dve zvyrazňujú metódy, ktoré majú tento účinok znásobiť.

Vo svojej doterajšej tridsaťročnej výskumnej činnosti má Ekonomický ústav SAV pevnú bázu pre svoje ďalšie pôsobenie, má východisko pre plnenie úloh podľa meniacich sa požiadaviek v zmysle progresívnych zmien vývoja našej spoločnosti.

Tridsať rokov Ekonomického časopisu

Začiatkom roku 1953 sa v slovenskej kultúrnej tvorbe objavuje novinka — prvé číslo prvého teoretického ekonomického časopisu. Ekonomický časopis má teda okrúhlych 30 rokov. Nazdávame sa, že je to vhodná príležitosť poobhliadnuť sa — ani nie oslavne, lež skôr skúmavo, bez pompy, ale s túžbou po poznaní a spoznaní sa — po dejinách nášho časopisu, v ktorých sa pomerne verne odzrkadľuje aj vývin marxistickej ekonomickej vedy na Slovensku.

Tento pohľad na vlastné dejiny chceme začať — a dúfame, že naozaj len začať, že za týmto začiatkom bude pokračovanie — dialógovou formou, rozhovorom s prof. dr. *Štefan Heretikom*, DrSc., vedúcim vedeckým pracovníkom Ekonomického ústavu SAV. Profesor Š. Heretik je jediný, ktorý je členom redakčnej rady nepretržite od založenia časopisu v roku 1953 až dodnes, navyše, dva razy, práve na začiatku a v rokoch 1958—1960 (spolu päť ročníkov) ho viedol ako hlavný redaktor. Je teda najvhodnejším partnerom na takýto rozhovor, človekom, ktorý dejiny Ekonomického časopisu od začiatku nielen zblízka pozoroval, ale aj formoval.

Osobitné, dalo by sa povedať definitívne, osvetlenie dostáva tento rozhovor v dôsledku skutočnosti, že jeho hlavný aktér nás v čase od odovzdania do vytlačenia príspevku náhle opustil — ide teda o jeho posledné slovo o našom časopise.

Začnime samými začiatkami. Ekonomický časopis začínal ako priame pokračovanie Ekonomického zborníka Slovenskej akadémie vied a umení (SAVU) s pôvodným názvom Oeconomica Slovaca. Štyri ročníky tejto ročenky vyšli v rokoch 1949—1952. Prvý ročník Ekonomického časopisu v roku 1953 bol dokonca aj značený ako V. ročník — teda pokračovanie Ekonomického zborníka. Aká bola nadväznosť Ekonomického časopisu na tento zborník bývalej SAVU? Aké boli prvé krôčky nového časopisu, ktorý začal so štvrťročnou periodicitou, ale hneď od II. ročníka prešiel na periodicitu šiestich čísiel ročne? Ako sa získavali autori, ako pracovala redakcia? Aký bol náklad? Našiel časopis odbyt?

Na obsahu a zameraní štyroch ročníkov Ekonomického zborníka SAVU jasne vidieť, že predstavujú ozajstnú „predhistóriu“ Ekonomického časopisu. Redaktor prvých dvoch ročníkov prof. J. Pázman si plne uvedomoval, že zakladá prvý teoretický orgán slovenských „národohospodárov“, ako sa vtedy hovorilo. Už druhý ročník svedčí o cielavedomom úsilí redakčnej rady dať časopisu dôsledne marxistický charakter. Zo zákulisia vydávania Zborníka treba vari spomenúť, že za ním stáli dve vtedy nevelké centrá marxistického ekonomického myslenia na Slovensku. Jedno centrum predstavovala nevelká skupina pracovníkov Slovenského plánovacieho úradu, združená okolo jeho povereníka-predseda dr. J. Bránika. Sem patrili vtedy aj I. Kuhn, ktorý redigoval III. ročník Zborníka. Druhým centrom rodiacej sa marxistickej ekonomickej vedy na Slovensku boli pracovníci ekonomických katedier Vysokej školy ekonomickej.

Založením Slovenskej akadémie vied a zriadením Ekonomického kabinetu, neskoršie Ekonomického ústavu, vytvorili sa osobné i materiálne podmienky, aby sa Zborník premenil na periodický teoretický orgán slovenských ekonómov. Keďže som redigoval jeho IV. ročník v roku 1952, bol som akosi predurčený, aby som sa stal hlavným redaktorom novozaloženého Ekonomického časopisu, hoci v tom čase som ešte nebol interným pracovníkom Slovenskej akadémie vied, ale pôsobil som ako docent na Vysokej škole ekonomickej v Bratislave. Je tu teda priama a veľmi organická nadväznosť oboch periodík nielen v teoreticko-ekonomických zámeroch, ale aj v určitej kontinuite autorského kolektívu. To sa navonok prejavilo aj v tom, že Ekonomický časopis vyšiel s označením V. ročníka. Iste aj preto, že sme takto chceli zdôrazniť, že máme aj nejakú „tradičiu“, ktorá v tejto oblasti našej vedeckej tvorby fakmer celkom chýbala.

Existujúci kolektív spolupracovníkov uvítal rozšírené publikačné možnosti, ktoré dával nový časopis, a zároveň si uvedomoval s tým spojenú väčšiu zodpovednosť. Tento kolektív rástol spočiatku iba veľmi pomaly, s rozširovaním počtu pracovníkov Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied a katedier Vysokej školy ekonomickej. Bezprostredné osobné kontakty veľmi uľahčovali prácu redakčnej rady. Vedeli sme kto a čo robí, a čo z neho možno „vytiahnuť“. State sa zväčša objednávali a vopred sa dokonca prediskutovala ich štruktúra a hlavné myšlienky. Časopis mohol plným právom tvrdiť, že je neformálnym koordinátorom i oponentom výsledkov ekonomického výskumu, ktorý bol vtedy rozdelený najmä medzi pracovníkov Ekonomického ústavu SAV a Vysokej školy ekonomickej. Hneď od svojho vzniku sa časopis stretol s veľkým záujmom. O tom najlepšie svedčí počet odberateľov, ktorý z pôvodnej vari tisícky už roku 1958 vzrástol na úctyhodných 3500.

Do istej miery prekvapuje, že mnohé témy, ktorými sa časopis hneď na začiatku zaoberal, sú zaujímavé, a prípadne otvorené, aj dnes a že

vyslovene scholastické a obsahovo sterilné state z časopisu vystali. Z metodologického aj teoretického hľadiska sú i pre dnešné oči a mysle poučné úvahy a diskusie o predmete politickej ekonómie a úsekových ekonomík, o proporcionalite a porušovaní proporcionality v národnom hospodárstve, o teórii štatistiky alebo o teórii peňazí. Historicko-ekonomicky sú zasa zaujímavé state o industrializácii a kolektivizácii. Živosť a teoretická úroveň časopisu v roku jeho zrodu je až prekvapujúca.

Podľa mňa najprekvapujúcejšia na prvých dvoch ročníkoch Ekonomického časopisu je trúfalosť v stavaní úloh, nespokojnosť s dosiahnutou úrovňou a netrpezlivosť pri prekonávaní nedostatkov, ktoré sme časopisu vyčítali. Boli to charakteristické črty „mladosti“ našej ekonomickej vedy v dvojakom zmysle: že nemala u nás, ale ani v československom rozsahu, takmer nijaké tradície, na ktoré by mohla nadväzovať, a že ju robili prevažne mladí ľudia. Dnes to možno vyjadriť aj tak, že sme vlastne celkom nechápali zložitost' úloh, ktoré sme si vytyčovali, pretože sme na ich plnenie neboli dostatočne metodologicky a teoreticky pripravení.

Iste ste si všimli, že sme hodne pracovali „metódou“ úvodníkov. V nich sme otvorene kritizovali úroveň časopisu a v šibeničných termínoch, obvykle hneď v nasledujúcom ročníku, sme si kládli za cieľ odstrániť všetky jeho nedostatky. Osobitne sme zdôrazňovali boj proti dogmatizmu, scholastike a talmudizmu, vyzdvihovali sme metódu kritiky a sebakritiky a tvorivej vedeckej diskusie. V tomto kritickom duchu sme uverejneným statiam vyčítali to, že sú alebo príliš všeobecné a teoretické, pretože sa nezaoberajú konkrétnou ekonomikou a nezovšeobecňujú skúsenosti z výstavby socializmu u nás, a osobitne na Slovensku, alebo zas to, že sú opisné a neobsahujú teoretické zovšeobecnenia. Súčasne sme vedeli, že časopis má veľa medzier vo svojom zábere. Už vtedy sme zdôrazňovali potrebu analýzy kapitalistickej ekonomiky a kritiky nepriateľských buržoáznych ideológií, ako aj dejín národného hospodárstva na Slovensku, pričom ich význam sme videli predovšetkým v tom, aby sa na nich mohli dokumentovať vymoženosti socialistickej industrializácie.

Hlavnú náplň článkov tvorili prvé výsledky výskumu socialistickej industrializácie a kolektivizácie, čo zodpovedalo výskumnému programu Ekonomického ústavu a vo veľkej miere aj pracovníkov vysokých škôl. Diskusia o predmete politickej ekonómie a úsekových ekonomík, azda prvá teoretická diskusia na stránkach časopisu, vyplynula vo veľkej miere z potrieb pedagogickej praxe. Významnou súčasťou diskusie bola otázka vzťahu politickej ekonómie, resp. úsekových ekonomík k hospodárskej politike. Dnes táto problematika dostala nové dimenzie, vystupuje v podobe vzťahu medzi teoretickou ekonomikou, rozvíjanou v rámci tzv. základného bádateľského výskumu, a aplikovaným ekonomickým výskumom, resp. rozvojom ostatných konkrétnych ekonomických disciplín. A tak živosť a aktuálnosť prvých ročníkov časopisu iste vyplývala

aj z toho, že venovali pozornosť aj „večne“ aktuálnym teoretickým témam, ktoré s rozvojom socialistickej ekonomiky a ekonomickej vedy predkladajú na riešenie stále nové otázky.

Už Ekonomický zborník SAVU sa výdatne oprel o sovietske pramene — preklady článkov sovietskych autorov tu mali výrazný podiel. Ale aj Ekonomický časopis uverejňoval viaceré takéto významné preklady — napríklad z prác I. G. Blumina, V. V. Atlasa, A. I. Krylova, L. Mendel'sona a iných. Ako by ste hodnotili spoluprácu Ekonomického časopisu so sovietskou ekonomicou vedou?

Štúdium sovietskej ekonomickej literatúry, a teda aj jej sprístupňovanie, sme od samého začiatku považovali za jeden z najdôležitejších predpokladov rozvoja našej ekonomickej vedy. Preto veľkú pozornosť prekladom venoval už Ekonomický zborník a po ňom aj Ekonomický časopis. Videli sme v nich zrkadlo našej vlastnej úrovne. Zároveň sme kritizovali, ak sa poznatky sovietskej ekonomickej teórie neuplatňovali na naše podmienky, na konkrétne problémy výstavby socializmu u nás. Veľký vplyv mali ďalej teoretické diskusie, ktoré v tom čase prebiehali medzi sovietskymi ekonómami. Napríklad aj diskusia o predmete úsekových ekonomík, alebo diskusie súvisiace s prípravou sovietskej *Učebnice politickej ekonómie*, ktorá vyšla roku 1954 a bola u nás hneď preložená. Na stránkach časopisu sme jej venovali podrobný rozbor.

Veľmi dôležité boli aj osobné kontakty, ktoré sme v tom čase nadväzovali so sovietskymi ekonómami. Účastníci prvého celoštátneho sústredu československých ekonómov v Mariánskych Láznach roku 1952 si iste spomínajú na podnetné a zaujímavé diskusie s profesorom V. I. Dokukinom a profesorom V. A. Vinogradovom, ktorí k nám prví preniesli otvorené problémy, čo boli vtedy v popredí záujmu sovietskych ekonómov.

Takto sa kládli základy budúcej medzinárodnej spolupráce, bez ktorej si dnes už nevieme rozvoj ekonomickej teórie ani predstaviť. Lenže s veľkým rozvojom ekonomickej vedy v Sovietskom zväze a v ostatných socialistických krajinách stojíme dnes pred problémom, aby naša teoretická práca v každej oblasti vychádzala vždy zo súčasného stavu poznania v celom socialistickom spoločenstve, aby v nej bolo čo najmenej „zbytočnej originality“. Na to treba v medzinárodnom rozsahu rozvinúť osobitný sledovateľský výskum, ktorý sa zatiaľ len rozbieha.

Roku 1958 preberáte opäť „žezlo“ hlavného redaktora časopisu. Hneď v prvom čísle publikujete redakčný článok, ktorý by bol časový aj dnes: Úlohy ekonomickej vedy pri zvýšení úrovne riadenia národného hospodárstva. V ďalších číslach sa objavujú články o ekonomických nástrojoch riadenia, úvahy o matematických metódach v ekonómii; Ján Svetoň recenzuje oživotvorenú štatistickú ročenku. Bol to rok rozmachu ekonomickej vedy na Slovensku?

Ďalšie tri ročníky Ekonomického časopisu (1958—1960) som redigoval ako vedecký pracovník Ekonomického ústavu SAV. Pritom som mal veľké šťastie, že vo funkcii tajomníkov redakčnej rady mojimi najbližšími spolupracovníkmi boli takí významní teoretickí ekonómovia, ako A. Lantay, V. Bauch, I. Okáli a P. Hoffmann. Z nich A. Lantay a I. Okáli boli neskoršie hlavnými redaktormi časopisu; osobitne treba spomenúť, že najviac ročníkov — desať — viedol časopis práve A. Lantay. S touto funkciou, pri všetkej „čiernej“ redaktorskej robote sa nadobúdala široká a mnohostranná rozhľad. Preto som vždy zastával názor, aby sa v nej vystriedalo čo najviac našich ekonómov, čo pri relatívne stabilnom zložení redakčnej rady neohrozovalo základnú líniu časopisu.

V spomínaných rokoch sa problematika časopisu rozšírila a stala sa mnohostrannejšou. Popri otázkach politickej ekonómie socializmu a konkrétnych problémoch socialistickej výstavby rastúcu pozornosť časopis venoval otázkam kapitalizmu a kritike buržoázných ekonomických teórií. Iste bolo dôležité aj to, že vo viacerých statiach sa upozorňovalo na význam ekonomicko-matematických metód. V ročníku 1958 sa časopis zapojil do celoštátnej diskusie k Listu ÚV KSČ z októbra 1957 *O dovršení výstavby socializmu v našej vlasti*. V tejto súvislosti sa veľa písalo o zvyšovaní efektívnosti národného hospodárstva a o nových metódach riadenia, plánovania a organizácie priemyslu a stavebníctva, ktoré sa začali zavádzať v rokoch 1958—1959. V teoretickej oblasti hlavná pozornosť sa sústreďovala na využívanie zákona hodnoty na základe poznatku, že aj výrobné prostriedky sú za socializmu tovarom; to sa spájalo s účinnejším využívaním materiálnych stimulov a chozrasčotu.

Nemyslím si však, že rok 1958 a nasledujúce roky boli obdobím rozmachu ekonomickej vedy na Slovensku alebo aj v Československu. V týchto rokoch sa u nás dobudovali základy socializmu. Tento nesporne obrovský historický medzník sa však pokladal za zavŕšenie socialistickej výstavby, za vybudovanie vyspelej či rozvinutej socialistickej spoločnosti. Ako je známe, preceňovanie dosiahnutých úspechov, stotožnenie možností, ktoré dávalo nastolenie socialistickej výrobných vzťahov s ich realizáciou, predbiehajúce nevyhnutných etáp v dlhodobom a zložitom procese výstavby socializmu bolo spojené s vytyčovaním nereálnych cieľov v hospodárskej politike. Ukázalo sa, že ekonomický výskum neprispel, a v tom čase azda ani nemožno veľmi prispieť, k poznaniu reálnych možností rozvoja nášho národného hospodárstva, ale podľahol vládnúcim subjektivisticko-voluntaristickým ilúziám.

Aj na stránkach Ekonomického časopisu sme písali o tom, že v tretej päťročnici, ktorá čoskoro stroskotala, Československo splní úlohu predstihnúť najvyspelejšie kapitalistické krajiny vo výrobe na jedného obyvateľa a v životnej úrovni (č. 1/1960) a že úsilie československých ekonómov sa sústreďuje na komplexný výskum otázok zvyšovania efektívnosti národného hospodárstva v období postupného prechodu od socializmu ku komunizmu (č. 5/1960).

To všetko ostro kontrastovalo s oveľa skromnejším sebakritickým konštatovaním, že sme iba na začiatku skutočne tvorivej vedeckej práce a že len v ostatnom čase prekonávame nedostatky prejavujúce sa v dogmatickom špekulatívno-abstraktnom prístupe na jednej strane a v sklone k praktikizmu a opisnosti na druhej strane (taktiež č. 5/1960).

Faktom je, že ani ekonomická teória nepoznala nijaký zázračný recept ako skrátiť nevyhnutne dlhodobý proces svojho formovania do šírky i do hĺbky. Napriek deklaratívne prihlasovaniu sa k nerealistickým úlohám, tento proces je viditeľný aj v Ekonomickom časopise, pravda, prebiehal pomaly, a pritom s mnohými protirečeniami a úskaliai i dramatickými momentmi. To sa prejavilo najmä v druhej polovici 60. rokov, keď aj medzi československými ekonómami mnohí „stratili hlavu pred ťažkosťami a dôveru v revolučné perspektívy“, a našli sa „rôzni «teoretici», ktorí prešli od krajného dogmatizmu k revizionizmu“, ako zdôrazňuje Poučenie z krízového vývoja v strane a v spoločnosti po XIII. zjazde KSČ. Neskorší vývin plne potvrdil, že dogmatizmus a revizionizmus sú blížence aj v ekonomickej teórii a že úsilie o prekonanie dogmatizmu môže byť úspešné, ak je spojené s dôsledným bojom proti všetkým revizionistickým tendenciám, ako sme písali v Ekonomickom časopise (č. 1/1959).

Vy osobne ste v rokoch 1958—1960 písali o Marxovi a súčasnej buržoáznej politickej ekonómii, o storočníci marxistickej politickej ekonómie, o nových tendenciách v protimarxizme a recenzovali ste práce o teórii hodnoty. Čo je z nich najzaujímavejšie z dnešnej perspektívy?

Podnetom k napísaniu väčšiny statí o Marxovi v rokoch 1958—1960, ale aj v skorších rokoch, bolo vydávanie slovenských prekladov Marxových diel. Myslím, že to je jedna zo slávnych kapitol v dejinách socialistickej kultúrnej revolúcie, ktorá v tom čase u nás prebiehala. Roku 1953 sme v Ekonomickom časopise uvítali pripravované české vydanie Marxovho *Kapitálu*. Zároveň sme však upozornili na potrebu slovenského prekladu. Musím povedať, že to bola vtedy na prvý pohľad odvážna požiadavka. Keďže existoval český preklad, mnohí ekonómovia pokladali slovenské vydanie *Kapitálu* za zbytočné a pochybovali, či sme dostatočne pripravení realizovať tento zámer. Vďaka jednoznačnej podpore ÚV KSS a osobitnému uzneseniu jeho sekretariátu sa napriek všetkým ťažkostiam podarilo vydať v slovenčine všetky tri zväzky *Kapitálu* vo veľmi krátkom čase, v rokoch 1955—1958. Potom nasledovali ďalšie Marxove základné ekonomické diela. Dnes, keď tieto preklady sú samozrejmosťou, ťažko oceniť, čo znamenali v širšom kultúrno-národnom kontexte pre rozvoj ekonomického myslenia, pre rozvoj všetkých spoločenských vied, pre ustálenie odbornej terminológie, pre pedagogickú prácu, a najmä pre ideologicko-výchovnú a masovo-politickú činnosť strany.

Články o Marxovi zároveň bezprostredne súviseli s mojou teoretickou špecializáciou, s rozvíjaním dejín ekonomických teórií ako osobitnej vednej disciplíny, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou marxistickej politickej ekonómie. Nebolo totiž možné analyzovať význam Marxových diel bez polemiky s buržoáznymi a inými protimarxistickými koncepciami. Z dnešnej perspektívy je na nich vari najzaujímavejšie, že umožňujú konfrontovať pozície vtedajšieho antimarxizmu s jeho najnovšími podobami.

K tomu ešte jedna poznámka. Od roku 1953 sme na stránkach Ekonomického časopisu zdôrazňovali, že všetci teoretickí ekonómovia sa majú vo svojej špeciálnej oblasti zúčastňovať na triednej ideologicko-teoretickej konfrontácii medzi marxisticko-leninskou a buržoáznou ekonomickou vedou. Táto požiadavka sa začína plnšie realizovať až v ostatných rokoch.

Dobre, že ste spomenuli aj moju recenziu prác o teórii hodnoty, ktoré napísali západní marxisticky orientovaní ekonómovia M. Dobb a R. Meek. Zdôrazňuje sa v nej stále aktuálna potreba teoretickej spolupráce s marxistami v kapitalistických krajinách. Pravda, dnes sa podmienky, obsah i ciele tejto spolupráce zmenili. V súčasnosti najnaliehavejšou úlohou je rozpracovanie teórie rozvinutého štátnomonopolistického kapitalizmu, a predovšetkým všestranné zovšeobecnenie ciest a možností jeho demokratickej alternatívy.

Nie je možné do jedného rozhovoru vtesnať celú 30-ročnú históriu Ekonomického časopisu. Preto napokon už len jednu, pravda, veľmi komplexnú otázku. Ako vidíte Vy hlavné črty vývoja časopisu v 60. a 70. rokoch a ako by ste chceli vidieť jeho ďalšie smerovanie?

Samozrejme, táto „komplexná“ otázka je najťažšia. Ani nepretržitá kontinuita členstva v redakčnej rade mi neuľahčuje odpoveď na ňu. Musím sa priznať, že nebolo ľahké odpovedať ani na niektoré otázky, ktoré bezprostredne súviseli s rokmi môjho účinkovania ako hlavného redaktora. Musel som sa vrátiť k starým ročníkom Ekonomického časopisu, kadečo preštudovať a domyslieť vo svetle súčasného stavu ekonomickej vedy.

Odvtedy uplynulo takmer celé štvrtstoročie. Za ten čas slovenská i československá ekonomická veda nadobudla celkom nové kvantitatívne i kvalitatívne dimenzie. Obrovsky sa rozšíril najmä tzv. aplikovaný ekonomický výskum, vzniklo mnoho nových konkrétnych ekonomických disciplín, rozvinulo sa ekonomicko-matematické modelovanie, existuje rozsiahla literatúra o problémoch merania ekonomických kategórií alebo uplatňovania teórie organizácie a riadenia v ekonomickej oblasti. Niekde uprostred stojí teoretická politická ekonómia, spojená početnými spätnými väzbami s poznatkami špeciálnych disciplín, ktoré ju obklopujú. Prítom aj v rámci samej politickej ekonómie kapitalizmu a socializ-

mu vznikli nové problémové oblasti, ktoré priniesol vývin reálneho ekonomického života.

Nazdávam sa preto, že úloha nášho časopisu ako teoretického orgánu slovenských ekonómov je dnes neporovnateľne ťažšia, zložitejšia a náročnejšia. Členovia redakčnej rady najlepšie vedia, aké ťažké je niekedy rozhodnúť, či určitý príspevok patrí do „oblasti“ časopisu, pretože je tu vždy obava, aby sa neohrozili nové prístupy, ktoré napokon prispejú k rozvoju teoretického ekonomického myslenia.

Pravda, najťažšou a najnáročnejšou ostáva otázka vzťahu medzi ekonomickou teóriou a hospodárskou praxou. Tento problém treba zrejme vždy nanovo riešiť s rozvojom reálnej ekonomiky a so stále hlbším poznávaním jej vnútorných zákonitých súvislostí. Nemyslím, že by ekonomická veda nebola v minulosti ovplyvňovala hospodársku prax na všetkých jej úrovniach. A nemyslím si ani to, že by náročnosť jej úloh rástla iba s rastúcim počtom odvetví, pododvetví a výrobkov, s neustále komplikovanejšími vzájomnými väzbami medzi nimi. To je skôr kvantitatívna stránka, ktorú pomáhajú riešiť moderné výpočtové metódy. Problém teda spočíva v kvalitatívnej rovine, v teoretickom zovšeobecňovaní nových problémov, ktoré prináša reálny vývin našej ekonomiky. A tento tvorivý rozvoj ekonomickej teórie môže prebiehať iba pri neustálom kritickom prekonávaní starých poznatkov alebo aj omylov.

V súvislosti s predchádzajúcimi otázkami som aspoň veľmi stručne a kuso naznačil protirečivú cestu, ktorou sa uberala naša ekonomická teória. Ale aj to vari stačí, aby sme pochopili, akým dôležitým zdrojom jej tvorivého rozvoja je kritický retrospektívny pohľad, sebareflexia, zahrnujúca aj dialektiku vzťahu medzi teóriou a praxou. Preto si želim, aby aj náš Ekonomický časopis naďalej plnil svoju zodpovednú spoločenskú úlohu, poučený svojou tridsaťročnou históriou.

Ďakujeme za rozhovor.

Rozhovor pripravil Jozef Markuš

Prehľad knižných publikácií a výskumných prác pracovníkov Ekonomického ústavu SAV za roky 1953-1982

Kolektívne monografie (vrátane medzinárodných)

FALŤAN, M. — TOMČÁNI, J. — OKÁLI, I. — BRHLOVIČ, G.: Štátne majetky v ekonomike prechodného obdobia. Bratislava, VSAV 1958. 190 s.
 TOMČÁNI, J. — BRHLOVIČ, G. — OKÁLI, I. — BAUCH, V.: Problémy slovenského poľnohospodárstva po XI. zjazde. Bratislava, SVPL 1959. 81 s.

KÚKEL, J. — DANČO, J.: Problémy špecializácie a kooperácie. Bratislava, VSAV 1961. 212 s.

HERETIK, Š. a kol.: Kritika súčasných buržoázných sociálno-ekonomických teórií. Bratislava, Pravda 1976. 397 s.

IŠA, J. a kol.: Revizionizmus v československej ekonomickej teórii. Bratislava, Pravda 1977. 596 s. *Odmenené Národnou cenou SSR.*

Plánovitý rozvoj socialistickej ekonomiky. Bratislava/Moskva, Pravda/Ekonomika 1977. 360 s.

IŠA, J. — BÖNISCH, A.: Keynes oder Friedman? Wirtschaftstheorie und Praxis im Kapitalismus. Berlin, Akademie Verlag 1978. 201 s.

Ekonomická efektívnosť za socializmu (Problémy teórie a praxe). Bratislava/Moskva, VEDA/Nauka 1980/1979. 394 s.

MARKUŠ, J. a kol.: Poľnohospodársko-potravinárske prognózovanie. Bratislava, Príroda 1980. 250 s.

MILEJKOVSKIJ, A. G. — OSADČAJA, I. M. — HERETIK, Š. (zodpovední redaktori): Krízis sovremennoj buržuaznoj politekonomii. Moskva, MysI 1980. 287 s.

ŠESTÁKOVÁ, M. (vedecká redaktorka): Súčasné medzinárodné monopoly. Bratislava/Moskva/Berlín, Pravda/Nauka/Dietz Verlag 1980/1978/1978. 320 s. *Odmenené cenou podpredsedov akadémií vied socialistickej krajín pre spoločenské vedy.*

HERETIK, Š. a kol.: Kríza súčasnej buržoáznej politickej ekonómie. Bratislava/Moskva, Pravda/MysI 1981/1980. 419 s.

BRHLOVIČ, G. — KODAJ, M. — KRČ, R.: Zdroje a faktory dlhodobého

rozvoja Slovenska v jednotnej ekonomike ČSSR. Bratislava, Pravda 1982. 338 s.

Formovanie ekonomiky rozvinutej socialistickej spoločnosti. Bratislava, Pravda 1982. 616 s. *Odmenené Cenou Nakladateľstva Pravda.*

Monografie

HERETIK, Š.: O diele K. Marxa „Ku kritike politickej ekonómie“. Bratislava, SVPL 1955. 100 s.

TOMČÁNI, J.: Otázky hospodárskeho zväzku medzi mestom a dedinou. Bratislava, SVPL 1955. 73 s.

BAUCH, V.: Poľnohospodárstvo za slovenského štátu. Bratislava, SVPL 1958. 181 s.

HERETIK, Š.: Náčrt dejín politickej ekonómie (do vzniku marxizmu). Bratislava, SVPL 1958. 313 s.

LANTAY, A.: Aktuálne otázky riadenia národného hospodárstva. Bratislava, VSAV 1960. 290 s.

TOMČÁNI, J.: Vplyv ekonomických faktorov na vývin poľnohospodárskej výroby. Bratislava, VSAV 1960. 149 s.

FILKUS, R.: Hmotná zainteresovanosť socialistických podnikov. Bratislava, VSAV 1964. 180 s.

VOJTKO, J.: Veľkoobchodné ceny a ich využívanie pri riadení národného hospodárstva. Bratislava, VSAV 1964. 265 s.

BRHLOVIČ, G.: Ekonomické problémy charakteru práce v poľnohospodárstve. Bratislava, VSAV 1965. 285 s.

BRHLOVIČ, G.: Plánovanie pracovných síl v poľnohospodárskych podnikoch. Bratislava, SVPL 1965. 177 s.

HOFFMANN, P.: Zamestnanosť a ekonomický rozvoj. Bratislava, VSAV 1966. 196 s.

KODAJ, M.: Ekonomické problémy kvalifikácie robotníkov. Bratislava, VSAV 1966. 196 s.

TOMČÁNI, J.: Dôchodkovosť v ekonomike JRD. Bratislava, VSAV 1966. 135 s.

OKÁLI, I.: Naše starosti s JRD a národný dôchodok. Bratislava, VSAV 1967. 343 s.

BAUCH, V.: Problémy pracovnej aktivity pracovníkov JRD. Bratislava, VSAV 1969. 185 s.

LACKO, R.: Náčrt vývinu priestorovej ekonomiky. Bratislava, VSAV 1969. 276 s.

DANČO, J.: Problémy tvorby výrobných fondov v JRD. Bratislava, VSAV 1971. 179 s.

HERETIK, Š.: Teoretické základy súčasnej buržoáznej ekonómie. Bratislava/Moskva/Berlin, Pravda/Progress/Die Wirtschaft 1973/1977. 385 s.

ŠESTÁKOVÁ, M.: Kritika buržoáznych teórií o podniku a ekonomickom mechanizme. Bratislava, VEDA 1974. 221 s.

- JAURA, Z.: Národné výbory a ekonomika. Bratislava, VEDA 1975. 139 s.
- BELOVIČ, A.: Investičná výstavba v krajinách RVHP. Bratislava, Pravda 1976. 178 s.
- SLÁVIKOVÁ, Z.: Priestorové usporiadanie hospodárstva v teoretickom myslení sovietskych ekonómov. Bratislava, VEDA 1976. 193 s.
- BELOVIČ, A.: O rozvoji medzinárodnej socialistickej ekonomickej integrácie. Bratislava, Pravda 1977. 165 s.
- ŠVANTNEROVÁ, J.: Otázky ekonomickej efektívnosti. Bratislava, VEDA 1977. 212 s.
- RUŽIČKA, A.: Zahranicičný obchod krajín Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. Bratislava, Alfa 1978. 304 s.
- MARKUŠ, J.: Teória optimálneho plánovania a fungovania socialistickej ekonomiky (Vývin a otvorené otázky). Bratislava, VEDA 1978. 136 s.
- SOKIRA, J.: Ekonomické záujmy za socializmu. Bratislava, VEDA 1978. 124 s.
- KÚKEĽ, J.: Vedeckotechnický pokrok v socialistickej ekonomike (Základné politickoekonomické problémy). Bratislava, VEDA 1979. 296 s.
- ŠIKULA, M.: Úloha socialistickeho štátu vo vonkajších ekonomických vzťahoch. Bratislava, Pravda 1979. 180 s.
- ŠIKULA, M.: Ekonomický rast a vyrovnávanie úrovne ekonomického rozvoja krajín RVHP. Bratislava, VEDA 1979. 200 s.
- VOJTKO, J.: Základy teórie plánovaných cien. Bratislava, VEDA 1979. 316 s.
- OKÁLI, I.: Faktory a výsledky hospodárskeho rozvoja krajín RVHP (Príspevok k teórii socialistickej rozšírenej reprodukcie). Bratislava, Pravda 1980. 456 s. *Odmenené Národnou cenou SSR.*
- HLAVATÝ, E.: Riadenie devízového hospodárstva v ČSSR. Bratislava, Alfa 1982. 232 s.
- MIKULÁŠ, V.: Ekonomika a riadenie investičnej výstavby v ČSSR. Bratislava, Pravda 1982. 360 s.

Zborníky

- Ekonomické aspekty technického pokroku. Bratislava, VSAV 1967. 237 s.
- Strukturnyje izmenenija i novyje napravlenija v razvitii političeskoj ekonomii pri kapitalizme. Bratislava, VSAV 1970. 895 s.
- Revolučný odkaz SNP v hospodárskom rozvoji Slovenska. Bratislava, VEDA 1974. 272 s.
- Rozvoj Slovenska v politike a programe KSČ. Bratislava, VEDA 1974. 340 s.
- Aktuálne problémy marxisticko-leninskej politickej ekonómie. Bratislava, VEDA 1974. 203 s.
- Vývoj sovietskej spoločnosti a štátu. Bratislava, VEDA 1974. 260 s.
- Súčasná etapa prehlbovania všeobecnej krízy kapitalizmu. Bratislava, Pravda 1975. 159 s.

Teoretické problémy riadenia socialistického národného hospodárstva. Bratislava, VEDA 1976. 216 s.

Hlavné krízové javy v ekonomike USA. Bratislava, Pravda 1977. 186 s.
HERETIK, Š. a kol.: Kritika nemarxistických ekonomických teórií. 200 rokov Smithovho „Bohatstva národov“. Bratislava, ES VŠE 1977. 176 s.

Ökonomische und soziale Wirksamkeit des wissenschaftlich-technischen Fortschritts. Berlin, Akademie Verlag 1978. 358 s.

Výskumné práce a štúdie

BRHLOVIČ, G.: Ekonomické problémy rozvoja strojovej techniky v poľnohospodárstve. 1958.

FALŤAN, M.: Február 1948 — víťazstvo zväzku robotníkov a roľníkov. 1958.

FALŤAN, M. — TOMČÁNI, J. — OKÁLI, I. — BRHLOVIČ, G.: Miesto a funkcia štátnych majetkov v ekonomike prechodného obdobia. 1958.

BRHLOVIČ, G.: Sezónnosť práce v poľnohospodárstve a vplyv techniky na jej znižovanie. 1960.

LANTAY, A.: Nové prvky chozrasčotu. 1961.

VOJTKO, J.: Pôsobenie veľkoobchodných cien na hospodárenie podnikov (na podklade materiálu zo spotrebného priemyslu). 1961.

TOMČÁNI, J.: Vplyv ekonomických faktorov na vývin poľnohospodárskej výroby. 1963.

BRHLOVIČ, G.: Stieranie podstatných rozdielov medzi charakterom práce v poľnohospodárstve a v priemysle, najmä s ohľadom na sezónnosť. 1963.

TOMČÁNI, J.: Reprodukcia naturálnych fondov v družstevnom sektore. 1964.

TOMČÁNI, J.: Dôchodkovosť v ekonomike JRD. 1964.

BRHLOVIČ, G.: Ekonomické problémy charakteru práce v poľnohospodárstve. 1964.

BRHLOVIČ, G.: Plánovanie pracovných síl v poľnohospodárskych podnikoch. 1964.

OKÁLI, I.: Postavenie JRD v ekonomike ČSSR. 1964.

DANČO, J.: Ekonomické podmienky plánovitej tvorby družstevných fondov. 1964.

KODAJ, M.: Problémy kvalifikácie robotníkov vo vzťahu k technickému pokroku. 1964.

KÚKEL, J.: Meranie efektívnosti technického rozvoja. 1964.

LANTAY, A.: Február rozhodol. 1964.

FILKUS, R.: Hmotné stimulovanie technického pokroku v sústave riadenia. 1965.

KODAJ, M.: Technický pokrok a kvalifikácia. 1965.

KRČ, R.: Kvantifikácia technického pokroku. 1965.

- KÚKEL, J.: Ekonomické vymedzenie technického pokroku a jeho efektívnosť. 1965.
- ŠARMÍR, E.: Pôsobenie technického pokroku na účinnosť základných fondov. 1965.
- BRHLOVIČ, G.: Aktuálne otázky hospodárenia so živou prácou v JRD. 1966.
- LANTAY, A. a kol.: Územné aspekty dlhodobej prognózy rozvoja národného hospodárstva. 1966.
- TOMČÁNI, J.: Niektoré problémy plánovania a ekonomickej efektívnosti výrobných fondov v družstevnom poľnohospodárstve. 1966.
- VOJTKO, J.: Príspevok k problematike efektívneho územného usporiadania ekonomickej činnosti. 1967.
- DANČO, J.: Plánovitosť tvorby výrobných fondov JRD z nakupovaných výrobných prostriedkov. 1967.
- KODAJ, M.: Motívy profesionálnej a kvalifikačnej štruktúry pracovnej sily a jej vývoj pod vplyvom technického pokroku. 1967.
- LANTAY, A.: Ekonomické nástroje rozvoja Slovenska. Náčrt základných teoretických otázok. 1967.
- Structural Changes and New Currents in the Development of Political Economy in Capitalism. [Z konferencie v Smoleniciach 1966.] 1967.
- BRHLOVIČ, G.: Niektoré poznatky o aktuálnych problémoch osobnej hmotnej zainteresovanosti maďarských družstevníkov. 1967.
- Niektoré základné ekonomické problémy perspektívneho rozvoja Slovenska. 1967.
- ŠARMÍR, E.: Technický pokrok a vývoj fondovej náročnosti produkcie. 1967.
- BRHLOVIČ, G.: Štúdia o výhľadovej potrebe pracovných síl v závlahovom hospodárstve na Slovensku a predpokladoch jej krytia v roku 1980. 1968.
- HÁBOVÁ, V.: Informácie o základnej problematike sovietskych ekonomických diskusií 20. rokov. 1968.
- ŠVANTNEROVÁ, J.: Problémy finality a zložitosti priemyselnej produkcie. 1968.
- KUBAČKA, J.: Analýza priamych podnikových daní so zameraním na vytvorenie komplexného racionálneho daňového systému. 1970.
- VOJTKO, J.: Základy fungovania trhového ekonomického systému a ich principiálna nezlúčiteľnosť s podmienkami realizácie socialistickej rozšírenej reprodukcie. 1970.
- BAUCH, V. — REJHOLEC, V.: K problematike vzťahov družstevných roľníkov k JRD. Podľa výsledkov empirického výskumu v štyroch okresoch východoslovenskej oblasti. 1971, 161 s.
- ŠVAJDLEROVÁ, F.: Odborová a územná štruktúra priemyslu. 1971, 119 s.
- ŠVANTNEROVÁ, J.: Niektoré otázky ekonomickej efektívnosti. 1971, 72 s.
- FILKUS, R.: Zásahy buržoázneho štátu ovplyvňujúce výrobnú-hospodár-

sku činnosť priemyselných podnikov na príklade konjunkturálneho vývinu ekonomiky NSR. 1971, 66 s.

Problémy priestorového usporiadania socialistického národného hospodárstva. 1971, 205 s.

ŠVAJDLEROVÁ, F.: Problémy výskumu základných otázok socialistickej teórie rastu a vývoja efektívnej štruktúry národného hospodárstva v NDR. 1971, 31 s.

KRČ, R.: Výskum faktorov dlhodobého rozvoja socialistického národného hospodárstva. Úvodná štúdia: Zameranie a výsledky výskumu faktorov dlhodobého rozvoja ZSSR. 1972, 105 s.

BACHÁR, V.: Indikatívne plánovanie — francúzsky model riadenia národného hospodárstva. 1972, 51 s.

BRHLOVIČ, G.: Postavenie družstevných roľníkov v ČSSR v 60. rokoch z aspektu formovania vzťahov zainteresovanosti v socialistickom spôsobe prisvojovania. I.—II. 1972, 398 s.

ŠESTÁKOVÁ, M.: Kritika buržoáznych koncepcií socialistického podniku. 1972, 67 s.

K aktuálnym otázkam štátneho plánovania. 1972, 96 s.

IŠA, J.: Povojnové ekonomické cykly a štátne regulovanie ekonomiky v USA. 1972, 114 s.

TOMČÁNI, J.: Otázky hraničného pozemku v socialistickom národnom hospodárstve. 1972, 88 s.

Teoretické problémy ekonomických reforiem v socialistických krajinách. (Zo sympózia usporiadaného Ekonomickým ústavom SAV.) 1973, 207 s.

OKÁLI, I.: K niektorým otázkam zdokonaľovania plánovitého riadenia hospodárstva v socialistických krajinách. 1973, 79 s.

VOJTKO, J.: K novým prístupom riešenia cenovej problematiky v socialistických krajinách. 1973, 80 s.

ŠVAJDLEROVÁ, F.: Príspevok k otázkam štruktúrneho vývoja ekonomiky. 1973, 59 s.

KRČ, R. — ŠARMÍR, E.: Teoretické otázky efektívnosti vedy a vedecko-technického pokroku. 1973, 65 s.

JAURA, Z.: Priemyselné združenia — forma organizácie a riadenia v socialistických krajinách. 1973, 64 s.

KOČIŠČÁKOVÁ, E.: Vzťah I. a II. skupiny spoločenskej výroby a otázky prednostného rastu výroby výrobných prostriedkov pred výrobou spotrebných predmetov. (Prehľad názorov sovietskych a československých ekonómov.) 1973, 49 s.

ŠESTÁKOVÁ, M.: Miesto teórie firmy v buržoáznej analýze fungovania rôznych ekonomických systémov. 1973, 108 s.

ŠVANTNEROVÁ, J.: K teoretickým otázkam ekonomickej efektívnosti výroby. 1973, 130 s.

KUBAČKA, J.: Odvody a dane vo finančných vzťahoch k socialistickému štátu. 1973, 135 s.

- HERETIK, Š. a kol.: Aktuálne problémy marksistskej kritiky buržoazných ekonomických teórií. 1973, 108 s.
- KRAJKOVIČOVÁ, V.: Veda vo vzťahu k vedeckotechnickej revolúcii. 1973, 68 s.
- BRHLOVIČ, G.: Zmeny odvetvovej štruktúry zamestnanosti obyvateľstva na Slovensku z aspektu požiadaviek vedeckotechnického pokroku. 1973, 141 s.
- KRČ, R.: Ekonomická úroveň mikrooblastí Slovenska a ČSR. (Klasifikácia úrovne ekonomicko-spoločenského rozvoja.) 1973, 149 s.
- KOVÁČOVÁ, A.: Veda — vzťah vedy k výrobným silám. 1973, 50 s.
- KÚKEL, J.: Správa o priebežnej oponentúre hlavnej úlohy štátneho plánu základného výskumu VIII—2—6. 1973, 200 s.
- HERETIK, Š.: Správa o priebežnej oponentúre hlavnej úlohy štátneho plánu základného výskumu VIII—5—5. 1973, 100 s.
- Revolučný odkaz SNP. Referáty prednesené na konferencii Ekonomického ústavu SAV k 30. výročiu Slovenského národného povstania. 1973, 215 s.
- ŠARMÍR, E. — KRČ, R.: Niektoré problémy prevodu vedeckotechnických výsledkov do praxe v etape tvorby a realizácie vedeckotechnického pokroku. 1974, 64 s.
- ANDODI, L.: Terciárna alebo nevýrobná sféra? [Niektoré teoretické otázky členenia spoločenskej aktivity.] 1974, 47 s.
- HORNOVÁ, A.: Ekonomický vývin Slovenska za kapitalizmu. 1974, 82 s.
- OKÁLI, I.: K vývoju ekonomiky krajín RVHP. 1974, 146 s.
- ŠVANTNEROVÁ, J.: Ekonomická efektívnosť v hospodárskej politike a v ekonomickej teórii. 1974, 89 s.
- HERETIK, Š. a kol.: Nekotoryje problémy kritiki buržuazných socialno-ekonomických teórií. 1974, 114 s.
- KRAJKOVIČOVÁ, V.: Veda v hospodárskom rozvoji. 1974, 111 s.
- GOLLVITZEROVÁ, E. — SOVADINOVÁ, V.: Charakteristika niektorých doterajších teoretických prístupov k otázkam vyrovnávania úrovne ekonomického rozvoja členských krajín RVHP. 1974, 40 s.
- BACHĀR, V.: Vývoj kapitalistickej menovej sústavy v období štátnomopolistického kapitalizmu. 1974, 108 s.
- GABRIELOVÁ, H.: Národohospodárska efektívnosť odvetví poľnohospodárskej výroby. (Všeobecné metodologické otázky.) 1974, 80 s.
- KODAJ, M.: Demografické aspekty pracovných zdrojov. 1974, 97 s.
- MARKUŠ, J.: Vývoj diskusie o optimálnom plánovaní. I. časť: história diskusie. 1974, 82 s.
- SOKIRA, J.: K problematike ekonomických záujmov za socializmu. 1974, 62 s.
- NEAMŤU, M.: Niektoré otázky reprodukcie základných fondov. 1974, 44 s.
- LANTAY, A.: Problémy riadenia socialistického hospodárstva. 1974, 82 s.

- ŠIKULA, M.: Úloha socialistického štátu vo vonkajších ekonomických vzťahoch (v podmienkach krajín RVHP). I.—II. 1975, 246 s.
- IŠA, J.: Teoretické a metodologické problémy kritiky nemarxistických ekonomických teórií v diele V. I. Lenina. 1975, 104 s.
- ANDRÁŠIK, L.: Teoretické problémy vyrovnávania economickej úrovne socialistických krajín s osobitným zreteľom na časovú náročnosť prekonávania existujúcich rozdielov. 1975, 167 s.
- RUŽIČKA, A.: Analýza základných ukazovateľov vývoja zahraničného obchodu a jeho miesto v rozvoji národného hospodárstva členských krajín RVHP. 1975, 93 s.
- ŠARMÍR, E. — KRČ, R.: Projekt hodnotenia a sledovania inovácie v československom priemysle. 1975, 64 s.
- KUBAČKA, J.: Proces zblížovania odvodových a daňových sústav, ich funkcie pri riadení hospodárstva socialistických krajín. 1975, 103 s.
- VOJTOKO, J.: Miesto a funkcie veľkoobchodných cien v procese rozšírenej socialistickej reprodukcie. 1975, 172 s.
- ŠESTÁKOVÁ, M.: Niektoré problémy mechanizmu fungovania súčasných monopolov a ich odraz v buržoázných teóriách. 1975, 107 s.
- ŠIKULA, M.: Niektoré základné tendencie hospodárskeho rastu a vyrovnávania rozdielov economickej úrovne krajín RVHP. 1975, 141 s.
- DANČO, J.: Niektoré špecifické črty ekonomického pohybu v integračnom zoskupení krajín RVHP. 1975, 32 s.
- K teoretickým problémom upravenia socialistickým chozajstvom. 1975, 115 s.
- ANDODI, L.: Niektoré teoretické otázky kritérií sférického členenia spoločenskej aktivity. (Perspektívy vývoja v období nastupujúcej vedecko-technickej revolúcie.) 1975, 62 s.
- MARKUŠ, J.: Vývin diskusie o optimálnom plánovaní. II. 1976, 98 s.
- SOKIRA, J.: K problematike ekonomických záujmov za socializmu. 1976, 130 s.
- KRČ, R.: Dlhodobý vývoj demografických investícií v ČSSR, ČSR a SSR. 1976, 89 s.
- ŠIKULA, M.: Vplyv hospodárskej spolupráce a integrácie na ekonomický rast a vyrovnávanie úrovne ekonomického rozvoja krajín RVHP. 1976, 115 s.
- CHUDÝ, M.: Vplyv vonkajších ekonomických podmienok na vnútorné hodnotové vzťahy a sústavu riadenia československej ekonomiky. 1977, 125 s.
- JAURA, Z.: Príspevok k výskumu postavenia výrobného-hospodárskych jednotiek. 1977, 104 s.
- BACHÁR, V.: Kritika buržoázných teórií inflácie. 1977, 114 s.
- BRHLOVIČ, G.: Prírodné podmienky, prírodné zdroje a prírodné bohatstvo v economickej analýze. 1977, 115 s.
- Február 1948 a ekonomické premeny Slovenska. 1978, 187 s.

- VOJTKO, J. a kol.: Aspekty štátneho riadenia socialistického národného hospodárstva. 1978, 65 s.
- SOKIRA, J. a kol.: Vývojové tendencie v podnikovej sfére a nadpodniková integrácia. 1978, 108 s.
- KODAJ, M.: Vývoj faktorov dlhodobého rozvoja Slovenska v rámci jednotnej ekonomiky ČSSR. 1978, 91 s.
- ŠVANTNEROVÁ, J.: Teoretické a metodologické problémy ekonomickej efektívnosti. 1978, 44 s.
- ŠESTÁKOVÁ, M.: Odraz prehĺbenia všeobecnej krízy kapitalizmu v hlavných smeroch buržoáznej politickej ekonómie. 1978, 94 s.
- IŠA, J.: Kritická analýza teoretických základov štátnomonopolistickej hospodárskej politiky vo vyspelých kapitalistických krajinách. 1978, 56 s.
- DANČO, J.: Hospodárska spolupráca a vyrovnávanie úrovne ekonomického rozvoja krajín RVHP. 1978, 134 s.
- Sociálno-ekonomické problémy zdokonaľovania socialistického spôsobu života. (Zborník z konferencie konanej v Bratislave 25.—27. 10. 1977.) 1978, 177 s.
- Teoretické problémy budovania ekonomiky rozvinutej socialistickej spoločnosti. (Zborník z konferencie pri príležitosti 25. výročia vzniku Ekonomického ústavu SAV konanej 12.—13. 10. 1978.) 1979, 181 s.
- ŠIKULA, M. a kol.: Problémy intenzívnejšieho zapájania československej ekonomiky do medzinárodnej delby práce. 1979, 68 s.
- ŠARMÍR, E.: Základné zmeny reprodukčného procesu socialistickej ekonomiky v podmienkach vedeckotechnickej revolúcie. 1979, 66 s.
- Správa o priebežnej oponentúre hlavnej úlohy ŠPZV VIII—3—2 Zákonitosti vývoja výrobných vzťahov pri budovaní rozvinutej socialistickej spoločnosti (za roky 1976 — marec 1978). 1979, 99 s.
- Správa o priebežnej oponentúre hlavnej úlohy ŠPZV VIII—3—8 Faktory hospodárskeho rozvoja a štrukturálne zmeny socialistickej ekonomiky z hľadiska vedeckotechnickej revolúcie za roky 1976 — január 1979. 1979, 119 s.
- Správa o priebežnej oponentúre hlavnej úlohy ŠPZV VIII—6—8 Kritika súčasných buržoáznych a revizionistických ekonomických teórií za roky 1976 — apríl 1978. 1979, 108 s.
- Kríza súčasnej buržoáznej politickej ekonómie — hľadanie východísk. (Zborník príspevkov československých ekonómov do československo-sovietskej monografie.) I.—II. 1979, 208 s.
- Naučno-technická revolúcia i zmeny v valutno-finansových systémoch. (Sympóziu v Nových Vozokanoch.) 1980, 125 s.
- Problémy narодноchozjajstvennogo planirovanija i političeskaja ekonomija socializma. [Seminár mladých ekonómov, Modra 1979.] 1980, 120 s.
- Ekonomické problémy intenzifikácie využívania prírodných zdrojov a racionálneho hospodárenia s prírodným bohatstvom v podmienkach budovania ekonomiky rozvinutej socialistickej spoločnosti. (Zborník EÚ SAV a SES Bratislava, 1979.) 1980, 122 s.

- VOJTĀKO, J. a kol.: Politickoeekonomické aspekty štátneho riadenia socialistického národného hospodárstva. 1980, 142 s.
- SOKIRA, J.: Vývojové tendencie v podnikovej sfére a nadpodniková integrácia. 1980, 99 s.
- ŠIKULA, M. a kol.: Problémy rozvoja socialistickej ekonomickej integrácie v podmienkach vyrovnávania úrovne ekonomického rozvoja krajín RVHP. 1980, 139 s.
- ZÁTOPEK, L.: Niektoré teoretické otázky riadenia investičného procesu. 1980, 71 s.
- OKÁLI, I. a kol.: Zákonitosti vývoja výrobných vzťahov pri budovaní rozvinutej socialistickej spoločnosti. I.—II. 1980, 250 s.
- Aktuálne otázky československej ekonomiky po 35 rokoch jej existencie. (Zborník z konferencie, Bratislava.) 1980, 185 s.
- Aktuálnosť Leninovho teoreticko-metodologického odkazu pre rozvíjanie marxistickej politickej ekonómie. (Zborník pri príležitosti 110. výročia narodenia V. I. Lenina.) 1980, 91 s.
- ŠVANTNEROVÁ, J.: Teoretické a metodologické problémy ekonomickej efektívnosti. 1980, 57 s.
- JAURA, Z.: Niektoré otázky dejín národného hospodárstva. 1980, 110 s.
- ŠARMÍR, E.: Základné zmeny reprodukčného procesu socialistickej ekonomiky v podmienkach vedeckotechnickej revolúcie. 1980, 98 s.
- IŠA, J.: Kritická analýza teoretických základov štátnomonopolistickej hospodárskej politiky vo vyspelých kapitalistických krajinách. 1980, 85 s.
- Aktuálne otázky vyrovnávania úrovne ekonomického rozvoja krajín RVHP v podmienkach SEI. (Zborník zo sympózia v Nových Vozokanoch, 1980.) 1980, 95 s.
- BRHLOVIČ, G. a kol.: Faktory dlhodobého ekonomického rozvoja Slovenska v rámci jednotnej ekonomiky ČSSR. 1980, 106 s.
- HERETIK, Š. a kol.: Kritika súčasných buržoáznych a revizionistických ekonomických teórií. I.—II. 1980, 174 s.
- KRČ, R.: Faktory hospodárskeho rozvoja a štrukturálne zmeny socialistickej ekonomiky z hľadiska vedeckotechnickej revolúcie. I.—II. 1980, 232 s.
- ŠESTÁKOVÁ, M.: Súčasná etapa všeobecnej krízy kapitalizmu a jej teoreticko-metodologický odraz v hlavných smeroch buržoáznej politickej ekonómie. 1980, 82 s.
- GOLLVITZEROVÁ, E.: Národné a medzinárodné aspekty zdokonaľovania plánovania v krajinách RVHP. (Základné prístupy.) 1981, 86 s.
- LAUDÁR, L.: Ciele spoločensko-ekonomického rozvoja a fungovania socialistickej ekonomiky. 1981, 124 s.
- KOMÍNKOVÁ, Z.: Teoretické východiská štátnomonopolistického regulovania francúzskej ekonomiky v 70. rokoch. 1981, 115 s.
- Budovanie ekonomiky rozvinutej socialistickej spoločnosti v ČSSR po XVI. zjazde KSČ. (Zborník referátov a diskusných príspevkov z vedeckej konferencie k 60. výročiu vzniku KSČ.) 1981, 171 s.

ŠESTÁKOVÁ, M. — ANDRÁŠIK, L.: Predmet a metóda buržoáznej komparatívnej ekonómie. 1981, 76 s.

Rozvoj socialistickej ekonomickej integrácie ako faktor intenzifikácie národnej ekonomiky. (Zborník zo sympózia v Modre 2.—4. 11. 1981.) 1982, 129 s.

SOKIRA, J. — MARKUŠ, J. a kol.: Podniky a VHJ vo výstavbe rozvinutého socializmu v Československu. I.—II. 1982. 315 s.

REPČÍKOVÁ, J.: Menšie územné celky v rámci industrializácie Slovenska. 1982. 121 s.

Vnešneekonomické sviazi v period intenzifikácii ekonomickeho rozvitija socialistických stran s prognostičeského aspektu. (Sbornik dokladov s 3 konferencii molodych ekonomistov s meždunarodnym učastijem.) 1982, 107 s.

KRČ, R. — MIKUŠ, L.: Technický pokrok a rast národného dôchodku v ČSSR a národných republikách v rokoch 1948—1979. 1982. 154 s.

ŠARMÍR, E.: Teoreticko-metodologické prístupy k vymedzeniu ekonomickeho obsahu vedecko-technickej revolúcie. 1982, 176 s.

Niektoré otázky hospodárskych stykov krajín RVHP s vyspelými kapitalistickými štátmi

BACHÁR, Vladislav

Hospodárske styky krajín RVHP s vyspelými kapitalistickými štátmi (ďalej VKŠ) vykazujú kvalitatívne zmeny po roku 1978. Teda v období, v ktorom protirečenia vlastné kapitalistickému systému, druhé výrazné zvýšenie cien za ropu, protiinflačná politika atď., podstatne znížili tempo rastu hospodárskej aktivity vo vyspelých kapitalistických krajinách. Rastúca nezamestnanosť a štruktúrne zmeny v národných ekonomikách zostrili konkurečný boj o trhy a posilnili snahy VKŠ riešiť domáce problémy na úkor obchodných partnerov.

Kvalitatívne zmeny v hospodárskych stykoch medzi štátmi s rozdielnym spoločensko-ekonomickým systémom sú podmienené aj obratom ku konzervativizmu v politike, v ekonomickej teórii a v hospodárskej politike vyspelých kapitalistických krajín. Konzervativizmus preniká do všetkých oblastí politického, hospodárskeho a kultúrneho života a determinuje postoje vládnúcich kruhov voči členským krajinám RVHP. Hospodárske styky podriaďuje ideologicko-politickým cieľom. Konzervatívne kruhy, najmä v USA, presadzujú voči socialistickým krajinám „pružnú“ obchodnú politiku, ktorá v podobe embarga a sankcií má slúžiť na dosiahnutie jednoznačne určených politických cieľov: „Vhodne volený a dávkovaný ekonomický nátlak vyústí do politických zmien a zatlačí komunizmus do defenzívy.“¹

Akademické kruhy pripravovali ofenzívu voči členským krajinám RVHP už v období, v ktorom mierová iniciatíva ZSSR a dynamicky sa rozvíjajúca ekonomika členských krajín RVHP zohrali dôležitú úlohu pri rozvíjaní hospodárskych stykov medzi oboma politicko-ekonomickými zoskupeniami. V roku 1974 Ekonomický výbor Kongresu Spojených štátov vydal štúdiu, ktorá podrobne analyzovala politickú a ekonomickú štruktúru krajín RVHP a upresňovala stratégiu USA vo vzťahu k týmto kra-

¹ Newsweek, 26. januára 1982, s. 39.

jinám na 70. roky.² V Spojených štátoch sa vlády menili, ale stratégia zostala a s rozdielnou intenzitou sa realizovala v jednotlivých volebných obdobiach. Oplyvnila postoj VKŠ voči členským krajinám RVHP na základe dominujúceho postavenia USA v kapitalistickom svete.

Nosným pilierom tejto stratégie sú od základu nesprávne predpoklady o tom, že:

— krajiny RVHP môžu modernizovať národné hospodárstvo a zvýšiť svoj podiel na celkovom obrate svetového trhu len na základe rastúceho dovozu novej techniky a technológie zo Západu;

— „technologická medzera“ medzi priemyselne vyspelými kapitalistickými a socialistickými štátmi sa prehľbuje;

— reštriktívna úverovo-peňažná politika, ktorú kapitalistické krajiny, úverovo-peňažné inštitúcie kapitalistického sveta uplatňujú voči štátom RVHP, vyvolá a znásobí hospodárske ťažkosti, premietne sa do klesajúcej životnej úrovne a povedie k politickým nepokojom;

— krajiny RVHP predstavujú len jednotný politický blok, v ktorom členské štáty uplatňujú diferencovanú hospodársku politiku a vykazujú rozdielne hospodárske výsledky, stupeň zapojenia sa do socialistickej ekonomickej integrácie (ďalej SEI) a „ochotu“ rozvíjať hospodárske styky s VKŠ.

Takto formulované predpoklady zdôvodňujú potom politiku diferencovaného prístupu k členským krajinám RVHP, odmien a sankcií, ktoré majú naštrbiť politickú jednotu v rámci SEI. Krajiny RVHP majú medzi sebou súťaž o preferencie a úvery, ako aj o doložku najvyšších výhod a akceptovať „dominujúce“ postavenie Západu vo vzájomných hospodárskych stykoch. Pre úplnosť treba dodať, že vo vzájomných stykoch sa najvýraznejšie prejavuje prepojenosť ideológie, politiky a ekonómie, početné spätné väzby medzi dosiahnutou úrovňou vzájomných hospodárskych stykov, svetovým trhom a medzinárodnou situáciou. Z tohto dôvodu sa aj medzinárodné inštitúcie kapitalistického sveta obmedzujú len na analýzu a hodnotenie existujúceho stavu, nezvereňujú prognózy hospodárskych stykov.³ O to väčšiu pozornosť venujú však analýze vplyvu hospodárskej situácie a politických zmien v jednotlivých štátoch na hospodárske styky, ako aj vplyvu embarga a reštriktívnych opatrení na ekonomiku a politiku kapitalistických a socialistických krajín. Vzniká dokonca nový vedný odbor — embargológia.

Dosiahnutá úroveň vzájomných hospodárskych stykov zobrazuje situáciu na svetovom trhu a v jednotlivých krajinách, ako aj dosiahnutý stupeň integrácie a je poplatná obratu ku konzervatívizmu v politike a v ekonomickej teórii vo VKŠ. Avšak podriadenosť hospodárskych stykov nereálnym cieľom antikomunizmu nie je bez výhrad akceptovaná

² Reorientation and Commercial Relations of the Economies of Eastern Europe. Joint Economic Committee Congress of the United States. Washington, D. C., 1974.

³ Pozri: Economic Survey of Europe in 1982. United Nations, 1983; World Economic Outlook, IMF, Washington, D. C., 1982.

ani podnikateľským sektorom v USA, vo Veľkej Británii, ani v ďalších VKŠ. Korporácie vychádzajú predovšetkým z ekonomických kritérií a ak je to pre ne výhodné, najmä počas pretrvávajúcej hospodárskej krízy a zostrujúceho sa konkurenčného boja o trhy, zákazy a príkazy jednoznačne obchádzajú. Túto skutočnosť môžeme najlepšie ilustrovať na postupe korporácií, ktoré plnili záväzky spojené s kompletizáciou plynovodu. Robili tak aj napriek zákazom Reaganovej vlády. Embargo na dodávky obilia poškodilo farmárov v USA i menové rezervy Spojených štátov, znížilo príjmy federálneho rozpočtu a ohrozilo „jednotu“ kapitalistického sveta vo vzťahu ku krajinám RVHP. Reaganova vláda prechádza preto od politiky embarga k reštriktívnym úverovo-peňažným opatreniam.⁴ Vyspelé kapitalistické krajiny a menové inštitúcie kapitalistického sveta sťažujú úverovo-peňažné operácie a obmedzujú úvery poskytované členským krajinám RVHP.⁵

Embargo, sankcie, reštriktívna úverovo-peňažná politika, ako aj zhoršujúca sa medzinárodná situácia vniesli do vzájomných hospodárskych stykov prvky, ktoré sú cudzie rozvoju hospodárskej spolupráce, brzdia medzinárodnú deľbu práce, protirečia medzinárodným normám a samej podstate zahraničného obchodu. Vládnúce kruhy vo VKŠ dávajú taktó jednoznačne najavo, že vo vzťahu konfrontácia — mierové spolužitie a súťaženie sú za zhoršenú medzinárodnú situáciu, ktorá zase spätne vplýva na hospodárske styky medzi Východom a Západom. Analýzu vzájomných hospodárskych stykov orientujú preto na výklad kvalitatívnych zmien, ktoré idú ruka v ruke s novodobým protekcionizmom v kapitalistických krajinách a premietajú sa do vývoja obchodnej a platobnej bilancie medzi VKŠ a členskými krajinami RVHP.

Novodobý protekcionizmus

znamená návrat k ochranárskej politike, ktorá je podmienená na jednej strane nevyhnutnosťou urýchliť adaptabilitu národných ekonomík na meniace sa podmienky na svetovom trhu a na druhej strane úsilím zmierniť dopad štruktúrnych zmien na národné hospodárstvo. Protekcionizmus má preto vyslovene protirečivý charakter a má význam len vtedy, keď zmäkčuje protirečenia medzi prácou a kapitálom (uchováva pracovné príležitosti) a garantuje štruktúrnu prestavbu národného hospodárstva. Je nebezpečný, ak konzervuje zaostalosť a dlhodobo zmäkčuje dopad meniacej sa situácie na svetovom trhu na národnú ekonomiku.

Novodobý protekcionizmus v mnohom pripomína vývoj počas veľkej hospodárskej krízy v 30. rokoch. Uplatňuje sa počas pretrvávajúcej hospodárskej krízy a prudkým tempom sa zvyšujúcej nezamestnanosti. Vy-

⁴ Avšak embargo aj naďalej platí na strategické suroviny a dodávky techniky a technológií, ktoré by sa vďaka mohli využiť pri obrane krajín RVHP.

⁵ Newsweek, 14. februára 1983, s. 19.

zdvihuje hospodársko-politické funkcie buržoázneho štátu a význam štát-nomonopolistického regulovania. „Zmäkčuje“, ale neeliminuje dopad meniacej sa situácie na svetovom trhu. Spája sa aj s kapitalistickými menovými vzťahmi a s prioritným postavením protiinflačnej politiky vo vyspelých kapitalistických krajinách, inými slovami, so snahou izolovať vnútorný obeh peňazí pred inflačnými tlakmi na svetovom trhu a zabrániť dovozu inflácie. Novodobý protekcionizmus taktó prehlbuje protirečenia medzi hospodárskou politikou v jednotlivých krajinách a potrebami vyplývajúcimi z postupnej internacionalizácie svetového trhu, ktoré stavajú do popredia koordinovanú hospodársku politiku.

Novodobý protekcionizmus zostruje konkurečný boj o trhy medzi tromi súčasnými centrami imperializmu, medzi nimi a priemyselňujúcimi sa rozvojovými krajinami a má osobitnú náplň vo vzťahu k členským krajinám RVHP. Spája sa s politikou diferencovaného prístupu k jednotlivým krajinám RVHP a so snahou narušiť akčnú jednotu socialistického spoločenstva. VKŠ využívajú doložku najvyšších výhod, antidumpin-govú politiku, dovozné kvóty atď. Opatrenia, ktoré sťažujú dovoz taxatívne určených tovarov, pôsobia na štruktúru vzájomného zahraničného obchodu a majú vyústiť do štruktúrnych zmien v ekonomikách krajín RVHP, ktoré by vo vzájomnom styku zvýhodnili vyspelé kapitalistické krajiny.

Jedným zo základných charakteristických znakov moderného protekcionizmu je, že podporuje vývoz a ohraničuje dovoz aj za cenu neefektívnej výroby. Spomaľuje tak tempo rastu produktivity práce a modernizáciu výroby v celosvetovom meradle. Jeho pozitíva sa prejavujú len pri realizácii krátkodobých cieľov hospodárskej politiky — snahy dosiahnuť rovnováhu obchodnej a platobnej bilancie. Úsilie zachovať dohody, ktoré boli uzavreté v rámci GATT-u, Kennedyho kola a rokovaní v Tokiu, je iným charakteristickým znakom novodobého protekcionizmu. Zvýrazňuje netarifné bariéry (v roku 1981 až 600 takýchto bariér brzdilo obchod s priemyselným tovarom) a plávajúce kurzy. Vedie k znovurozdeľovaniu dôchodkov v národnom a v medzinárodnom meradle a poškodzuje spotrebiteľov.

Novodobý protekcionizmus sa opiera:

1. O colné tarify, ktoré vlády jednotlivých krajín určujú na jednotku dovážaného tovaru. Tieto tarify zvyšujú ceny v zahraničí predávaných tovarov, poškodzujú spotrebiteľov a zabezpečujú dodatočný tok prostriedkov do štátneho rozpočtu krajiny, ktorá ich uplatňuje.

2. O dovozné kvóty, ktoré idú ruka v ruke s colnými tarifami. Vlády príslušných krajín (používajú sa v USA, v Západnej Európe, v Japonsku atď.) určujú celkový objem dovozu a najnižšiu cenu, za ktorú importované tovary môžu predávať. V ostatnom čase vo zvýšenej miere uplatňujú dovozné kvóty voči členským krajinám RVHP.

3. O predpisy, ktoré určujú kvalitu dovážaných tovarov. Majú vyslovene diskriminačný charakter. Využívajú ich najmä USA v relácii k EHS,

k Japonsku a ku krajinám RVHP. Dovoz lacnejších tovarov, ktoré nezodpovedajú normám, sa zakazuje. Pritom tieto predpisy chránia doma vyrábané tovary, ktoré neraz nedosahujú požadované parametre a neobstáli by v konkurenčnom boji s kvalitnejšími zahraničnými tovarmi. V nejednom prípade zvyšujú len požiadavky na design, a nie na kvalitu doma predávaných tovarov.

4. O tzv. gentlemanské dohody, ktoré sú namierené predovšetkým proti Japonsku. Ostatné vyspelé kapitalistické krajiny požadujú od Japonska reciprocitu v zahraničnom obchode, otvorený trh voči zahraničiu. Exportujúca krajina má „dobrovoľne“ znížiť vývoz a zvýšiť dovoz tovarov a kapitálu, aj keď poškodzuje národné záujmy. „Gentlemanské“ dohody majú bilaterálny charakter a nevyžadujú súhlas zákonodarných inštitúcií.

5. O subvencie, daňové úľavy, lacnejšie úvery, zákazy a príkazy atď., ktoré platia a vyplácajú sa a) na jednotku exportu alebo b) paušálne na celú výrobu. Ide o širokú škálu opatrení, zameraných na podporu vývozu a ohraničujúcich dovoz, ktoré protirečia medzinárodným dohodám uzavretým v rámci GATT-u.

6. O agitáciu apelujúcu na národnosť a nevyhnutnosť „udržať“ existujúcu úroveň zamestnanosti. Pod heslom „kupuj národné“ sa presadzuje predaj domácich drahších a nekvalitnejších tovarov.

7. O protidumpingové opatrenia, odvetné clá a poplatky, ktoré chránia domácich, konkurencie menej schopných výrobcov na úkor spotrebiteľov. Tieto opatrenia sa spravidla uplatňujú vtedy, keď exportné ceny sú nižšie ako ceny, za ktoré sa vyvážené tovary predávajú na domácom trhu. V prípade, že exportné tovary sa nepredávajú na domácom trhu, odvetné clá a poplatky sa určujú na základe 10 % prirážky k predpokladaným nákladom a 8 % prirážky k očakávanému zisku. Tieto opatrenia majú vyslovene diskriminačný charakter a vyspelé kapitalistické krajiny ich vo veľkom rozsahu uplatňujú voči krajinám RVHP.

8. O predpisy regulujúce prelievanie kapitálu, ktoré predstavujú osobitnú formu novodobého protekcionizmu. Tieto predpisy bránia prelievaniu kapitálu do kľúčových odvetví, oblastí, alebo ohraničujú hromadný únik kapitálu do zahraničia. VKŠ ich uplatňujú predovšetkým proti socialistickým a v menšej miere aj proti rozvojovým krajinám.

Uvedli sme, že novodobý protekcionizmus má osobitnú príchuť a špecifické prvky vo vzťahu k RVHP. Využíva širokú škálu ideologicko-politických aspektov a uplatňuje sa aj voči socialistickým krajinám — členom GATT-u, Medzinárodného menového fondu (MMF) a iných medzinárodných organizácií. Je súčasťou agresívnej mocenskej politiky, zameranej na export kapitálu a zaužívanej techniky a technológie do socialistických krajín a má eliminovať rastúcu konkurenčnú schopnosť krajín RVHP vo vzťahu k tretím trhom.

Iným, nemenej závažným a špecifickým aspektom novodobého protekcionizmu je výrazná snaha Reaganovej vlády koordinovať postup vy-

spelych kapitalistických krajín a prepojíť ho s reštriktívnou úverovo-peňažnou politikou Západu voči Východu. Konzervatívnym kruhom ide o realizáciu viacerých navzájom sa prelínajúcich cieľov: politické vydiereanie a využitie štruktúrnych zmien v krajinách RVHP na deklaratívne zdôvodňovanie predností kapitalistického systému, vyvolanie a prehlbovanie disproporcií v ekonomikách členských krajín RVHP, ekonomický prienik do týchto krajín a rozdrobenie SEI. V neposlednom rade ide aj o riešenie vleklej hospodárskej krízy a nezamestnanosti vo vyspelých kapitalistických krajinách.

Novodobý protekcionizmus vystupuje aj ako vonkajší prejav vleklej hospodárskej krízy a ďalších ťažkostí vo vyspelých kapitalistických krajinách, spomaľuje tempo rastu zahraničného obchodu a úverovo-peňažných operácií medzi socialistickými a kapitalistickými štátmi. Zdôrazňuje význam vonkajších ekonomických vzťahov krajín RVHP, ich obchodnej a platobnej bilancie, ktorú vykazujú voči VKŠ, opatrení zameraných na podporu exportnej výkonnosti a na rovnováhu vonkajších ekonomických vzťahov.

Obchodná bilancia krajín RVHP s vyspelými kapitalistickými štátmi

vyvíja sa v priamej nadväznosti na meniacu sa medzinárodnú situáciu a fungovanie kapitalistickej a socialistickej ekonomiky. Údaje o teritoriálnom a komoditnom zložení zahraničného obchodu krajín RVHP ukazujú:

1. Vzájomná výmena tovarov sa rozvíjala rýchlym tempom v rokoch 1966—1976, keď ročné tempo rastu zahraničného obchodu medzi oboma hospodársko-politickými zoskupeniami bolo vyššie ako v rámci jednotlivých celkov; prejavili sa pozitíva politiky mierového spolunažívania a vplyv rýchlym tempom postupujúcej medzinárodnej deľby práce.

2. Tempo rastu sa výrazne spomalilo v druhej polovici 70. rokov a takmer stagnovalo v rokoch 1980—1983. Vzájomný zahraničný obchod citlivo reagoval na kumulujúce sa krízové procesy na svetovom trhu, rastúce rozdiely medzi tempom rastu cien za suroviny, energetické zdroje a za priemyselné tovary. Prejavil sa aj vplyv úsporných opatrení, rastúcich požiadaviek na adaptabilitu národných ekonomík, inovácie a kvalitu, ako aj relatívnej nasýtenosti trhov vo vyspelých kapitalistických krajinách.

3. Vyspelé kapitalistické krajiny majú relatívne nízky podiel na celkovom obrate zahraničného obchodu krajín RVHP. Tento podiel je najvyšší v MER — 36,7 % a najnižší v BLR — 16,4 %. V ostatných krajinách RVHP kolíše od 25 % do 33 %.⁶

4. Po roku 1976 sa výmena tovarov medzi členskými štátmi RVHP zvyšovala rýchlejšim tempom ako zahraničný obchod s VKŠ. Podiel

⁶ Razvitije stran-členov SEV. Moskva 1982, s. 99.

vzájomnej výmeny tovarov na celkovom obrate zahraničného obchodu krajín RVHP kolísal od 72,7 % v BLR po 33,8 % v RSR.⁷ Vplýval na ekonomiky a zahraničný obchod členských krajín RVHP.

Druhé zvýšenie cien za ropu a hospodárska kríza v kapitalistických krajinách sťažili uplatnenie krajín RVHP na svetovom trhu a zhoršili ich výmenné relácie. Za roky 1979–1981 sa celkový objem vývozu z krajín RVHP (okrem ZSSR) do VKŠ, vyjadrený v hodnotových jednotkách, znížil o 12 %. V rovnakom čase sa celkový obrat zahraničného obchodu medzi VKŠ znížil len o 4 %.⁸

V objemových jednotkách vývoz z VKŠ do krajín RVHP (okrem ZSSR) zostával na viac-menej rovnakej úrovni v rokoch 1977–1979. V roku 1980 sa znížil o 4 %, v roku 1981 o 10 % a v roku 1982 o 20 %. Napriek tomu vývoz z VKŠ do ZSSR sa zvýšil o 1 % v roku 1979, o 8 % v roku 1980 a o 20 % v roku 1981. Tempo rastu zahraničného obchodu a výmenné relácie sa aj vo vzťahu k ZSSR zhoršili v roku 1982.

Výmena tovarov medzi krajinami RVHP a VKŠ sa v prevažnej miere uskutočňuje na bilaterálnom základe. Vládnúce kruhy vo VKŠ odmietajú multilaterálne styky aj na úrovni EHS aj RVHP. Poukazujú na rozdielnu jurisdikciu a princípy určujúce činnosť oboch integračných zoskupení. V skutočnosti im ide o presadenie politiky diferencovaného prístupu ku krajinám RVHP, ktorú môžu ľahšie uskutočňovať na bilaterálnom základe. Táto politika je v súčasnosti zameraná na izoláciu ZSSR od ostatných krajín RVHP a zvýraznenie osobitostí vývoja v MLR a v BLR.

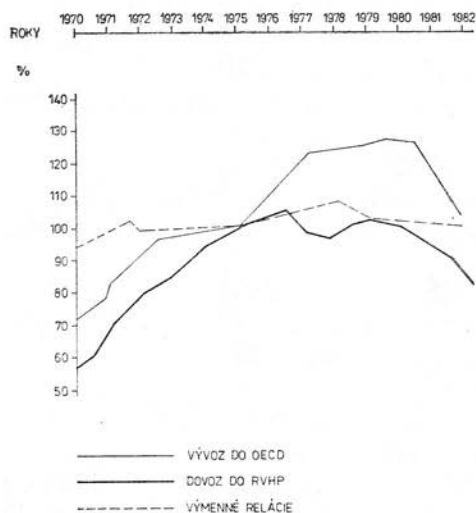
Avšak aj napriek snahám o diferencovaný prístup, výmenné relácie VKŠ so všetkými krajinami RVHP a medzi VKŠ združenými v OECD a krajinami RVHP bez ZSSR vykazujú rovnaký dlhodobý trend vývoja (obr. 1 a 2).

Grafické zobrazenie zároveň názorne ukazuje, prečo VKŠ nechcú obchodovať s krajinami RVHP na multilaterálnom základe. Surovinové bohatstvo ZSSR, výrobné kapacity a rozsiahly vnútorný obeh poskytujú priam neohraničené pole pôsobnosti pre rozvoj vzájomne výhodného zahraničného obchodu. Zmäkčujú dopad rýchlejšími tempom sa zhoršujúcich výmenných relácií, ktoré ostatné krajiny RVHP vykazujú voči VKŠ.

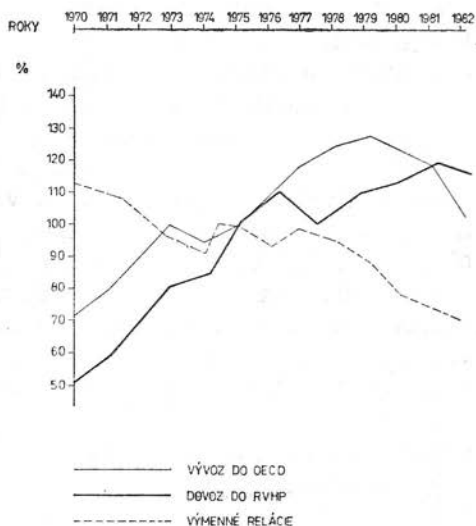
Zhoršujúce sa výmenné relácie sú vyvolané neustálymi zmenami cien na svetovom trhu, hospodárskopolitickými opatreniami zameranými na riešenie pretrvávajúcej hospodárskej krízy a inflácie, ako aj rozdielnou adaptabilitou ekonomík na meniace sa podmienky svetového trhu. Napríklad výmenné relácie ZSSR a VKŠ sa zhoršili — ak berieme do úvahy len čisto ekonomické podmienky — v dôsledku úsporných opatrení vo VKŠ a klesajúcej ceny ropy na svetovom trhu. Výmenné relácie ostatných krajín RVHP sa zhoršili, najmä pod vplyvom meniacej sa

⁷ Tamtiež, s. 100.

⁸ Economic Survey of Europe in 1982. C. d., s. 295.

Obr. 1. Tempo rastu obratu zahraničného obchodu krajín RVHP bez ZSSR vo VKŠ (rok 1975 = 100 %)

Obr. 2. Tempo rastu obratu zahraničného obchodu krajín RVHP, vrátane ZSSR a VKŠ (rok 1975 = 100 %)

Spracované podľa: Economic Survey of Europe in 1982. United Nations, 1983, s. 296; The Economist, 30. októbra 1982.

Spracované podľa: Economic Survey. C. d., s. 296.

Štruktúry zahraničného obchodu, ktorá sa menila aj pod vplyvom novodobého protekcionizmu, odvetvových kríz a následnej modernizácie vo VKŠ, výrazného zníženia tempa rastu celkového efektívneho dopytu a protiinflačne orientovanej deflačnej politiky. Podiel strojov a strojových zariadení, vyvázaných VKŠ, na celkovom vývoze sa v rokoch 1980—1982 znížil z 50,3 % na 30,8 %. Zvýšil sa podiel paliva, surovín, najmä dreva a kovov na celkovom obrate zahraničného obchodu. Avšak ani rastúci podiel surovín a paliva nedokázal eliminovať negatívne dôsledky 7 % zníženia cien za suroviny a zhodnocujúceho sa dolára, ako aj vplyv klesajúcich cien za ropu.

Krajiny RVHP sa usilujú o obrat vo vývoji výmenných relácií a zvýšenie podielu strojov a strojového zariadenia na vývoze do VKŠ. Avšak situácia na svetovom trhu, potreby VKŠ i vývoj platobnej bilancie krajín RVHP ich tlačia do úlohy exportérov surovín, potravín, špecifických druhov spotrebného tovaru, pracovnej sily atď. Dokonca aj účelová spolupráca a združené podnikanie, ktoré sa dostali do popredia v druhej polovici 70. rokov, orientujú sa na využívanie surovín a pracovných síl krajín RVHP a majú mnoho vedľajších efektov. Napríklad VKŠ sa okrem iného usilujú o presun takej výroby do krajín RVHP, ktorá znamená rastúce výdavky na ochranu životného prostredia a dopĺňa výrobný program monopolistických korporácií, prináša im zisk z licencií, ktoré

sú morálne zastarané, i z nižších výrobných nákladov. Otvára im aj iným spôsobom nedostupné trhy.

Po roku 1985 by mali krajiny RVHP podľa buržoázných ekonómov vykazovať priaznivé výmenné relácie s VKŠ. V tomto období by sa [mal prejavíť vplyv dodávok plynu do Západnej Európy, úsporných opatrení a adaptačných procesov v socialistických krajinách. Avšak aj v súčasnosti jednotlivé krajiny RVHP vykazujú diferencované výsledky v zahraničnom obchode s VKŠ. ČSSR má už tretí rok aktívnu obchodnú bilanciu a z jej prebytkov je schopná nielen udržať vyrovnanú platobnú bilanciu, ale aj predčasne uhradzovať záväzky z minulosti. VKŠ zaznamenali výrazný pokles aktívneho salda obchodnej bilancie aj voči ostatným krajinám RVHP. Prejavil sa vplyv plánovite uplatňovanej racionalizácie dovozov a opatrení zameraných na podporu vývozu. V rokoch 1981–1982 Belgicko, Dánsko, Francúzsko, Grécko, Holandsko, Írsko, Nórsko, Portugalsko, Španielsko, Taliansko a Veľká Británia vykazovali pasívnu obchodnú bilanciu voči krajinám RVHP. Prakticky len USA a Japonsko dosiahli aktívum 7,8 mld dolárov.

Vzájomné hospodárske styky potvrdzujú platnosť dnes už klasických poučiek ekonomickej teórie o obojstranných výhodách zahraničného obchodu. Podľa prepočtov buržoázných ekonómov v roku 1981 vývoz z VKŠ do krajín RVHP zabezpečil 1 mil. pracovných príležitostí v období prudko rastúcej nezamestnanosti vo VKŠ. V roku 1982 v NSR 100–300 tisíc zamestnancov pracovalo len v dôsledku zahraničného obchodu s krajinami RVHP.⁹ Zo stykov s krajinami RVHP ťažia aj korporácie typu Occidental Petroleum, Pepsi Co., Levi Straus, Lee Cooper, Mannesman a lodenice vo Fínsku, ktoré rozširujú svoje kapacity aj napriek pretrvávajúcej kríze lodiarstva.

Začiatok 80. rokov Mannesman, Krupp a 12 ďalších západonemeckých spoločností vytvorilo syndikát na obchod s krajinami RVHP. Združené spoločnosti si navzájom poskytujú informácie, finančné prostriedky aj tovary, ktoré môžu umiestniť na trhoch krajín RVHP, a úverovo-peňažné inštitúcie vo Francúzsku, v Rakúsku a vo Veľkej Británii zvýšili v roku 1982 o 10 % úvery na export do RVHP. Mohli by sme uviesť aj ďalšie príklady ukazujúce, že podnikateľské kruhy vo VKŠ a realističky uvažujúci politici sa usilujú o rozšírenie vzájomne výhodných hospodárskych stykov. Problémy, ktoré vznikajú s financovaním exportu do krajín RVHP, riešia sa vytváraním účelových syndikátov, poskytovaním obchodných úverov, ktoré sa stali imanentnou súčasťou zahraničného obchodu. Úver hľadá predávajúci, a nie kupujúci.

Reštriktívna úverovo-peňažná politika menovo-finančných inštitúcií kapitalistického sveta spôsobila, že ťažisko vzájomného zahraničného obchodu sa posunulo do činnosti zameranej na:

⁹ The International Herald Tribune, 27. januára 1982, s. 2.

1. priamu výmenu tovaru za tovar,
2. priemyselnú kooperáciu,
3. kompenzačné platby a protinákupy, ktoré za ostatných desať rokov zabezpečili výmenu tovarov za 48 mld dolárov.¹⁰

Operácie 1.—3. predstavujú dočasné riešenie na úrovni, ktorá je blízka naturálnej výmene tovarov. Zvýhodňujú sprostredkovateľov, ohraňujú štruktúru, objem, rýchlosť a efektívnosť zahraničného obchodu a nahrávajú kruhom, ktoré politikou sankcií a embarga chcú obmedziť vzájomné hospodárske styky. Kladú aj zvýšené požiadavky na exportnú výkonnosť krajín RVHP a ich účasť na činnosti svetových finančných centier. A tak dokonca aj návrhy na reformu MMF a Svetovej banky, ktoré boli vypracované predstaviteľmi rozvojových krajín v rokoch 1981—1982, počítajú so zapojením krajín RVHP do činnosti medzinárodných menových inštitúcií. Aj táto požiadavka ukazuje, že zahraničný obchod krajín RVHP je nerozlučne spätý s úverovo-peňažnými vzťahmi a s požiadavkami na konvertibilitu meny. Hospodárske styky krajín RVHP s VKŠ treba preto hodnotiť aj s prihliadnutím na platobnú bilanciu a na problémy, ktoré súvisia s jej vývojom.

Platobná bilancia krajín RVHP a vyspelých kapitalistických štátov

Koncepcia platobnej bilancie dáva ucelenejší pohľad na vzájomné hospodárske styky. Zobrazuje úverovo-peňažné vzťahy a ich vplyv na toky tovarov a služieb, neviditeľné príjmy a transfery, ktoré bezprostredne vplývajú na celkovú stratégiu a štruktúru vzájomných hospodárskych stykov. Vyvíja sa aj pod vplyvom meniacej sa štruktúry obeživa a svetových peňazí, ako aj rastúcej úlohy úveru v zahraničnom obchode.

Platobná bilancia sa osobitne sleduje:

- za bežné platby, ktoré zobrazujú pohyb tovarov a služieb, príjmy z úrokov a z dividend;
- zobrazuje prelievanie kapitálu v podobe krátkodobých a dlhodobých zahraničných investícií a
- kompenzačné platby v zlate, ktoré sa používajú na vyrovnávanie platobných bilancií.

VKŠ dlhodobo vykazujú aktívne saldo platobnej bilancie voči členským krajinám RVHP. Napríklad v bežných platbách sa od roku 1979 do roku 1982 aktívne saldo zvýšilo zo 6,4 mld dolárov na 9,2 dolárov. Poplatky za tzv. neviditeľné príjmy, plynúce z medzinárodnej dopravy, spojov, poisťného, turistického ruchu, kultúrnej výmeny atď., v uvedenom období sa zvýšili z 2,9 mld na 6,5 mld dolárov. Zvyšujúca sa úroková miera, rastúca zadlženosť a meniaci sa štruktúra úverov zvýšili príjmy VKŠ, plynúce z úrokov, z 5 mld dolárov v roku 1978 na 8,5 mld dolárov

¹⁰ BIS, IMF Wharton, Econometrics, 1982.

v roku 1981. Po tomto roku len ČSSR udržiavalo saldo platobnej bilancie na viac-menej konštantnej úrovni a RSR ho znížila o 1 mld dolárov.¹¹

Kumulujúce sa krízové procesy a prioritné postavenie protiinflačnej politiky vo VKŠ a zhoršujúca sa medzinárodná situácia vniesli do reštriktívnej úverovo-peňažnej politiky prvky politického vydierania. Podľa predstaviteľov kapitalistického sveta, rastúca zadlženosť a vývoj v PLR znásobili riziko a spochybnili návratnosť úverov, ktoré menové inštitúcie kapitalistického sveta poskytli krajinám RVHP. Buržoázni teoretici spochybňujú zase platnosť nimi vymyslenej teórie dáždника, podľa ktorej ZSSR spolu s ostatnými krajinami RVHP garantuje návratnosť úverov poskytnutých jednotlivým členským krajinám RVHP. Internacionalizmus vo vzájomných vzťahoch medzi krajinami RVHP má pomáhať pri realizácii cieľov, ktoré sa VKŠ snažia dosiahnuť v hospodárskych stykoch s krajinami RVHP. Okrem toho, teória dáždника skresľuje podstatu problému a zdôrazňuje politické a ideologické aspekty vzájomných hospodárskych stykov, meniacu sa situáciu na úverovo-peňažných trhoch kapitalistického sveta.

Súčasná buržoázna literatúra venuje zvýšenú pozornosť problémom, ktoré súvisia s rastúcou zadlženosťou a s jej dopadom na menové vzťahy a medzinárodné menové inštitúcie kapitalistického sveta. Ide pritom o problematiku, ktorá sa bezprostredne dotýka aj členských krajín RVHP a vyžaduje systematickú analýzu neustále sa meniacej situácie na svetovom trhu, dlhodobú a dôsledne realizovanú koncepciu zapájania krajín RVHP do operácií na svetových trhoch peňazí.

K 31. 12. 1982 VKŠ a medzinárodné menové inštitúcie kapitalistického sveta mali pohľadávky vo výške 853 mld dolárov voči rozvojovým a socialistickým krajinám. Z uvedenej sumy pripadalo na krajiny RVHP len 80,7 mld dolárov, 375 mld dolárov na rozvojové krajiny dovážajúce ropu a zostatok na ostatné rozvojové a socialistické krajiny.¹² Rozvojové krajiny zaplatili za úroky 67 mld dolárov. Sumu, ktorá je len o málo nižšia ako zahraničná zadlženosť krajín RVHP voči kapitalistickému svetu. Aj tieto údaje jednoznačne ukazujú, že zahraničná zadlženosť krajín RVHP nepredstavuje zásadný sociálno-ekonomický problém a neohrozuje kapitalistický menový systém.

Zahraničný dlh krajín RVHP vystupuje ako ideologicko-politický problém, ktorý obsahuje len niektoré sociálno-ekonomické aspekty. Napríklad prejavuje sa vplyv rýchlym tempom rastúcej úrokovej miery, skrátajúcej sa doby návratnosti úverov a rastúceho významu eurodolárového trhu pri úverovo-peňažných operáciách krajín RVHP.¹³

¹¹ Economic Survey. C. d., s. 301, 303.

¹² Pre väčšiu názornosť uvádzame, že zahraničná zadlženosť Mexika predstavovala 80,0 mld dolárov, Brazílie 75,0 mld dolárov, Argentíny 37,0 mld dolárov, Venezuely 36,7 mld dolárov atď.

¹³ Eurodolárový trh operuje s krátkodobým a strednodobým pôžičkovým kapitálom

Na eurodolárovom trhu peňazí úroková miera v rokoch 1970–1973 kolísala od 6,5 % do 9 %. V roku 1974 sa zdvojnásobila a najnižšiu úroveň dosiahla v rokoch 1976–1977 (5,5–6 %). Po tomto roku sa neustále zvyšovala a najvyššia bola v rokoch 1981–1982, keď kolísala medzi 16–18 %. Operácie na eurodolárovom trhu peňazí znamenali dodatočné úverové zaťaženie pre krajiny RVHP, ale umožňovali im splácať pôžičky a úroky z úverov aj pomocou ďalších pôžičiek. Tieto operácie im prinášajú aj ďalšie dôchodky z aktív uložených v menových inštitúciách kapitalistického sveta, najmä v bankách eurodolárového trhu.

Tabuľka 1

Postavenie krajín RVHP voči BIS v mld dolárov

Štát	Aktíva krajín RVHP					Pasíva krajín RVHP					Celková zadlženosť k 1. 1. 1982
	1977	1978	1979	1980	1981	1977	1978	1979	1980	1981	
BLR	0,4	0,4	0,7	0,7	0,8	2,6	3,1	3,0	2,6	2,1	1,2
ČSSR	0,4	0,6	1,0	1,2	0,8	1,5	1,9	2,3	3,4	3,1	2,3
NDR	0,8	1,1	1,8	2,0	1,8	4,8	6,1	7,7	9,4	9,7	7,8
MR	1,0	0,8	1,1	1,3	0,8	4,7	6,4	7,3	7,4	6,8	6,0
PLR	0,3	0,8	1,0	0,6	0,8	9,0	11,7	15,0	15,1	14,2	13,4
RSR	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	1,4	2,5	3,9	5,2	4,6	4,2
ZSSR	4,3	5,8	8,6	8,5	4,5	11,6	12,7	12,9	13,3	15,3	10,8
Spolu	8,3	10,6	15,4	15,6	10,7	38,3	47,5	55,9	59,8	58,7	45,7

Economic Survey. C. d., s. 306.

Tabuľka 1 dáva ucelený pohľad na aktíva a pasíva krajín RVHP vo vzťahu k BIS (t. j. k bankám združeným v Banke pre medzinárodné vyrovnávanie v Bazileji). Z tabuľky je okrem iného zrejmé, že dôchodky z aktív krajín RVHP boli nižšie ako úroky z úverov, ktoré tieto krajiny platili VKŠ.

Uvedli sme, že rastúca úroková miera nepriaznivo vplývala na vzájomné hospodárske styky a platobné bilancie krajín RVHP. Menové inštitúcie kapitalistického sveta preradili krajiny RVHP do kategórie bohatých štátov a len tento krok znamenal zvýšenie úrokovej miery z 8 % na 11,25 % pri strednodobých a dlhodobých pôžičkách. Prinútili krajiny RVHP nadväzovať priame kontakty s obchodnými bankami a s tzv. súkromnými peňažnými inštitúciami kapitalistického sveta, ktoré operujú na základe vládnych garancií.

— s tzv. horúcimi peniazmi. Prednosťou eurodolárového trhu je, že na ňom neplatí jurisdikcia a predpisy medzinárodných menových inštitúcií. Nedostatkom — vysoká úroková miera.

Celková hodnota aktív krajín RVHP v BIS a ostatných menových rezerv sa menila aj na základe prechodu od pevných kurzov k plávajúcim kurzom, ich nedostatočnej diverzifikácie atď. V rokoch 1977–1978 znehodnocujúci sa dolár a meniace sa menové kurzy zvýšili zadlženosť krajín RVHP o 6,8 mld dolárov. Zhodnocujúci sa dolár znížil túto zadlženosť v rokoch 1980–1981 o 1,8 mld dolárov a zvýraznil potrebu pružnej menovej politiky krajín RVHP. Pri tejto príležitosti by sme mohli uviesť viac príkladov, ukazujúcich, že menové inštitúcie krajín RVHP reagujú neadekvátne a s oneskorením na zmeny v kapitalistických menových vzťahoch a na svetových trhoch peňazí a pripravujú sa tak o menové rezervy.

Súčasná situácia znásobuje úsilie krajín RVHP o dosiahnutie rovnováhy vo vonkajších ekonomických vzťahoch. Krajiny RVHP sú úspornejšie v dovozoch, aktivizujú vývoz a prehlbujú spoluprácu vo vzájomných vzťahoch a voči kapitalistickému svetu. Usilujú sa o výrazné zvýšenie menových rezerv a depozít v rámci BIS a iných medzinárodných inštitúcií a pod vplyvom inflačného rastu cien využívajú v menšej miere emisiu cenných papierov na financovanie dovozu a splácanie úverov. V roku 1981 vystupovala aktívne na trhu cenných papierov len MLR.

Nepriaznivá hospodárska, ale najmä politická situácia vo VKŠ spomalila tempo rastu úverovo-peňažných operácií medzi Východom a Západom. V povojnovom období dosiahli maximum v rokoch 1980–1981. Na ilustráciu uvádzame, že zadlženosť krajín RVHP voči VKŠ a medzinárodným inštitúciám sa z 550 mil dolárov v roku 1960 zvýšila na 9 mld dolárov v roku 1973 (po tomto roku sa prejavuje vplyv prvého zvýšenia cien za ropu) a na 80,7 mld dolárov v roku 1981. Zahraničná zadlženosť sa zvyšovala relatívne rýchlym tempom v rokoch 1976–1979. Avšak aj v tomto období jednotlivé krajiny vykazovali rozdielne prírastky tempa rastu zadlženosti (od 19 % do 88 %). Toto tempo sa podstatne znížilo v rokoch 1979–1981. Pohybovalo sa od 8 %–26 %, pričom BLR vykazovala negatívne prírastky (–9,5 %). V roku 1982 sa znížilo o 42 % v porovnaní s predchádzajúcim rokom.¹⁴

Priemery aj v tomto prípade skresľujú situáciu. Nehovoria o absolútnych číslach a o nízkom základe, z ktorého sa vychádza. Absolútne čísla sú reprezentatívnejšie. Ukazujú (pozri tab. 2), že existujú veľké rozdiely v zahraničnej zadlženosti jednotlivých krajín RVHP voči Západu. Rozdielne je aj hodnotenie tejto zadlženosti a jej úloha v národných ekonomikách. Štruktúra dlhu a účelové použitie takto získaných prostriedkov ukazujú, že žiadna krajina sa nemôže uzatvárať pred svetovým trhom, budovať na autarkii a absolutizovať úsporné opatrenia. Avšak na druhej strane viac ako kedykoľvek v minulosti platí, že disproporcie v národných ekonomikách a v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch sa dlhodobu nedajú riešiť na základe rastúcich dovozov. Predovšetkým

¹⁴ Bank for International Settlements. Quarterly Press Releases 1982.

v tejto súvislosti treba vidieť, že pôžička znamená úrok a splátku, ktorá pri neuváženom a neefektívnom využití prostriedkov znamená národohospodársku stratu.

Ekonomické aspekty zahraničnej zadĺženosti sa nemôžu zodpovedne posudzovať len na základe jedného alebo aj viacerých činiteľov a ukazovateľov, nezávisle od štruktúrnych zmien a od adaptability jednotlivých krajín. Jednotlivé ukazovatele zobrazujú len určitú stránku veci, statickú situáciu, a nič nehovoria o rovnako dôležitých politických aspektoch skúmanej problematiky, o dlhodobom vplyve rastúcej, resp. klesajúcej zahraničnej zadĺženosti na ekonomiku, o podmienkach, za

Tabuľka 2

Celková zadĺženosť krajín RVHP voči VKŠ v mld dolárov

Štát	1979	1980	1981
BLR	3,7	3,2	2,3
ČSSR	3,1	3,5	3,6
NDR	8,1	9,6	11,3
MLR	7,3	7,4	7,8
PLR	20,1	22,1	22,4
RSR	6,9	9,1	9,6
ZSSR	12,1	13,5	19,5
banky RVHP	4,0	4,0	4,2
Spolu	65,3	72,4	80,7

Economic Survey. C. d., s. 311.

akých sa úvery poskytujú a splácajú: napr. podľa ročného tempa rastu zadĺženosti BLR vykazuje najlepšie a PLR najhoršie výsledky. Poradie sa mení, ak berieme zreteľ na účelové použitie úverov a schopnosť splácať úvery pomocou exportu. V tomto prípade ZSSR sa dostáva do popredia a za ním nasledujú: ČSSR, RSR, MLR, BLR, a PLR. Pri prepočte zahraničnej zadĺženosti na spoločenský produkt najnižšiu zadĺženosť vykazujú ZSSR, ČSSR a NDR; vyššiu BLR a RSR; MLR a PLR majú takmer trojnásobnú zadĺženosť v relácii k ČSSR. Oveľa vyššiu mieru zadĺženosti vykazujú aj vyspelé kapitalistické krajiny, avšak z tej sa nerobia ďalekosiahle závery a nik nespochybňuje splatnosť zahraničných pohľadávok. Aj v tomto prípade platí, že veci sa posudzujú podľa toho, ako komu vyhovujú v danej situácii. Táto skutočnosť je zrejmá aj vo vzťahu k zlatu ako všeobecnému ekvivalentu a k svetovým peniazom.

V povojnovom období sa zlato čoraz menej využíva v kompenzačných platbách, zameraných na obnovu rovnováhy platobnej bilancie medzi kapitalistickými krajinami. Rovnováha sa len v krajnom prípade dosahuje na základe platieb, v svetových rezervných menách, resp. pomocou

osobitných práv na čerpanie MMF. Posledné sa čoraz viac používajú v platobnom styku medzi členskými krajinami MMF. Dočasná nerovnováha vo vonkajších ekonomických vzťahoch sa najčastejšie rieši pomocou úveru.

Zlato sa však aj naďalej používa v hospodárskych stykoch medzi krajinami s rozdielnym spoločensko-ekonomickým systémom. Využíva sa v kompenzačných platbách a v nejednom prípade aj v kontraktach, ktoré sú výhodné aj pre VKŠ. Drahý kov vystupuje potom ako tovar s najvyšším stupňom likvidity a slúži na nákup tovarov, ktoré sa nedajú získať na základe úveru.

Tabuľka 3

Predaj zlata krajinami RVHP na voľnom trhu zlata (v tonách a v mld dolárov)

Roky	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
tony	150	180	350	450	450	290	90	300
mld dolárov	0,6	0,6	1,4	1,8	3,0	2,8	1,8	4,0

Economic Survey. C. d., s. 311.

Postoj vládnúcich kruhov vo VKŠ, ale najmä buržoázných ekonómov k platbám v zlate je protirečivý. Požadujú ich, pretože zvyšujú zásoby menového zlata v kapitalistických krajinách a pokiaľ zlato prúdi do USA, tak napomáha stabilizáciu dolára v úlohe prvej svetovej meny. Zároveň si uvedomujú aj „negatívne dôsledky“ prílivu zlata na finančné trhy kapitalistických krajín. Pokiaľ socialistické krajiny, najmä ZSSR a ČLR, predávajú zlato pomocou voľného trhu zlata, znižujú tým vraj jeho cenu a podporujú úverovo-peňažné špekulácie, ktoré môžu destabilizovať kapitalistické menové vzťahy. Menej sa píše o špekuláciách s cenou zlata, ktoré sú zamerané proti krajinám RVHP. V tomto prípade cena drahého kovu sa neraz umele znižuje zakaždým, keď sa očakáva väčší predaj zlata na voľnom trhu. Socialistické krajiny predávajú preto zlato aj za pomoci sprostredkovateľov, najčastejšie bánk v Ženeve, v Singapúre atď.

V rokoch 1974–1981 (pozri tab. 3) krajiny RVHP zvyšovali ročnú ponuku zlata na voľnom trhu v priemere o 20 % až 30 %. Najviac zlata predali pri cene 400–600 dolárov za troyeskú unciu. Najmenej pri maximálnej cene zlata. Preto neobstoja argumenty zdôrazňujúce podstatný vplyv krajín RVHP na cenu zlata na voľnom trhu. Naopak, sú to požiadavky na platby v zlate, ktoré odrážajú diskriminačné postoje VKŠ voči krajinám RVHP. Skutočnosť, že zatiaľ čo úverovo-peňažné operácie uskutočňované medzi kapitalistickými krajinami sa posunuli do sféry pô-

sobnosti obchodných bánk a medzinárodných menových inštitúcií, ktoré predstavujú nárazníkovú zónu „zmäkčujúcu“ vplyv neočakávaných otrasov, zlato aj naďalej plne vystupuje v úlohe svetových peňazí v hospodárskych stykoch medzi krajinami s rozdielnym spoločensko-ekonomickým systémom. Z tohto hľadiska treba preto posudzovať aj zahraničnú zadlženosť krajín RVHP voči VKŠ.

Záver

1. Hospodárske styky medzi krajinami s rozdielnym spoločensko-ekonomickým systémom citlivo reagujú na zostrujúci sa triedny boj a medzinárodnú situáciu. Vyvíjajú sa v bezprostrednej nadväznosti na meniacu sa situáciu na svetovom trhu, v jednotlivých krajinách a v súlade s rozdielnou adaptačnou schopnosťou národných ekonomík.

2. Prioritné postavenie protiinflačnej politiky v hospodárskej politike VKŠ znižovalo tempo rastu hospodárskej aktivity, znásobovalo nezamestnanosť a zostrojilo konkurenčný boj o trhy. Negatívne vplývalo na hospodárske styky medzi VKŠ a členskými krajinami RVHP.

3. V roku 1982 VKŠ podstatne znížili ročné tempo rastu cenovej hladiny. Podarilo sa im stabilizovať infláciu na úrovni 6–7 %. V roku 1983 dochádza preto k podstatnému obratu v hospodárskej politike VKŠ. Do popredia sa dostávajú opatrenia zamerané na tvorbu nových pracovných príležitostí a na zrýchlenie tempa rastu hospodárskej aktivity. Tie by mali vyústiť do prehlbujúcej sa medzinárodnej deľby práce a rozvíjajúcich sa hospodárskych stykov VKŠ s členskými krajinami RVHP, zatlačiť do pozadia platby v hotovosti do 45 dní, znížiť úlohu bankových garancií a zvýrazniť úverovo-peňažné operácie vo vzájomných hospodárskych stykoch.

4. Avšak rozvoj zahraničného obchodu a tým i hospodárskych stykov sa viaže aj na dôsledné uplatňovanie zásad rovnosti, nezasahovania, vzájomných výhod atď., rastúcu exportnú výkonnosť a koordinovaný postup krajín RVHP na svetovom trhu. Predovšetkým v tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť široké pole pôsobnosti výrobného a vedecko-technického potenciálu krajín RVHP, rýchlu mobilizovateľnosť rezerv, ktoré tieto krajiny majú k dispozícii, a ich vplyv na vzájomne koordinovaný rozvoj hospodárskych stykov s VKŠ.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ СТРАН-ЧЛЕНОВ СЭВ С РАЗВИТЫМИ КАПИТАЛИСТИЧЕСКИМИ СТРАНАМИ

БАХАР, Владислав

Протекционизм нового типа, антиинфляционная политика, усиливающаяся конкурентная борьба за рынки и ухудшающаяся международная ситуация привели к качественным изменениям в экономических отношениях между „Востоком и Западом“. Эти изменения ухуд-

шили соотношения обмена и усилили структурные перемены и отличную адаптивность национальных экономик к изменяющимся условиям мирового рынка. Поэтому в центре анализа статьи находится влияние качественных изменений на торговый и платёжный баланс стран-членов СЭВ с развитыми капиталистическими странами, а также критерия оценки иностранной задолженности.

SOME ASPECTS OF ECONOMIC RELATIONS BETWEEN CMEA AND DEVELOPED CAPITALISTS COUNTRIES

BACHÁR, Vladislav

Due to widespread slow growth and economic stagnation, antiinflationary policy, sharp competition, tensions in international relations, etc. a series of protectionist devices designed to interfere with economic relation between „East and West“. They deteriorated balance of trade and balance of payments between „East and West“, and stressed adjustment problems and foreign debt. The author analyses the influence of changing situation on the world market on the development of the „East — West“ relations and describes some important aspects of mutual relations in detail.

Diskusia

Uplatňovanie kritérií efektívnosti v procese tvorby a realizácie národohospodárskeho plánu

ŠVANTNEROVÁ, Jiřina

Cieľom nášho článku je na základe komparácie doterajších teoretických poznatkov o kritériách a chápaní ekonomickej efektívnosti výroby s metodikou jej hodnotenia ukázať, ako sa kritériá ekonomickej efektívnosti premietajú pri tvorbe sústavy ukazovateľov a ako sa ekonomická efektívnosť uplatňuje v procese tvorby a realizácie národohospodárskeho plánu.

I. K otázke kritérií ekonomickej efektívnosti

V ekonomickej literatúre sa venovala mimoriadna pozornosť otázke kritérií efektívnosti¹ — či existuje jedno alebo viac kritérií efektívnosti, alebo či sa pri riešení ekonomických problémov môžeme zaobísť bez ekonomických kritérií.

V súčasnosti niet pochýb o nevyhnutnosti kritéria ekonomickej efektívnosti národného hospodárstva, ktorá je spojená s možnosťou rôznych variantov rozvoja, so zameniteľnosťou zdrojov výroby, ale aj s voľbou rôznych možností vo výrobe a v spotrebe. V podstate v každej etape hospodárskeho rozvoja existuje mnoho spôsobov i prostriedkov na dosiahnutie stanovených cieľov, resp. na riešenie rovnakej úlohy. Súčasne vychádzajúc z daných zdrojov a možností (ktoré sú vždy relatívne obmedzené) je potrebné stanoviť optimálny variant. Rozhodnúť možno na základe určitého hľadiska — kritéria pre toto rozhodnutie.

Určenie hlavných cieľov jednotlivých etáp socialistickej spoločnosti, najmä však priority jednotlivých strategických cieľov (vychádzajúc tak z hľadiska všeobecnej komunistickej perspektívy, ako aj z konkrétnych súčasných vnútorných a vonkajších podmienok) patrí k najdôležitejším

¹ Problematike počtu kritérií, presnému vymedzeniu a odlíšieniu pojmu kritérium a ukazovateľ, ako aj otázke, čo považovať za základné kritérium ekonomickej efektívnosti výroby, sme venovali pozornosť v knihe ŠVANTNEROVÁ, J.: Otázky ekonomickej efektívnosti. Bratislava, Veda 1977.

a najzložitejším problémom. Celospoločenské ciele sú obsiahnuté v straníckych dokumentoch prijímaných na zjazdoch komunistickej strany, na jej konferenciách alebo na zasadnutiach ústredného výboru. Na úrovni celej spoločnosti i národného hospodárstva ide o sústavu cieľov v oblasti materiálnej výroby, politiky, duchovného života. Z tohto hľadiska možno hovoriť o spoločnosti ako o systéme s mnohými cieľmi. Na vrchole tejto štruktúry je hlavný cieľ celospoločenského rozvoja. Cieľom socialistickej (komunistickej) spoločnosti je podľa V. I. Lenina zabezpečenie úplného blahobytu a slobodného všestranného rozvoja všetkých členov spoločnosti. Socialistická spoločnosť sa člení na viacej subsystémov so svojimi špecifickými cieľmi, napr. na ekonomický, kultúrny, sociálny subsystém. Cieľ každého subsystému súvisí s cieľmi celospoločenskými. Socialistická ekonomika, ako je známe, vyznačuje sa hierarchickou štruktúrou riadenia, pre ktorú sú charakteristické vzťahy podriadenosti nižších článkov riadenia článkom vyšším. Na vertikálnej línii je to úroveň národohospodárska, odvetvová, úroveň VHJ, podnikov a vnútro podniková úroveň. Každá z uvedených úrovní má svoje špecifické ciele, kritériá a ukazovatele.²

Základný cieľ spoločenského rozvoja však vyžaduje jedno rozhodujúce (globálne) kritérium, ktoré vyjadruje celospoločenský záujem, teda jedno národohospodárske kritérium ekonomickej efektívnosti výroby. Jediný všeobecný cieľ spoločenskej výroby z hľadiska celej socialistickej ekonomiky však nevyklučuje existenciu špecifických cieľov pre jednotlivé etapy rozvoja socialistickej ekonomiky a existenciu ďalších čiastkových cieľov pre jednotlivé stupne riadenia. Hierarchickej štruktúre riadenia socialistickej ekonomiky zodpovedá aj hierarchická štruktúra cieľov. Celospoločenské socialistické vlastníctvo výrobných prostriedkov determinuje stanovenie čiastkových cieľov rôznych článkov riadenia, ktoré by mali smerovať k základnému všeobecnému cieľu socialistickej ekonomiky a byť s ním v súlade.

Z uvedeného vyplýva, že spolu so základným ekonomickým kritériom treba priznať opodstatnenosť existencie špecifických kritérií jednotlivých subsystémov, odvetví, VHJ, podnikov.

K všeobecne prijatej koncepcii jediného národohospodárskeho kritéria ekonomickej efektívnosti výroby za socializmu sa dospelo na základe analógie vývoja socialistickej a kapitalistickej ekonomiky.

Zo základného ekonomického zákona kapitalizmu vyplýva, že cieľom kapitalistickej výroby nie je úžitková hodnota, ale výmenná hodnota. Zmyslom činnosti kapitalistických výrobcov je získať stále väčšie množstvo nadhodnoty, čo sa prejavuje v ich úsilí dosiahnuť maximálny zisk. Kritériom efektívnosti kapitalistickej výroby sa stáva miera zisku vyjadrená vzťahom zisku k celkovému kapitálu.

² Pozri bližšie napr. KRILEK, J.: *Ekonomická efektívnosť zemědělství*. Praha, Svoboda 1979.

Cieľom socialistickej spoločnosti je nielen stále plnšie uspokojovanie materiálnych a duchovných potrieb, ale „zabezpečenie úplného blahobytu a slobodného všestranného vývinu všetkých členov spoločnosti“.³ Základným predpokladom splnenia tohto cieľa je predovšetkým zabezpečovanie rastu výroby úžitkových hodnôt slúžiacich na lepšie uspokojovanie potrieb. Pričom socialistickej spoločnosti nie je ľahostajné, s akou výškou nákladov práce je spojený daný rast výroby úžitkových hodnôt. Preto miera uspokojovania potrieb alebo miera dosahovania cieľov v porovnaní s množstvom práce potrebným na ich dosiahnutie môže sa považovať za základné kritérium ekonomickej efektívnosti výroby.

Interpretácia takto všeobecne formulovaného kritéria môže byť kvalitatívne rozdielna a neporovnateľná medzi krajinami rôznych civilizácií, ale môže byť rôzna aj v danej krajine v jednotlivých etapách jej rozvoja. Vyplýva to z rôznorodosti cieľov a miery ich dosiahnutia, ako aj z množstva práce vynaloženej na ich dosiahnutie. Napríklad v období po druhej svetovej vojne, v ekonomike spustošenej vojnou bolo cieľom predovšetkým uspokojovanie životne dôležitých hmotných potrieb ľudu. Neznamená to však, že sa nevenovala pozornosť aj zabezpečovaniu sociálnych potrieb (zdravotníckej starostlivosti, rozvoju školstva, osvetovej činnosti), ako aj zabezpečovaniu obranyschopnosti krajiny. Na dosiahnutie týchto cieľov sa mobilizovali predovšetkým extenzívne, ale aj intenzívne faktory. So zvyšovaním ekonomickej úrovne krajiny, s rozvojom úrovne materiálno-technickej základne, s postupným nasýtením základných potrieb vo výžive, ošatení a bývaní, do popredia vystupuje uspokojovanie potrieb spojených s všestranným rozvojom človeka, ako je rozvoj kultúry, vzdelania, športu, rekreácie a pod., s čím súvisí napr. preferencia rastu voľného času, skracovania pracovného času, predlžovania dovolenky a pod. S rastom životnej úrovne, hmotného blahobytu ľudu nadobúdajú stále väčší význam také ciele, ako napr. zlepšovanie služieb obyvateľstvu, zlepšovanie pracovných podmienok, ochrana krajinného prostredia (vody, pôdy, ovzdušia). Akcelerácia výrobného procesu, najmä rozvoj niektorých odvetví spôsobuje však zhoršovanie životného prostredia, čo má nepriaznivý vplyv nielen na zdravotný stav pracujúcich, ale aj na obyvateľov všetkých vekových skupín. Tým sa znižujú pozitívne výsledky výroby, pretože pre chorého človeka blahobyt i voľný čas strácajú význam. I keď cieľová funkcia socializmu je všeobecne platná — rast blahobytu ľudu, slobodný všestranný vývin všetkých členov spoločnosti — v jednotlivých krajinách je v rôznych etapách konkrétne náplň pojmu blahobytu odlišná, determinovaná predovšetkým ekonomicou úrovňou krajiny a úlohami, ktoré sa v danej etape riešia. V súlade s vývojom ekonomiky, s rastom kultúrnej úrovne dochádza k zmene preferencie čiastkových cieľov, k zmene hierarchie hodnôt. Mení sa štruktúra potrieb, a teda aj konkrétne náplň cieľov.

³ LENIN, V. I.: Sp'isy 6. Bratislava, Pravda 1957, s. 44.

Z uvedeného vyplýva, že cieľ socialistickej výroby, ktorý je súčasťou vyššieho celospoločenského cieľa, a v súčasnosti ním je zachovanie celosvetového mieru, má historický charakter, je mnohorozmerný, dynamicky sa mení a obsahuje množstvo vzájomne zameniteľných prvkov. Efektívnosť bude tým vyššia, čím vyššia bude miera dosiahnutia cieľov pri daných nákladoch spoločenskej práce.

Stotožnenie základného kritéria ekonomickej efektívnosti s mierou dosahovania cieľa, alebo s mierou uspokojovania potrieb vo vzťahu k celkovým nákladom práce, možno považovať v súčasnosti za stanovisko, s ktorým sa stotožňuje, alebo z ktorého vo svojich prácach vychádza väčšina autorov, zaoberajúcich sa problémami ekonomickej efektívnosti. S odlišnosťou názorov sa však stretávame pri kvantitatívnom vyjadrení základného kritéria ekonomickej efektívnosti výroby. K tejto otázke sa vyslovili poprední ekonómovia v ZSSR i v ostatných socialistických krajinách. Postupné spresňovanie a kryštalizácia názorov prebieha doteraz. Zo značného množstva najrozličnejších názorov možno vyčleniť tieto základné koncepcie kvantitatívneho vyjadrenia národohospodárskeho kritéria ekonomickej efektívnosti výroby:

1. Zabezpečenie minima nákladov spoločenskej práce na daný objem a štruktúru spoločenského produktu (alebo národného dôchodku) je podľa názoru prvej skupiny autorov kritériom efektívnosti, ktoré možno kvantitatívne vyjadriť ukazovateľom spoločenskej produktivity práce.⁴

Ukazovateľ vyjadrujúci minimum nákladov na daný objem výroby však nezahŕňa cieľ rozvoja socialistickej výroby. Je to ukazovateľ vyjadrujúci, s akou účinnosťou celkovej vynaloženej práce sa vyrobil daný objem výroby (výrobkov). Nerieši problém čo vyrábať, ani otázku miery uspokojovania potrieb. Predpokladá sa, že objem a štruktúra spoločenského produktu sú dané a sú v súlade s potrebami spoločnosti. Rast nadnormatívnych zásob vo výrobnjej sfére a zvyšovanie zásob v maloobchode pri nedostatočnom uspokojovaní potrieb obyvateľstva niektorými výrobkami svedčí o tom, že časť vyrobenej produkcie z hľadiska množstva, kvality a sortimentu nie je v súlade s potrebami spoločnosti. Ukazovateľ produktivity práce nemôže plniť úlohu kritéria efektívnosti, pretože neberie do úvahy cieľovú funkciu socialistickej výroby.

2. Za kritérium efektívnosti sa považuje maximalizácia fondu nevýrobnej spotreby, ktorá sa stotožňuje s maximalizáciou uspokojovania potrieb členov spoločnosti, s objektívnym cieľom rozvoja socialistickej ekonomiky.

Určenie fondu nevýrobnej spotreby závisí od stanovenia proporcie medzi akumuláciou a spotrebou, ktorá určuje, aká časť národného dôchodku sa použije na rozšírenú reprodukciu, teda na uspokojenie budú-

⁴ Vzťahom produktivity práce a ekonomickej efektívnosti výroby sme sa zaoberali v článku ŠVANTNEROVÁ, J.: Nové aspekty ekonomickej efektívnosti v etape budovania rozvinutého socializmu. Ekon. Čas., 30, 1982, č. 12.

cích potrieb (fond akumulácie) a aká časť sa venuje na uspokojenie súčasných potrieb spoločnosti a všetkých jej členov (fond nevýrobnej spotreby). Určenie proporcií medzi akumuláciou a spotrebou v danom roku ovplyvňuje tvorbu národného dôchodku v nasledujúcich rokoch, predurčuje tempá budúceho ekonomického rozvoja, ako aj rast životnej úrovne.

Podľa súčasnej plánovacej praxe v ČSSR sa celkový objem nevýrobnej spotreby ako kategórie použitého národného dôchodku člení na osobnú spotrebu obyvateľstva a hmotnú spoločenskú spotrebu. Hmotná spoločenská spotreba však zahŕňa aj položky, ktoré nemajú vplyv na rast životnej úrovne. Sú to napr. náklady hmotnej povahy — v peňažníctve, v poisťovníctve, v štátnej správe a pod. Na druhej strane, fond akumulácie zahŕňa aj nevýrobnú akumuláciu (prírastok základných fondov do školstva, dopravy, bytového fondu, zdravotníctva, kultúry), ktorá je významným činiteľom rastu blahobytu ľudu.

Z uvedeného vyplýva, že súčasné členenie národného dôchodku (ND) na fond akumulácie a fond nevýrobnej spotreby v plnej miere nevystihuje, aká časť ND je určená na rast životnej úrovne a aká na rozšírenie výroby, príp. na uspokojenie ostatných nevýrobných potrieb.

Fond nevýrobnej spotreby nevyjadruje cieľ rozvoja socialistickej výroby, ale vytvára iba predpoklady pre zvyšovanie blahobytu ľudu. Nie je teda vhodným ukazovateľom na vyjadrenie cieľovej funkcie, a nemôže plniť ani úlohu kritéria efektívnosti, pretože neberie do úvahy vynaložené náklady práce.

3. Ak dosiahnutie maximálnej úrovne integrálneho blahobytu a všestranný rozvoj všetkých členov spoločnosti je cieľovou funkciou socialistickej ekonomiky, tak iba integrálna funkcia spoločenskej užitočnosti môže byť podľa názoru ďalších ekonómov mierou charakterizujúcou stupeň uspokojovania rôznych potrieb a úroveň uspokojovania celkových potrieb. Integrálna funkcia spoločenskej užitočnosti môže podľa týchto ekonómov plniť úlohu kritéria efektívnosti alebo národohospodárskeho kritéria optimality.

Zatiaľ sa však nedospelo k jednoznačnej formulácii funkcie spoločenskej užitočnosti. Jej kvantitatívne vyjadrenie je doposiaľ spracované na abstrakčnej úrovni, ktorá neumožňuje praktické použitie.

I keď Marx a Engels pripisovali veľký význam kategórii spoločenskej užítkovej hodnoty, z ktorej, ako písali, treba vychádzať pri vypracúvaní plánov rozvoja komunistickej spoločnosti, súčasne však zdôrazňovali, že i potom bude potrebné porovnávanie užitočných efektov s množstvom práce potrebným na ich zhotovenie.

Napríklad K. Marx písal, že „... v budúcej spoločnosti, v ktorej zmizne triedny antagonizmus, v ktorej už nebudú jestvovať triedy, nebude už spotreba závisieť od minima výrobného času, ale výrobný čas venovaný rozličným predmetom bude určený stupňom ich spoločenskej užitoč-

nosti“.⁵ „Pravda, aj potom bude musieť spoločnosť vedieť, koľko práce treba na vyrobenie každého spotrebného predmetu... Napokon plán určí užitočnosť jednotlivých spotrebných predmetov, porovnávaných navzájom, z tohto hľadiska a z hľadiska množstva práce nevyhnutnej na ich výrobu.“⁶

Zo stručnej teoretickej analýzy vyplynulo, že stotožnenie kritéria ekonomickej efektívnosti spoločenskej výroby s mierou dosahovania cieľov, alebo so stupňom uspokojovania potrieb v porovnaní s množstvom vynaloženej práce, potrebným na zhotovenie užitočných efektov, má svoje logické zdôvodnenie. Jeho kvantitatívne vyjadrenie je však značne ťažké. Analýza ukázala, že hodnotové ukazovatele vyjadrujúce vývoj nákladov v spoločenskej výrobe nemôžu byť mierou stupňa uspokojovania potrieb, pretože hodnota ako špecifická forma vyjadrenia spoločensky nevyhnutných nákladov práce na výrobu nie je imanentná podstate potrieb. Na základe množstva vynaloženej práce vyjadrujeme hodnotu výroby, nie však úroveň uspokojovania potrieb. Práca je mierou nákladov, nie je však mierou uspokojovania potrieb. Iba v prípade rovnováhy výroby a kúpyschopného dopytu vyjadrujú súčasné hodnotové ukazovatele okrem nákladovosti aj spoločenskú užitočnosť. Ani spoločenská užitočnosť nemôže byť sama osebe kritériom efektívnosti, ak neprihliada na výšku nákladov. Iba v tom prípade, ak pri stanovení cieľovej funkcie socialistickej výroby sa bude brať do úvahy aj druhý aspekt efektívnosti — hospodárnosť, potom mieru dosahovania cieľov možno považovať za kritérium efektívnosti.

Doposiaľ sa nepodarilo kvantitatívne vyjadriť základné kritérium ekonomickej efektívnosti výroby jedným syntetickým ukazovateľom. Všetky doteraz navrhované ukazovatele vyjadrujú iba určitý aspekt, nie však podstatu základného kritéria.

Doterajšie poznatky v tejto oblasti môžu slúžiť iba ako teoretické východisko pre tvorbu ukazovateľov ekonomickej efektívnosti výroby na nižších úrovniach riadenia.

4. Spolu s teoretickým zdôvodnením kritéria ekonomickej efektívnosti sa venovala pozornosť vymedzeniu podstaty ekonomickej efektívnosti spoločenskej výroby a jej kvantitatívnemu vyjadreniu.

V súčasnosti je v ČSSR prekonaný až donedávna všeobecne rozšírený názor, objasňujúci efektívnosť výlučne ako vzťah medzi objemom výroby a nákladmi. Takéto chápanie ekonomickej efektívnosti sa považuje za zúžené a v uvedenom zmysle sa hovorí o výrobnno-ekonomickej alebo technicko-ekonomickej efektívnosti. Kategória ekonomickej efektívnosti v politickoekonomickom zmysle slova obsahuje aj stupeň uspokojovania potrieb. Podľa názoru väčšiny autorov⁷ podstate efektívnosti

⁵ MARX, K.: Bieda filozofie, Bratislava, Pravda 1979, s. 49.

⁶ ENGELS, F.: „Anti-Dühring.“ Bratislava, Pravda 1976, s. 296.

⁷ Pozri napr.: M. Švantner, J. Vaner, M. Toms, M. Hájek, J. Švantnerová, J. Šafář, F. Brabec, F. Beran, J. Míhola, I. Pastrňák, L. Rusmich, J. Šulc a i.

spočívajú v hospodárnosti a účelnosti. Hospodárnosť vyjadruje vzťah medzi objemom produkcie a celkovými vynaloženými nákladmi živej a spredmetnenej práce. Účelnosť kladie dôraz na kvalitu výrobkov, technicko-ekonomickú úroveň, odbytovú schopnosť na domácom i zahraničnom trhu. Vyžaduje, aby vyrobená produkcia bola z hľadiska množstva, kvality, sortimentu a času v súlade s potrebami spoločnosti. Účelnosť vyjadruje vzťah výsledku k cieľom alebo k spoločenským potrebám.

Súčasný stav poznania umožňuje do určitej miery kvantitatívne vyjadriť podstatu ekonomickej efektívnosti viacerými ukazovateľmi. Podstatu výrobnou-ekonomickej efektívnosti možno kvantitatívne vyjadriť tromi čiastkovými ukazovateľmi: produktivitou práce, materiálovou a fondovou náročnosťou, resp. ich recipročnou hodnotou, ukazovateľmi účinnosti využitia živej práce, využitia materiálov, palív a energie a účinnosťou fondov. Výrobnou-ekonomickej efektívnosti možno súčasne vyjadriť jedným syntetickým ukazovateľom hospodárnosti, vyjadrujúcim účinnosť využitia celkovej vynaloženej živej a spredmetnenej práce.

Kvantifikácia účelnosti vyžaduje vyjadriť: a) technicko-ekonomickú úroveň výrobkov, ich kvalitu (najmä porovnanie domácej výroby s najvyššími svetovými parametrami); b) úroveň realizácie (vzťah realizovanej produkcie k celkovej vyrobenej produkcii); c) mieru uspokojovania potrieb spoločnosti.⁸ Relatívne najmenej sú rozpracované dva posledné aspekty merania účelnosti.

Vychádzajúc z teoretického vymedzenia podstaty ekonomickej efektívnosti a z možností jej kvantitatívneho vyjadrenia ukážeme, ako sa ekonomická efektívnosť uplatňuje pri tvorbe sústavy ukazovateľov na 6. a 7. päťročnicu.

II. Komparácia teoretických východísk ekonomickej efektívnosti s metódou jej hodnotenia v 6. a 7. päťročnici

V ČSSR sa venuje sústavná pozornosť tvorbe ukazovateľov ekonomickej efektívnosti výroby a vypracovaniu sústavy ukazovateľov, ktoré by boli navzájom prepojené, tvorili systém a umožňovali pohľad na efektívnosť jednotlivých častí, ale zároveň i na efektívnosť ekonomiky ako celku.⁹ Výsledkom tohto úsilia bolo vypracovanie súboru vybraných ukazovateľov efektívnosti, ktoré sa použili pri zostavovaní plánu na roky 1976—1980. Súbor ukazovateľov efektívnosti na 6. päťročnicu bol zameraný na efekty z dynamiky rastu výroby, zachycoval jednu stránku efek-

⁸ Pozri: PASTRŇÁK, I.: K měření ekonomické efektívnosti společenské výroby za socialismu. Polit. Ekon., 29, 1980, č. 8; PASTRŇÁK, I.: Působení soustavy plánovitého řízení na efektívnosť ekonomického rozvoje. Polit. Ekon., 29, 1981, č. 12.

⁹ Vypracúvanie takejto sústavy ukazovateľov pokračuje v ČSSR vo dvoch smeroch: zdokonaľovaním paralelnej sústavy ukazovateľov efektívnosti a možnosťou využitia pyramídovej sústavy ukazovateľov.

tívnosti — hospodárnosť. Jej druhú stránku — účelnosť vyjadroval¹⁰ len čiastočne a nebral do úvahy ani mimoekonomické efekty.

Pre zostavenie 7. päťročného plánu na roky 1981—1985 bol schválený súbor ukazovateľov výrobnno-ekonomickej efektívnosti. Pri tvorbe súboru ukazovateľov výrobnno-ekonomickej efektívnosti sa zvolil princíp paralelnosti, ktorý sa používa i pri tvorbe štruktúry ukazovateľov hospodárskeho plánu. Jeho prednosťou je, že jednotlivé skupiny ukazovateľov zodpovedajú príslušnému organizačnému členeniu riadiaceho aparátu. Nevýhoda paralelnej sústavy ukazovateľov spočíva v tom, že týmto usporiadaním sa vytvárajú určité bariéry medzi jednotlivými činnosťami a väzby medzi ukazovateľmi príslušných plánov sa musia vytvárať špecifickými metódami.

Porovnanie ukazovateľov 6. päťročnice s ukazovateľmi 7. päťročnice ukazuje, že súbor ukazovateľov efektívnosti na 7. päťročnicu je okrem vyjadrenia úrovne hospodárnosti zameraný aj na vyjadrenie jedného z aspektov úrovne účelnosti, a to na technicko-ekonomickú úroveň výrobkov a ich kvalitu. Do plánu výroby boli zaradené také ukazovatele, ako napr. podiel nových výrobkov z výroby tovaru, podiel výrobkov vysokej technicko-ekonomickej úrovne, podiel výrobkov I. akosti. Sleduje sa aj podiel výrobkov technicky zastaraných. Začlenením ukazovateľa kilogramových cien fco pri vývoze do nesocialistických krajín do súboru ukazovateľov efektívnosti spoločenskej výroby na 7. päťročnicu považujeme za pokrok v plánovaní efektívnosti. Z porovnania dosahovaných priemerných kilogramových cien ČSSR s ostatnými krajinami možno usudzovať nielen o kvalite našich výrobkov, ale aj o výhodnosti výrobkovej štruktúry vývozu a konkurenčnej schopnosti. Zabudovanie ďalších dvoch aspektov účelnosti (úrovne realizácie a miery uspokojovania spoločenských potrieb) do sústavy ukazovateľov efektívnosti je vecou ďalšieho výskumu v tejto oblasti. Otvoreným problémom naďalej zostáva kvantitatívne vyjadrenie mimoekonomických efektov.

Súbor ukazovateľov ekonomickej efektívnosti na roky 1981—1985 je rozčlenený do dvoch častí.¹¹

Prvú časť tvorí *Základný súbor ukazovateľov efektívnosti*, ktorý sa používa pre návrh a hodnotenie plánu na národohospodárskej úrovni. Základný súbor obsahuje osem ukazovateľov efektívnosti, určených na základe *vlastných výkonov*,¹² vrátane dvoch syntetických ukazovateľov hospodárnosti. Jeden je počítaný na báze upravených vlastných výkonov. Vlastný výkon zhruba vyjadruje súhrn novovytvorenej hodnoty. Agregá-

¹⁰ Od januára 1979 však bol (v súlade s uznesením vlády č. 289 z novembra 1979) zavedený systém hodnotenia plnenia plánu, podľa ktorého sa plán pokladá za splnený, ak z 13 ukazovateľov sa splní príslušných 7 ukazovateľov. Okrem hospodárnosti sa prihliadalo aj na aspekt účelnosti.

¹¹ Pozri *Jednotné metodické pokyny pre vypracovanie päťročného plánu na roky 1981—1985 a návrhu vykonávacieho plánu na rok 1981*. Praha, SPK a Federálne ministerstvo financií 1980.

¹² Vlastný výkon = výkon minus spotreba materiálu.

ciou výkonov za príslušné jednotky výrobnjej sféry sa na národohospodárskej úrovni vyjadruje objem skutočne vytvorenej hodnoty — neskrešenej o hodnotu spotrebovaného materiálu.

Druhú časť tvoria *Ukazovatele výrobnjo-ekonomickej efektívnosti zaradené do jednotlivých častí plánu*: do plánu výroby (7 ukazovateľov), plánu zahraničného obchodu (4), plánu práce a miezd (2), plánu reprodukcie základných prostriedkov (5), plánu finančného (5), plánu zásob (1). Druhá časť zahŕňa teda 24 ukazovateľov. Sú to prevažne čiastkové podielové alebo pomerové ukazovatele efektívnosti, tvorené prevažne na základe *upravených vlastných výkonov*¹³ (UVV). Tento súbor sa používa na úrovni rezortu a jeho organizácií pri spracovaní jednotlivých častí plánu vo všetkých etapách plánovacieho procesu.

Porovnanie oboch častí súboru ukazovateľov svedčí o nekonzistentnosti sústavy ukazovateľov výrobnjo-ekonomickej efektívnosti na 7. päťročnicu, ktorá vyplýva z trojakej základne ich výpočtu: z *vlastných výkonov* na úrovni národného hospodárstva, z *upravených vlastných výkonov* a *výkonov* na úrovni rezortov. Rozdielna základňa výpočtu ukazovateľov výrobnjo-ekonomickej efektívnosti na úrovni národného hospodárstva a na úrovni rezortu a jeho organizácií fakticky vytvára bariéru medzi ukazovateľmi efektívnosti na uvedených dvoch úrovniach. Tri základne pre výpočet ukazovateľov svedčia o nedostatočnej prepojenosti rezortnej a národohospodárskej úrovne, ale aj o nedostatočnej väzbe ukazovateľov výrobnjo-ekonomickej efektívnosti zaradených do jednotlivých častí plánu.¹⁴

III. Uplatnenie ekonomickej efektívnosti v procese realizácie národohospodárskeho plánu

Uznesením vlády ČSSR č. 133 boli schválené *Pokyny k rozborom hospodárskej činnosti a hodnoteniu výsledkov hospodárskej činnosti štátnych hospodárskych organizácií a organizácií zahraničného obchodu v siedmej päťročnici*. Nadriadený orgán stanoví každej organizácii osem ukazovateľov, rozhodujúcich pre hodnotenie a uzatváranie výsledkov hospodárskej činnosti. Pritom vychádza z ukazovateľov, ktoré boli organizácii určené na kontrolu a hodnotenie plnenia plánu organizácie ako celku. Musia však medzi nimi byť aspoň tri, charakterizujúce efektívnosť a hospodárnosť. Ako rozhodujúci musí byť vždy stanovený ukazovateľ zisku (straty).¹⁵

Organizačné zabezpečenie realizácie štátneho plánu rozvoja národ-

¹³ Upravený vlastný výkon = výkony mínus materiálové náklady bez odpisov a služby nemateriálnej povahy mínus finančné náklady sankčnej povahy.

¹⁴ O nedostatočnej väzbe ukazovateľov výrobnjo-ekonomickej efektívnosti zaradených do jednotlivých častí plánu svedčí napr. to, že podiel materiálových nákladov bez odpisov sa ako orientačný ukazovateľ finančného plánu počíta z výkonov, v súbore ukazovateľov plánu výroby z upravených vlastných výkonov.

¹⁵ Pozri Uznesenie vlády ČSSR zo dňa 7. mája 1981, s. 6-7.

ného hospodárstva ČSSR na rok 1982, chválené uznesením vlády ČSSR č. 329 zo dňa 26. novembra 1981, obsahuje *Ukazovatele pre kontrolu a hodnotenie plnenia plánu ako celku* pre tieto organizácie: ústredne riadené priemyselné organizácie, stavebné organizácie, ústredne riadené organizácie vnútorného obchodu, organizácie vodnej dopravy, organizácie leteckej dopravy, organizácie železničných priemyselných opravovní, organizácie verejnej cestnej dopravy ČSAD, projekčné a inžinierske organizácie, organizácie výskumnej a vývojovej základne.

Pre ústredne riadené priemyselné organizácie¹⁶ je stanovených 23 ukazovateľov a pre stavebné organizácie 21 ukazovateľov v členení:

- a) štruktúra odbytu,
- b) efektívnosť a hospodárnosť,
- c) investičný a technický rozvoj.

Nadriadený orgán stanoví jednotlivým orgánom stredného článku riadenia spravidla *sedem* ukazovateľov rozhodujúcich pre hodnotenie plnenia plánu ako celku, a to diferencovane podľa ich podmienok a úloh. Pritom sa z uvedených ukazovateľov vyberú spravidla 3 ukazovatele zo skupiny a), dva ukazovatele zo skupiny b), dva ukazovatele zo skupiny c).

¹⁶ Pre ústredne riadené priemyselné organizácie je stanovených 23 ukazovateľov v tomto členení:

a) *Štruktúra odbytu* [7]

- dodávky pre stavby nad 2 mil. Kčs rozpočtových nákladov;
- dodávky pre trhové fondy v MOC;
- dodávky pre vývoz do socialistických štátov [SŠ] vo fco a vo VOC;
- dodávky pre vývoz do nesocialistických štátov [NŠ] vo fco a vo VOC;
- dodávky pre obranu a bezpečnosť;
- odbyt pre výrobnú spotrebu;
- vybrané dodávky do druhej republiky stanovené MP ČSR, MP SSR, MLVH ČSR a MLVH SSR záväzné v štátnom pláne.

b) *Efektívnosť a hospodárnosť* [9]

- produktivita práce na pracovníka z upravených vlastných výkonov;
- podiel celkových nákladov na výkonoch;
- podiel materiálových nákladov na výkonoch;
- dodržanie použiteľného objemu mzdových prostriedkov;
- rozdielový ukazovateľ do SŠ a do NŠ;
- zisk alebo strata;
- rentabilita výrobných fondov;
- výťažnosť (účinnosť) strojov a zariadení;
- doba obratu zásob.

c) *Investičný a technický rozvoj* [7]

- objem prác a dodávok pre jednotlivé stavby stanovené ako záväzné úlohy štátneho plánu;
- termíny pre uvedenie kapacít do prevádzky;
- plnenie objemu investícií, t. j. prác a dodávok pre stavby nad 2 mil. Kčs rozpočtových nákladov;
- podiel výrobkov vysokej technicko-ekonomickej úrovne na celkovej tovarovej výrobe;
- vybrané úlohy výskumu a vývoja, ich technicko-ekonomické parametre, vrátane cenových limitov výrobkov a technológií a termíny ich realizácie;
- termíny ukončenia jednotlivých úloh technického rozvoja [štátnych, rezortných, odborových a vybraných podnikových] a ich technicko-ekonomické parametre;
- vývoj relácie vývozných cien s cenami konkurentov na zahraničnom trhu.

Plán ako celok je splnený, keď všetky určené ukazovatele sú splnené aspoň na 100 %; kompenzácia neplnenia jedného ukazovateľa nadplánovaným plnením iného sa vylučuje.

Ako pristupovali nadriadené orgány k výberu ukazovateľov rozhodujúcich pre hodnotenie plnenia plánu, ukážeme si na príklade Ministerstva priemyslu SSR (MP SSR), Ministerstva stavebníctva SSR (MS SSR) a v niektorých podnikoch.

MP SSR pri určovaní ukazovateľov rozhodujúcich pre hodnotenie plnenia plánu postupovalo podľa príslušného vládneho uznesenia. Pre všetky VHJ MP SSR boli určené 2 ukazovatele zo skupiny a); 2 ukazovatele — zisk (strata), doba obratu zásob zo skupiny b); okrem toho sa z tejto skupiny ukazovateľov sleduje produktivita práce z UVV vo VHJ Ogako a v Slovenskej polygrafii. Ďalej sa určili 2 ukazovatele zo skupiny c). Ukazovateľ spotreby vykurovacích olejov a elektriny bol určený pre VHJ Slovchémia, Slovcepa, DNP a Slovakotex. Ostatné ukazovatele sa určili s prihliadnutím na špecifiku výroby a osobitosť úloh príslušných VHJ.

Podobne postupovalo aj MS SSR.

Ďalej sme sledovali výber ukazovateľov, rozhodujúcich pre kontrolu plnenia plánu ako celku vo VHJ Strojsmalt Bratislava; Tesla, koncern Bratislava; Vihorlat, n. p., Snina; Vagónka, n. p., Poprad; Uhoľné a lignitové bane, koncern Prievidza. Vo všetkých podnikoch nie je stanovených viac ako osem ukazovateľov.

V súlade s vládnym uznesením sa v uvedených podnikoch sledujú príslušné ukazovatele, charakterizujúce štruktúru, resp. smery odbytu. Zo skupiny 9 ukazovateľov efektívnosti a hospodárnosti sa povinne sleduje zisk alebo strata. Zo zostávajúcich 8 ukazovateľov boli určené tieto:

- rentabilita k výrobným fondom (Strojsmalt, Tesla);
- podiel celkových nákladov na výkonoch (Tesla, Vihorlat, Vagónka, Uhoľné a lignitové bane);
- produktivita práce na pracovníka z UVV (Vihorlat, Vagónka, Uhoľné a lignitové bane);
- dodržanie použiteľného objemu mzdových prostriedkov (Strojsmalt, Uhoľné a lignitové bane);
- rozdielový ukazovateľ do socialistických štátov (SŠ) a do nesocialistických štátov (NŠ) (Vihorlat, Snina). Žiadnemu z uvedených podnikov sa nestanovili tieto ukazovatele:
  - podiel materiálových nákladov na výkonoch;
  - výťažnosť (účinnosť) strojov a zariadení;
  - doba obratu zásob.

Pokiaľ ide o tretiu skupinu 7 ukazovateľov pre investičný a technický rozvoj (z ktorej treba povinne stanoviť 2 ukazovatele), tak ukazovateľ podielu výrobkov zaradených do I. stupňa akosti a technicky pokrokových z výroby tovaru bol stanovený iba pre Teslu a pre Vagónku.

Zo stručnej analýzy príslušných vládnych uznesení a z ich aplikácie v organizáciách MP SSR, MS SSR a v niektorých strojárskych, hutníckych a baníckych podnikoch vyplýva, že zo 7 povinne určených ukazovateľov sú iba 2 z oblasti hospodárnosti, pričom ako rozhodujúci (podľa uznesenia vlády č. 133 zo 7. mája 1981) musí byť vždy stanovený ukazovateľ zisku (straty). Teda zo skupiny b), zahŕňajúcej 9 ukazovateľov, povinne sa určuje zisk (strata); zostáva 8 ukazovateľov, z ktorých nadriadený orgán podľa uváženia vyberie 1 ukazovateľ a ten sa považuje za rozhodujúci podľa podmienok a úloh, ktoré príslušné VHJ riešia:

— v organizáciách MP SSR je to napr. — ukazovateľ doby obratu zásob;

— v stavebnej výrobe MS SSR — dodržanie použiteľného objemu mzdových prostriedkov;

— v organizáciách výroby stavebných látok MS SSR — produktivita práce z UVV;

— vo VHJ CEVA — podiel nákladov na výkonoch;

— v ďalších 4 VHJ MS SSR — použiteľný objem mzdových prostriedkov.

V súlade s príslušným vládny uznesením by sa mala hodnotiť efektívnosť a hospodárnosť. Prakticky pri hodnotení výsledkov plánu je efektívnosť iba v nadpise a dôraz sa kladie iba na určitý aspekt hospodárnosti.

Vychádzajúc z vymedzenia podstaty ekonomickej efektívnosti a z možnosti jej kvantitatívneho vyjadrenia, sme toho názoru, že vo všetkých podnikoch výrobné sféry by sa mala hodnotiť účinnosť využitia živej a spredmetnenej práce, a to podľa troch základných ukazovateľov hospodárnosti (resp. výrobné-ekonomickej efektívnosti): materiálovej a fondovej náročnosti a náročnosti na živú prácu, resp. ich recipročné hodnoty účinnosti využitia materiálov, fondov a živej práce.

Všetky tri ukazovatele spolu úzko súvisia. Napríklad znižovanie materiálovej náročnosti znamená nielen lepšie využívanie obežných fondov (z rovnakého množstva materiálu vyrábať viac hotových výrobkov), ale prispieva (pri stálom objeme základných výrobných fondov) k znižovaniu fondovej náročnosti. Znižovanie materiálovej náročnosti (v dôsledku komplexného a racionálnejšieho využívania materiálov) vplýva i na úspory živej práce a súvisí so znižovaním mernej spotreby živej práce. Znižovanie materiálovej a fondovej náročnosti a práci sú rôzne stránky toho istého hlavného smeru zvyšovania hospodárnosti výroby.

Intenzifikácia hospodárstva, zvýšenie výrobné-ekonomickej efektívnosti vyžaduje, aby výsledky výroby rástli rýchlejšie ako výrobné náklady, aby sa účinnejšie a komplexnejšie ako doteraz využívali všetky

zdroje. Prebiehajúci proces zrealizovania ocenenia¹⁷ tak vstupov, ako aj výstupov by mal prispieť k zvýšeniu efektívnosti a k optimálnym zmenám v mikroštruktúre výroby. Základom tvorby cien sú spoločensky nevyhnutné náklady práce. Konkrétna cena však závisí aj od ďalších činiteľov, napr. od ponuky a dopytu a pod. Ceny by sa mali stať významným nástrojom merania ekonomickej efektívnosti. Stotožňujeme sa s M. Sabolčíkom,¹⁸ že cenové opatrenia môžu síce významne prispieť k realizácii intenzifikačného programu, predovšetkým k vyššiemu hodnoteniu palivovo-energetických zdrojov a surovín, podporiť žiadúce substitučné procesy atď., ale samy osebe to nemôžu zabezpečiť. Cenové opatrenia chápeme ako súčasť celého komplexu opatrení vo všetkých oblastiach plánovania a riadenia, ktoré môžu prispieť k zvyšovaniu hospodárnosti výroby.

Hospodársky rozvoj v období budovania ekonomiky rozvinutej socialistickej spoločnosti predpokladá komplexný prístup k zvyšovaniu efektívnosti spoločenskej výroby. Tento prístup vyžaduje dosahovať vyššiu efektívnosť úsporou živej práce a vyšším využitím spredmetnenej práce, a súčasne zabezpečovať zvyšovanie technicko-ekonomickej úrovne a kvality výrobkov a zosúlaďovať štruktúru výroby so štruktúrou potrieb. Teda zvyšovať efektívnosť rastom hospodárnosti i účelnosti. Z toho vyplýva, že priaznivý vývoj ukazovateľov materiállovej a fondovej náročnosti, ak nie je sprevádzaný zvyšovaním kvality a technicko-ekonomickej úrovne výrobkov a zosúlaďovaním štruktúry výroby so štruktúrou potrieb, nemusí mať jednoznačný vplyv na celkový vývoj efektívnosti.

Pre hodnotenie plnenia výsledkov práce podnikov by mali byť rozhodujúce aj ukazovatele účelnosti, vyjadrujúce technicko-ekonomickú úroveň a kvalitu výrobkov. Otvoreným problémom zostáva kvantitatívne vyjadrenie uspokojovania potrieb. Uplatňovanie ekonomickej efektívnosti v procese tvorby a realizácie plánu nie je spojené iba s kvantitatívnym vyjadrením kritérií v sústave ukazovateľov pre zostavenie a hodnotenie plánu. Súvisí okrem iného s uplatňovaním vedecko-technického rozvoja, so štruktúrnou politikou, s celým systémom hmotnej a morálnej zainteresovanosti (kolektívnej a individuálnej), s dôslednou realizáciou princípov chozrasčotu a v oblasti odmeňovania s dôsledným uplatňovaním zásady zásluhovosti podľa množstva a kvality vykonanej práce.¹⁹

¹⁷ Pozri Komplexná prestavba VOC k 1. januáru 1977. Úprava VOC k 1. januáru 1979 a k 1. 1. 1980. Postupné každoročné 2 % zvyšovanie VOC všetkých palivovo-energetických zdrojov v rokoch 7. päťročnice a pod.

¹⁸ SABOLČÍK, M.: Za vyššiu efektívnosť československej ekonomiky. Bratislava, Pravda 1981.

¹⁹ Riešením uvedených problémov však presahuje rámec nášho článku.

Prehľady

Niektoré aktuálne otázky merania vplyvu vedecko-technického pokroku na prírastok národného dôchodku

MIKUŠ, Ladislav

Úvod

Skúmaniu pôsobenia intenzívnych činiteľov rozšírenej reprodukcie, ktoré v etape vedecko-technickej revolúcie determinujú spolu s úlohami budovania rozvinutého socializmu jej charakter, venuje sa v súčasnosti osobitná pozornosť. Prechod na intenzívny spôsob rozvoja spoločenskej výroby je pritom potrebné skúmať v kontexte ďalšieho dynamického, efektívneho a proporcionálneho rozvoja ekonomiky, ktorý však prebieha v zmenených a náročnejších vnútorných i vonkajších podmienkach. Podstata úloh, ktoré stoja v tejto súvislosti pred ekonomickou vedou, spočíva vo veľkom obrate teórie reprodukcie k potrebám rozpracovania perspektívnej stratégie sociálno-ekonomického rozvoja. Nedostatočné prepojenie medzi teóriou reprodukcie a rozpracovaním stratégie sociálno-ekonomického rozvoja sa vyostriilo v súčasnej etape, keď ďalší rozvoj ekonomiky si vyžaduje netradičné praktické riešenia, pre ktoré je nevyhnutné prehĺbenie a obohatenie teórie socialistickej reprodukcie.

Problématica modelovania vplyvu vedecko-technického pokroku na ekonomický rozvoj je doposiaľ málo rozpracovaná a možno ju pertraktovať prevažne na základe analýzy čiastkových prognózovaných vedecko-technických javov, ich syntézou a zisťovaním vzájomných interakcií.

V našom príspevku by sme sa chceli pokúsiť analyzovať niektoré aktuálne otázky naznačených závislostí, premietajúcich sa na makroekonomickej úrovni rozvoja národného hospodárstva. Pokúsili sme sa priblížiť čitateľom jeden z možných prístupov riešenia problému merania prínosu vedecko-technického pokroku (VTP) pre zväčšenie národného dôchodku. Oboznamujeme s niektorými novými metódami hodnotenia vplyvu VTP na prírastok národného dôchodku na základe vplyvu takých faktorov, ako sú napr. vzdelanie a rast kvalifikácie pracovníkov, kvantita a kvalita techniky a úroveň národohospodárskej technológie.

Zaoberáme sa len istým výsekom otázok modelovania ekonomického rozvoja. Užšie zameranie práce nevyplýva z toho, že by sme snáď spomenuté komplexné problémy považovali za nedôležité alebo nezaujímavé, ale z toho, že riešenie širších, a teda zložitejších otázok musí byť neustále spájané s hlbším rozborom niektorých momentov samého hospodárskeho mechanizmu, čo bolo predbežne nad rámec nášho výskumu.

Pokúsili sme sa ukázať význam vedecko-technického pokroku pre intenzívny typ rozvoja našej ekonomiky, a pokiaľ je to možné, podať informáciu o tom, aké metódy a prístupy sú možné pri riešení problémov kvantitatívneho merania vplyvu VTP na prírastok národného dôchodku (ND). Nezaobráme sa, pravda, všetkými metódami a prístupmi; upozorňujeme v tejto súvislosti na stať M. Gogu [9], v ktorej autor rozvíja do istej miery iný prístup k sformulovanému problému, ako sú prístupy prezentované v našom článku.

Problémy modelovania intenzifikácie ekonomiky prostredníctvom vedecko-technického pokroku

V prvej etape nášho výskumu sme sa zamerali na preskúmanie vývoja a súčasného stavu poznatkov o modelovaní socialistickej rozšírenej reprodukcie, jej intenzifikačných činiteľov, s osobitným dôrazom na vedecko-technický pokrok [1; 2]. Citované práce sú prakticky vstupom do problematiky modelovania intenzifikácie a z obsahového hľadiska prinášajú jednu z možných metód exaktnejšieho kvantitatívneho hodnotenia výsledkov vedecko-technického pokroku a jeho jednotlivých faktorov. Široké spektrum tohto viacaspektového procesu sa skúma ako problém faktorovej analýzy skutočnej efektívnosti VTP v súvislosti so zvláštnosťami súčasnej vedecko-technickej revolúcie.

Dôsledný prechod k intenzívnemu typu rozvoja je spojený s hlbokými zmenami, ktoré sa týkajú rôznych foriem uplatňovaných prístupov a metód riadenia ekonomiky. Vedecko-technický rozvoj sa zákonite stal hlavnou alternatívou rozvoja socialistickej spoločnosti. Analýza súčasnej vedecko-technickej revolúcie ukazuje úzku súvislosť socializmu s vedecko-technickým rozvojom. Konkrétne výsledky a úspechy rozvoja vedy a techniky, ako aj predpoklady, ktoré pre tento rozvoj utvára socialistická spoločnosť, to prakticky potvrdzujú.

V ekonomickej literatúre existujú rôzne prístupy k chápaniu merania vplyvu vedecko-technického pokroku na výsledky spoločenskej výroby a sú rozpracované metodologické základy merania jeho efektívnosti [4; 5; 6]. Vedecko-technický pokrok sa opisuje prostredníctvom celého súboru rôznych čiastkových i zovšeobecnených ukazovateľov. Na vyjadrenie realizácie cieľa socialistickej spoločenskej výroby sa prijímajú rozličné kvantitatívne charakteristiky. To vedie k tomu, že v literatúre

sa potom stretávajú rôzne ocenenia vplyvu VTP na tempá prírastku ND (od 20 do 80 %).¹

Zvláštnosťou VTP v súčasnosti je aj jeho komplexný charakter, ktorý sa prejavuje, po prvé, v integrácii výsledkov rôznych vied a rôznych oblastí spoločenskej činnosti; v zjednotení ich úsillia pri riešení problémov kladených na výrobu; po druhé, v zintenzívnení väzby združených výrobných (vysoká úroveň na jednom úseku výroby vyžaduje zdokonaľovanie sprievodných väzieb a združení na inom úseku); po tretie, v nevyhnutnosti zabezpečenia zodpovedajúcej úrovne organizácie výroby a zodpovedajúcej úrovne vzdelania a kvalifikácie pracovníkov, bez čoho nová technika nemôže prinášať očakávaný efekt. Napríklad zavedenie počítačov do výroby si vyžaduje určitú organizáciu práce, kvalifikovaných programátorov a inžinierov pre informačné systémy, pričom najväčší ekonomický efekt zo zavedenia počítačov dostaneme práve v dôsledku organizačnej prestavby výroby [4].

V socialistickej spoločnosti účasť komplexného charakteru VTP a kvantitatívne hodnotenie jeho efektívnosti na úrovni celého národného hospodárstva nadobúdajú osobitný význam, pretože ekonomika socializmu predstavuje jednotný národohospodársky komplex, ktorého fungovanie je podriadené dosiahnutiu celospoločenských cieľov.

Prv ako prejdeme ku skúmaniu otázky kvantitatívneho merania efektívnosti VTP v spoločenskej výrobe, je potrebné uviesť pojem VTP. Najúplnejšie, podľa nášho názoru, je toto určenie: vedecko-technický pokrok — to je proces neustáleho kvantitatívneho zdokonaľovania všetkých stránok spoločenského života na základe vytvorenia, rozšírenia a využitia výsledkov vedy a techniky, jeho zmyslom je stále plnšie uspokojovanie materiálnych a duchovných potrieb členov socialistickej spoločnosti, ich všestranný rozvoj.

Vedecko-technický pokrok, ktorý je v súčasnosti rozhodujúcou podmienkou zvýšenia efektívnosti výroby, vystupuje ako jeden z najdôležitejších faktorov rastu ND. Preto je nevyhnutné predovšetkým objasniť, ako sa výsledky vedy a techniky realizujú v procese materiálnej výroby, v systéme tradičných faktorov rastu národného dôchodku.

Pre vymedzenie intenzívnych a extenzívnych faktorov rastu majú veľký význam princípy určovania efektívnosti celkových nákladov živej a spracovanej práce. Problém tkvie v tom, že v prípade rôzne zamereného pôsobenia čiastkových ukazovateľov, charakterizujúcich zmenu nákladov jednotlivých výrobných zdrojov na jednotku produkcie (živej práce, materiálov, základných výrobných fondov), je ťažké nájsť výslednicu pôsobenia týchto faktorov, ktorá by dávala zovšeobecnené hodnotenie efektívnosti výroby.

¹ Napríklad v práci S. G. Lazurenkovej [4] ako kvantitatívna charakteristika efektu VTP sa skúma prírastok fyzického objemu národného dôchodku, získaný prostredníctvom jeho výsledkov, a jeho podiel na celkovom prírastku národného dôchodku charakterizuje vplyv VTP na prírastok ND.

VTP je takto podstatou procesov kvalitačnej obnovy výroby, a práve preto sa skúma ako rozhodujúca podmienka jej intenzifikácie. Z toho vyplýva, že meranie efektívnosti VTP je tesne späté s meraním intenzívnych faktorov ekonomického rastu.

Na základe rešpektovania zložitosti východiskových kategórií vedecko-technického pokroku a národného dôchodku sa pokúsime analyzovať metódy hodnotenia vplyvu VTP na spoločenskú efektívnosť výroby.

V súčasnosti existuje niekoľko prístupov k určeniu miery vplyvu intenzívnych faktorov na dynamiku národného dôchodku alebo konečného produktu. V niektorých z nich ako efekt intenzívnych faktorov sa skúma absolútna veličina prírastku ND, iné sú založené na zostrojení relatívnych ukazovateľov efektívnosti, určovaných ako vzťah veličiny fyzického objemu ND alebo jeho prírastku k nákladom na jeho získanie alebo k použitým zdrojom. Perspektívnymi sa javia hlavne priame ekonomické metódy.

Medzi ne, aplikujúc faktorovú analýzu,² zaraďujeme i komplexno-funkcionálnu metódu Golosovského a Grinčeva.³

Analyzovať výsledky VTP pomocou analýzy faktorov vplývajúcich na rast národného dôchodku je možné rôznymi metódami. Jednou z nich, ako je známe, je výrobná funkcia Cobba-Douglassa. Pomocou tejto funkcie možno redukovať veľký objem východiskových ekonomických informácií na nevelký počet parametrov a zmerať jednotlivé faktory zvyšovania efektívnosti výroby. Zároveň má výrobná funkcia podstatné nedostatky, ktoré nedovoľujú spoľahlivo hodnotiť výsledky VTP. To spôsobuje nevyhnutnosť hľadania nových metód, napr. modifikáciou výrobných funkcií.⁴

Na základe viacerých kritérií (integrálnosť, stabilita procesu, meraťelnosť a citlivosť veličín) sa vyčlenili extenzívne a intenzívne faktory, ktoré vplývajú na ND: zmena množstva vynaloženej živej práce vo sfére materiálnej výroby a rast produktivity práce, pričom zmena množstva vynaloženej živej práce sa rozdelila na dve zložky — rast počtu pracujúcich vo sfére materiálnej výroby a zníženie ročného fondu pracovného času jedného robotníka.

Zmena kvality vynakladanej živej práce vo sfére materiálnej výroby

² Ide o ekonomickú analýzu faktorov a nie o faktorovú analýzu v zmysle jednej z metód matematickej štatistiky.

³ Ide o priamu metódu s koreláciou, ktorú použili títo dvaja sovietski ekonómovia pri analýze vplyvu VTP na národný dôchodok v ZSSR. Formalizácia tohto modelu je v prácach [5; 6].

⁴ Na základe modifikácie tohto modelu urobili R. Krč a L. Mikuš analýzu vedecko-technického pokroku v Československu. Z modelu sme použili základnú priamu metódu merania vplyvu jednotlivých faktorov na rast národného dôchodku a jednotlivé rovnice sme modifikovali z hľadiska podmienok daných prepočtov v ČSSR, ČSR a SSR, a z hľadiska dostupnosti dlhodobých časových radov. Napríklad, na rozdiel od Golosovského a Grinčeva, R. Krč pri konkrétnej analýze zahrnul do modelu aj vplyv zmeny podmienok v oblasti medzinárodnej delby práce, meraný pomocou salda zahraničného obchodu. Podrobnejšie pozri [3].

bezprostredne pôsobí na veličinu ND, osťatné faktory pôsobia na ND prostredníctvom zmeny spoločenskej produktivity práce. Pri klasifikácii týchto faktorov sa berie do úvahy téza K. Marxa o činiteľoch určujúcich zmenu produktivity práce. Na základe tohto učenia uvažujeme rast produktivity práce ako výsledok spolupôsobenia štyroch skupín činiteľov: rastu kvality práce (vyjadrenej rastom kvalifikácie pracujúcich v materiálnej výrobe, a to pomocou tarifnej triedy); zmeny materiálno-vecných faktorov vedecko-technického pokroku (rast fondovej vybavenosti pracujúcich, rast kvality techniky, zvyšovanie kvality materiálov, rast úrovne technológie, zmena úrovne organizácie a riadenia výroby); zmeny prírodných faktorov (premenlivosť podneбно-klimatických podmienok, zmena zabezpečenia a podmienok ťažby nerastných zdrojov, zmena ekologických podmienok) a zmeny sociálno-ekonomických faktorov (zmena intenzity práce, zmena koeficienta smennosti, zmena demografickej štruktúry pracujúcich, zlepšenie pracovných podmienok).

Skúmaná metóda je teda založená na stanovení základných faktorov, ktoré vplývajú na ND prostredníctvom ich individuálneho merania. Prítom počet týchto faktorov môže byť dostatočne veľký a výsledky stabilné a adekvátne voči malým zmenám východiskových údajov.

Charakteristickou zvláštnosťou tejto metódy je, že na to, aby sa správne vyjadroval vplyv VTP na prírastok ND, je nevyhnutné skúmať ho spolu so všetkými ostatnými základnými faktormi, t. j. nevyhnutné je analyzovať komplex faktorov. Ide o to, že oceňujúc ľubovoľný faktor jednotlivo, nezávisle od druhých, môžeme sa pomýliť v dôsledku nedokonalosti použitej metódy a nepresností východiskovej informácie. Komplexný výskum všetkých faktorov dovoľuje registrovať všeobecnú chybu prepočtov v tvare odchýlky od skutočných veličín prírastku ND v analyzovanom období a rozložiť túto chybu na všetky faktory.

Každý faktor sa ohodnocuje podľa jeho funkcionálneho významu a ekonomickej povahy. Preto je aj táto metóda nazvaná komplexno-funkcionálnou. V procese analýzy sa prírastok ND rozkladá na prírastky podľa jednotlivých faktorov, t. j. celý prírastok ND je možné stanoviť ako sumu čiastkových prírastkov. Jednotlivé faktory, vplývajúce na rast spoločenskej produktivity práce, nachádzajú sa medzi sebou v určitom vzájomnom zväzku a vzájomnej závislosti a je veľmi zložitá brať ich do úvahy priamo „v čistom tvare“. Preto je mnoho faktorov vyjadrených nepriamo, navzájom sa prekrývajú. Matematicky môže byť táto metóda interpretovaná ako metóda výrobných funkcionálov. Pri analýze sa využíva sústava rovníc, v ktorej každá predstavuje vplyv jednej skupiny faktorov.

Analýza metód na určenie absolútnej veličiny ekonomického efektu intenzívnych faktorov rastu

V súčasnosti existuje viacero prístupov k danej problematike. Spo-

medzi metód určenia veľičiny efektu VTP a iných intenzívnych faktorov je potrebné, z nášho hľadiska, vyčleniť dve.

Pri prvom prístupe absolútnou veľičinou efektu intenzívnych faktorov je prírastok fyzického objemu ND, určovaný ako rozdiel medzi jeho skutočnou veľičinou a normatívnou veľičinou. Normatívna veľičina ND sa pritom vypočíta v tvare fiktívneho objemu, ktorý by sme boli získali v dôsledku použitia skutočných zdrojov, no za predpokladu zachovania ich základnej efektívnosti (prítom vplyv intenzívnych faktorov na prírastok ND sa stotožňuje s prínosom VTP).

Pri druhom prístupe efekt vplyvu intenzívnych faktorov sa určuje v tvare rozdielu ocenení toho istého súhrnu úžitkových hodnôt, vyjadrených v ND alebo v konečnom produkte. Prvé ocenenie ND je v cenách, ktoré neregistrujú vplyv intenzívnych faktorov rastu, druhé v cenách, berúcich do úvahy tento vplyv.

S prvým prístupom sa možno stretnúť v prácach viacerých autorov, predovšetkým sovietskych ekonómov. Napríklad S. G. Lazurenková a L. A. Vaag skúmajú prírastok ND pôsobením VTP za pomoci rozdielu: od skutočnej veľičiny ND v danom roku, získanej v dôsledku uplatnenia vedecko-technického pokroku, sa odpočíta veľičina, ktorú sme získali pri použití techniky základného roka [4].

Analogickú formuláciu pre výpočet veľičiny prírastku ND vyplývajúcu z VTP uvádza aj D. S. Evov [7, s. 13–14]. Ekonomický efekt vplyvu VTP vystupuje v tvare nadnormatívnej časti ND, získanej ako rozdiel skutočnej a plánovanej alebo normovanej veľičiny ND.

Vhodnejší, podľa nášho názoru, je druhý prístup, kde efekt z vedecko-technického pokroku sa meria v tvare rozdielu ocenení nákladov na jeden a ten istý pevne stanovený (fixovaný) naturálno-vecný výsledok, pričom prvé ocenenie neodzrkadľuje vplyv VTP, no druhé tento vplyv eviduje.

Tento princíp fakticky zapadá do základov súčasnej teórie relatívnej efektívnosti investícií a novej techniky, keď ako efekt z novej techniky sa skúma rozdiel uvedených nákladov pri základnom variante techniky. Teda druhou metódou oceňovania efektu VTP je návrh vypočítavať tento efekt ako rozdiel dvoch veľičín ND, kde od ND oceneného v cenách, ktoré neregistrujú vplyv VTP, odčítame ND v cenách, ktoré zohľadňujú tento vplyv.

V ďalšom ekonomickom výskume bude, pravda, takisto potrebné riešiť aj otázky súvzťažnosti problému určenia ekonomického efektu intenzívnych faktorov rastu a problémov merania efektívnosti spoločenskej výroby.

Ak vychádzame z toho, že mierou vplyvu VTP a iných intenzívnych faktorov na ekonomický rast je úspora spoločensky nutných nákladov práce pri tvorbe úhrnného spoločenského produktu v podmienkach danej naturálno-vecnej štruktúry národného dôchodku, potom túto úsporu môžeme vyjadriť v tvare rozdielu dvoch ocenení ND:

$$U = H_t^o - \frac{H_t^o}{1 + \lambda_t},$$

kde

- U — úspora nákladov práce [živej a spredmetnenej] v dôsledku pôsobenia intenzívnych faktorov rastu ND v období $(0,t)$;
 H_t^o — spoločensky nutné náklady práce, ktoré boli potrebné v roku t na tvorbu ND, keby neexistovali faktory umožňujúce úsporu;
 $1 + \lambda_t$ — koeficient zníženia nákladov práce v dôsledku pôsobenia intenzívnych faktorov rastu ND za obdobie $(0,t)$.

Pre kvantitatívne ocenenie dynamiky efektívnosti celkových nákladov živej a spredmetnenej práce sa v ekonomickej literatúre publikuje viacero relatívnych ukazovateľov. Vo všeobecnom tvare tieto ukazovatele možno vyjadriť nasledovne [4]:

$$A_t = \frac{H_t^c}{\mu_{1t} \cdot K_t + \mu_{2t} \cdot L_t},$$

kde

- A_t — ukazovateľ efektívnosti celkových nákladov živej práce a výrobných fondov;
 H_t^c — národný dôchodok v porovnateľných cenách;
 K_t, L_t — výrobné fondy a počet pracovníkov vo sfére materiálnej výroby;
 μ_{1t}, μ_{2t} — vážené koeficienty, ktoré umožňujú prevod K a L na jediný rozmer.

Základným problémom, ktorý vzniká pri konkrétnom meraní ukazovateľov efektívnosti živej a spredmetnenej práce, je problém porovnávania živej práce a výrobných fondov, t. j. problém ich vyjadrenia v rovnakých jednotkách merania, pretože základné fondy majú rozmernosť zásob (v Kčs) a náklady živej práce rozmernosť toku (v pracovných rokoch alebo v pracovných hodinách).

Možno vymedziť tri prístupy k tomuto problému. Prvý prístup sa zakladá na použití makroekonomickej výrobnej funkcie. Druhý prístup vychádza z kombinácie určitým spôsobom vážených čiastkových ukazovateľov efektívnosti zdrojov — produktivity práce a účinnosti fondov. Tretí prístup spočíva v rôznych spôsoboch vyjadrenia veličiny spredmetnenej práce v pracovných jednotkách, a naopak, jednotiek živej práce v hodnotovej forme.

Porovnávanie živej práce a výrobných fondov v rámci výrobnej funkcie sa rieši prostredníctvom stanovenia kvantitatívnej vzájomnej súvislosti medzi veličinou produkcie a veličinami použitých zdrojov (faktorov výroby). Najčastejšie sa tento vzájomný vzťah určuje pomocou štatistických metód. Takto je možné objasniť široké rozšírenie metódy výrobných funkcií v prácach mnohých ekonómov.

Vplyv intenzívnych faktorov, v dôsledku ktorého sa zvyšuje kvalita pracovnej sily, pracovných prostriedkov a pracovných predmetov, a zdo-

konaľuje sa aj ich vzájomná kombinácia, prejavuje sa tak, že pri nemennom objeme pracovnej sily a výrobných fondov sa zväčšuje výroba produktov. Pri vymedzení (dezagregácii) vplyvu intenzívnych faktorov na prírastok ND je dôležité určiť aj stupeň vplyvu takých zmien v pracovnom procese, ako je zvýšenie kvalifikácie pracovnej sily, zlepšenie kvality výrobných fondov, zdokonaľovanie organizácie výroby, zväčšenie rozsahu hospodárskej činnosti.

V prvom rade je nevyhnutné zaoberať sa otázkami o vymedzení prínosu intenzívnych faktorov, spätých s kvalitatívnym zdokonaľovaním zdrojov a zlepšením ich využitia.

Je potrebné preskúmať, ako vplyv zmeny kvality pracovných zdrojov a výrobných fondov (vedecko-technický pokrok materializovaný v zdrojoch) môže nájsť vyjadrenie v ocenení prínosu intenzívnych faktorov pri použití metódy výrobnjej funkcie. Existujú nasledovné prístupy k riešeniu daného problému:

1. Do výrobnjej funkcie okrem pracovných zdrojov a výrobných fondov sa zahrnujú dodatočné faktory, ktoré registrujú vplyv VTP ako výsledok vynakladania nákladov na vedecké výskumy, skúšobno-konstručné práce, vzdelanie a zvýšenie kvalifikácie.

2. Druhým prístupom je používanie výrobnjej funkcie s tzv. materializovaným alebo stelesneným VTP, ktorý sa realizuje prostredníctvom kvalitatívneho zdokonaľovania výrobných faktorov — pracovných zdrojov a výrobných fondov.

3. Napokon, môže sa použiť nasledovná metóda. Indexy kvalitatívneho zdokonaľovania zdrojov sa oceňujú mimo daného modelu a zavádzajú sa doň exogénne. Tento spôsob výpočtu zmien zdrojov vo výrobnjej funkcii, spätých s VTP, je podľa názoru viacerých ekonómov najaplikovateľnejší pre získanie kvantitatívnych ocenení [4].

Preskúmame najskôr základné metódy výpočtu indexov kvalitatívnych zmien živej práce, pretože tento problém je v ekonomickej literatúre najviac objasnený a vedie, koniec-koncov, k problému transformácie zložitej práce na jednoduchú, aj keď ešte doposiaľ neexistuje jednotný metodologický prístup na jeho riešenie.

Pri hodnotení skupiny faktorov, charakterizujúcich kvalitu pracovnej sily, uvažujú sa tie faktory, ktoré možno kvantitatívne hodnotiť na národohospodárskej úrovni. To je predovšetkým faktor zvýšenia vzdelania a úrovne kvalifikácie pracujúcich. Ak uvažujeme s daným elementom, je nevyhnutné nerátať len s efektom zvýšenia kvalifikácie pracovníkov a zamestnancov materiálnej výroby, ale aj s efektom zo zvýšenia kvalifikácie pracujúcich v nevýrobných odvetviach.

V ekonomickej literatúre sa uvádza niekoľko spôsobov redukcie zložitej práce na jednoduchú, niekoľko metód určenia koeficientov redukcie v závislosti od úrovne vzdelania a kvalifikácie, ktoré sa opierajú o štatistické údaje [10; 11]: po prvé, metódy zohľadňujúce náklady na vzdelanie a prípravu kádrov; po druhé, metódy využívajúce údaje o dĺžke

trvania vyškolenia; po tretie, metódy založené na rozdieloch v úrovni mzdy a podľa dynamiky priemerných tarifných tried.

Musíme ešte poznamenať, že pri vymedzení prínosu intenzívnych faktorov vzniká aj ďalší problém, spôsobený tým, že koeficienty zvýšenia kvality zdrojov sú potenciálnymi parametrami zdrojov. V modeloch, ktoré evidujú aj celkové náklady živej a spredmetnenej práce, i v modeloch, ktoré postihujú len živú prácu, sa predpokladá, že faktory zvýšenia kvality zdrojov pôsobili v jednote s inými faktormi ekonomického rastu, t. j. predpokladá sa proporcionálny priemerný rozvoj výrobného procesu.

V teórii výrobných funkcií sa vplyv intenzívnych faktorov odrzkadľuje v podobe dynamizácie funkcie časom, t. j. zmenami jej parametrov. Výrobná funkcia odrážajúca vplyv VTP musí byť dynamická. Kľúčová otázka spočíva v tom, ako v rámci výrobnjej funkcie možno nájsť charakteristiky vplyvu intenzívnych faktorov a rôznych foriem VTP (neutrálneho, zúčastneného a pod.).

Prvým krokom v dynamizácii výrobnjej funkcie bolo, že sa do nej zahrnul časový trend (Tinbergen), nezávislý od faktorov výroby (autónomny). Najčastejšie tento trend býva exponenciálny.

Výhoda autonómneho výpočtu technického pokroku je v jednoduchosti a nie bez príčiny sa táto metóda využíva vo výpočtoch mnohých ekonomov. Avšak to, že technický pokrok vystupuje ako faktor nezávisiaci od práce a výrobných fondov, nezodpovedá reálnej skutočnosti.⁵

Druhá metóda porovnávania živej a spredmetnenej práce spočíva, ako sme už spomínali, v kombinácii čiastkových ukazovateľov efektívnosti — produktivity práce a účinnosti fondov — v jedinom vzorci efektívnosti úhrnnej práce. Existuje veľa výpočtov, ktorých cieľom je spojiť v jednej formule čiastkové ukazovatele efektívnosti.

A napokon, tretia metóda porovnávania živej a spredmetnenej práce pozostáva vo vyjadrení výrobných fondov v pracovných jednotkách. V posledných rokoch v spojitosti s používaním bilancií medziodvetvových vzťahov sa objavili prepočty, v ktorých výrobné fondy sú vyjadrené v jednotkách pracovného času v súlade s koeficientmi úplných nákladov práce na výrobu produkcie fondotvorných odvetví. A na základe údajov medziodvetvových bilancií sa vypočítava dynamika efektívnosti spoločenskej výroby [8].

Takto skúmanie rôznych metód merania vplyvu intenzívnych fakto-

⁵ V teórii výrobných funkcií sa vplyv kvalitatívneho zdokonaľovania prostriedkov a organizácie výroby a riadenia, stotožňovaný s vplyvom VTP, predpokladá ako exogénny činiteľ vzhľadom na všetky možné vzťahy medzi zdrojmi. To znamená, že mechanizmus formovania VTP zostáva nejasný v medziach daného modelu. No v reálnej ekonomike VTP je podriadený pôsobeniu mnohých faktorov. Keď formovanie VTP prebieha v rámci skúmaného modelu, ide o endogénny model. Problém zahrnutia endogénneho VTP je veľmi zložitý a dosiaľ nie je vyriešený, i keď existuje niekoľko teoretických prístupov k jeho riešeniu.

rov rastu na rast ND, z hľadiska opodstatnenosti prepočtu výrobných fondov na rozmernosť živej práce, sa člení na:

1. metódu výrobnjej funkcie za podmienky, že sú známe jej parametre;
2. metódu prepočtu výrobných fondov na pracovné ekvivalenty na základe použitia údajov medziodvetvových bilancií, pričom výrobné fondy skúmaného roku sa prepočítavajú v súlade s údajmi o úplných nákladoch práce na ich reprodukciu v tom istom roku.

Ekonomicko-štatistické problémy merania vplyvu intenzívnych faktorov rastu na národný dôchodok

Uvedené prístupy ekonomicko-matematických metód merania vplyvu intenzívnych faktorov ešte doposiaľ nenadobudli dostatočne plné vedecké odôvodnenie a nestali sa všeobecne uznávanými. To je možné objasniť veľkou zložitou daného problému, pretože v ekonomických procesoch vzájomne na seba pôsobí množstvo faktorov, ktoré sú tesne späté a vzájomne podmienené, vplývajú jeden na druhý. Preto odhaliť vplyv každého z faktorov na konečné výsledky výroby možno len s veľkou podmienenosťou.

Keďže meranie vplyvu VTP na efektívnosť spoločenskej výroby je veľmi zložitý problém, v spojitosti s tým, ako sa zdá, jeho riešenie sa musí uskutočňovať etapovite, pričom v prvých etapách výskumu pripúšťame nasledujúce podmienenosti vo výpočtoch: vedecko-technický pokrok sa stotožňuje so všetkými intenzívnymi faktormi, dôsledkom čoho je nadsadenie ukazovateľov jeho prínosu; určenie vplyvu kvality a kvantity použitej techniky na ND, t. j. v podstate faktora technického pokroku, je veľmi približné; efekt rastu kvality techniky je obmedzený na základe veľkého počtu uvažovaných parametrov; rast produktivity práce ako výsledok pôsobenia zmeny materiálo-vecných faktorov VTP je vyjadrený predpokladom, že technický rozvoj sa stelesňuje v materiálnej technike (a technológii).

Okrem toho vplyv jednotlivých faktorov, napr. takých, ako je zdokonaľovanie organizácie a riadenia výroby, vzhľadom na nedostatočnú prepracovanosť metód ich kvantifikácie, začleňuje sa do vplyvu iných faktorov, ktoré možno merať.

Pri výpočtoch, založených na konkrétnej ekonomickej informácii, riešenie úlohy vplyvu intenzívnych faktorov na rast ND, najmä metódou výrobnjej funkcie, naráža na celý rad ťažkostí. Mnohé z nich sú späté s kvantitatívnym meraním ekonomických veličín, potrebných pri riešení danej úlohy tak na základe výrobnjej funkcie, ako aj inými metódami. Niektoré ťažkosti patria bezprostredne k oceneniu parametrov výrobnjej funkcie — kvantitatívnemu stanoveniu jej parametrov.

Idea, ktorá tvorí základ teórie výrobných funkcií, redukuje sa (z hľadiska makroekonomických výskumov) na výskum tvorby ND ako jednotného systému, ktorý funguje na základe princípu „použitie zdroje —

výsledky", na odhalenie súhrnu parametrov opisujúcich reálny proces, na ocenenie vzájomných väzieb týchto parametrov, ako aj vplyvu každej z ich kombinácie na tempá rastu produkcie.

Ťažkosti, vznikajúce pri meraní makroekonomických veličín vo výrobnej funkcii, sú podmienené samým makroekonomickým prístupom k problému. Ide o to, že ukazovatele efektívnosti výroby, tak čiastkové (produktivita práce, účinnosť fondov a iné), ako aj zovšeobecnené, v princípe musia charakterizovať efektívnosť konkrétnej práce, vytvárajúcej úžitkové hodnoty. Najmä metóda výrobnej funkcie, určujúca kvantitatívnu vzájomnú väzbu medzi objemami výroby a výrobnými zdrojmi, charakterizuje proces konkrétnej práce, proces tvorby úžitkových hodnôt, ktorý závisí od množstva pracovnej sily a od ďalších faktorov, tvoriacich podmienky jej vynakladania. Na základe toho sa výroba i výrobné zdroje musia skúmať v naturálno-vecnej štruktúre.

Makroekonomický prístup pri skúmaní vzájomných väzieb vo výrobnom procese úžitkových hodnôt podmieňuje i meranie takých faktorov výroby, ako napr. pracovná sila, výrobné prostriedky, materiál a energia a pod. Pretože pri makroekonomickom prístupe vo výskume výrobného procesu nie je možné rátať so všetkými typmi konkrétnej práce, ktoré sa zúčastňujú na tvorbe spoločenských úžitkových hodnôt, potom pre charakteristiku pracovných nákladov nám poslúži veličina počtu pracujúcich vo sfére materiálnej výroby. Avšak táto charakterizuje potenciálne náklady práce, keďže v nej nenachádzajú vyjadrenie rozdiely v dĺžke trvania pracovného času pre rôzne vekové a profesionálne skupiny pracovníkov, stupeň rozšírenia neúplnej zamestnanosti, ale aj straty pracovného času. Presnejším ukazovateľom pracovných nákladov je počet odpracovaných hodín pracovného času, ale tieto údaje často chýbajú.

Ani výrobné prostriedky nemôžu vystupovať v tvare konkrétnych úžitkových hodnôt. Z toho vyplýva, že ako zovšeobecnená charakteristika výrobných prostriedkov v praxi sa aplikujú ukazovatele výrobných fondov.

Na tomto základe niektorí autori popierajú oprávnenosť používania makroekonomickej výrobnej funkcie, lebo sa ňou akoby skúmal nie materiálno-vecný aspekt, ale hodnotový aspekt výroby. Možno tiež uviesť, že také agregované veličiny, ako počet pracovníkov alebo odpracovaný čas, nevyjadrujú abstraktnú prácu.

Samozrejme, pre makroekonomický prístup pri výskume kvantitatívnych vzájomných vzťahov v ekonomike je príznačné určité ohraničenie, spôsobené nepresnosťou merania zodpovedajúcich makroekonomických veličín, ktoré sa používajú pre charakteristiku dynamiky vytváraných úžitkových hodnôt i dynamiky použitých zdrojov. Ale fakt určitej podmienenosti kvantitatívneho vyjadrenia reálnych ekonomických veličín za súčasného stavu informácií neznižuje význam rôznych makroekonomických ukazovateľov pre ciele výskumu. Spomenuté nedostatky rovna-

ko prináležia meraniu takých tradičných ukazovateľov, ako produktivita práce a účinnosť fondov, ktoré ale majú o to nemenej dôležitú úlohu v ekonomickej teórii i praxi [4].

Podmienenosť, ktorú predpokladáme pri jednotlivých problémoch, prirodzene, spôsobuje približnosť výsledkov výpočtov vplyvu VTP na rast ND. Zdokonaľovanie jednotlivých metód dovolí spresniť výsledky prepočtov ekonomickej efektívnosti nákladov na VTP. Presnosť výsledkov závisí od kvality východiskových údajov. Napriek mnohým problémom a ťažkostiam pri výpočtoch si myslíme, že rozpracovaná metodológia výpočtu jednotlivých faktorov VTP a ich vplyvu na rast ND môže byť použitá pre výskum daných problémov a pre rozpracovanie praktických odporúčaní na zdokonaľovanie riadenia VTP.

Záver

Pre zdokonalenie a prehĺbenie plánovitého riadenia rozvoja hospodárstva na všetkých stupňoch riadenia je potrebné mať viac informácií o tom, čo sa vo vede, výskume a vývoji dosiahlo, akými metódami a čo možno od ich realizácie očakávať. Socialistická spoločnosť sa musí stále viac riadiť na základe vedeckého predvídania, t. j. na základe výsledkov vedy a výskumu; musí rozvíjať sieť spoločenských vzťahov a vychovávať nové subjekty, schopné stupňovať spoločenské premeny. V tomto smere je významné prehĺbenie možností aplikácie metód hodnotenia vplyvu vedecko-technického pokroku na rast národného dôchodku pri analýze ekonomického rozvoja i pri oceňovaní variantov ekonomického rozvoja v procese plánovania a prognózovania.

Je nevyhnutné podotknúť, že veľká zložitosť a mnohorakosť objektu výskumu boli príčinou toho, že mnohé problémy, späté s výskumom vzájomných väzieb VTP a procesu reprodukcie, sa doteraz nedoriedili. Niektoré z nich sú aj v našom príspevku len nastolené a potrebovali by ďalšie rozpracovanie. Predovšetkým sa to týka otázky zdokonaľovania modelov typu výrobných funkcií, najmä metód odhadu parametrov výrobných funkcií a modelovania technického pokroku, kde by bolo potrebné tento problém rozbiť do viacerých etáp a jeho účinky merať v rôznych smeroch, nielen na ND, ale aj na kvalitu výroby, na rôzne typy exportu a pod.

Dalej je potrebné rozpracovať také modely, v ktorých sa realizuje spojenie výsledkov výroby so základnými výrobnými zdrojmi a ich kvalitatívnymi charakteristikami, ktoré sa menia pôsobením vplyvu VTP.

Mnoho metodologických ťažkostí, na ktoré sme narazili, môže byť prekonané v procese ďalšieho výskumu špecifiky daného problému. Riešenie komplexu otázok, spätých s určením vplyvu VTP na spoločenskú efektívnosť výroby, by malo prispieť k ďalšiemu rozvoju teórie plánovania VTP, k zvýšeniu jeho vedeckej úrovne. Práve preto by sme chceli tento článok považovať za príspevok o úlohe technického rozvoja a tech-

nického pokroku vo vývoji národného hospodárstva, ale aj za podnet do diskusie, a to doposiaľ neukončenej diskusie o vplyve intenzívnych faktorov ekonomického rastu na dynamiku národného dôchodku.

Literatúra

- [1] MIKUŠ, L.: Vývoj a súčasný stav modelovania procesov rozšírenej reprodukcie. [Výskumná štúdia.] Bratislava, EÚ SAV 1981.
- [2] MIKUŠ, L.: Modelovanie procesov intenzifikácie reprodukčného procesu v podmienkach vedecko-technickej revolúcie [Výskumná štúdia.] Bratislava, EÚ SAV 1982.
- [3] KRČ, R. — MIKUŠ, L.: Technický pokrok a rast národného dôchodku v ČSSR a národných republikách v r. 1948—1979. [Výskumná štúdia.] Bratislava, EÚ SAV 1982.
- [4] LAZURENKO, S. G.: Izmerenije vlijanija naučno-techničeskogo progressa na effektivnost nacionalnogo dochoda. Moskva, Nauka 1981.
- [5] GOLOSOVSKIJ, S. I. — GRINČEL, B. M.: Izmerenije vlijanija naučno-techničeskogo progressa na effektivnost obščestvennogo proizvodstva. Moskva, Nauka 1981.
- [6] GOLOSOVSKIJ, S. I. — GRINČEL, B. M.: Hodnocení vlivu vedecko-technického pokroku na růst národního důchodu. In: Vedecko-technický pokrok a socialistická ekonomika. Praha, Academia 1980.
- [7] LVOV, D. S.: Ekonomika kačestva produkcii. Moskva, Ekonomika 1972.
- [8] KVAŠA, Ja. B.: Izmerenije effektivnosti obščestvennogo proizvodstva. Vopr. Ekon., 1974, č. 5.
- [9] GOGA, M.: Meranie podielu extenzívnych a intenzívnych faktorov na celkovom prírastku národného dôchodku SSR úplne dynamizovanou výrobnou funkciou typu CES. Ekon. Čas., 31, 1983, č. 1.
- [10] ANČIŠKIN, A. I.: Prognozirovanije rosta socialističeskoj ekonomiki. Moskva, Ekonomika 1973.
- [11] KOMAROV, V. E.: Ekonomičeskaja effektivnost obrazovanija. Vopr. Ekon., 1977, č. 9.

Recenzie

Formovanie ekonomiky rozvinutej socialistickej spoločnosti. Bratislava, Pravda 1982. 616 s.

Otázky budovania a fungovania ekonomiky rozvinutého socializmu sa stali v ostatných rokoch predmetom výskumného programu aj v Ekonomickom ústave SAV. Relatívne početný kolektív jeho vedeckých pracovníkov zoznamuje širšiu odbornú verejnosť s dosiahnutými výsledkami a prínosmi veľkého okruhu ekonómov socialistickeho spoločenstva.

Monografia sa skladá z piatich pomerne samostatných častí, pričom jej základnú štruktúru dobre charakterizujú názvy jednotlivých častí:

I. *Základné otázky súčasnej etapy vývoja socializmu v ČSSR* (tri kapitoly),

II. *Budovanie výrobnotechnickej základne rozvinutého socializmu* (päť kapitol),

III. *Vývoj socialistických výrobných vzťahov v etape budovania rozvinutého socializmu* (sedem kapitol),

IV. *Medzinárodná socialistická ekonomická integrácia — organická súčasť budovania ekonomiky rozvinutého socializmu* (štyri kapitoly),

V. *Kritika buržoázných a revizionistických názorov na rozvinutý socializmus* (päť kapitol).

Veľký rozsah monografie a jej značne členitá vnútorná štruktúra odráža rozsah a členitosť samého predmetu skúmania, ale ani taký pomerne široký výskumný a autorský kolektív nemohol a nemôže obsiahnuť celý rozsah

otázok danej tematickej oblasti. Na druhej strane aj taký kvalifikovaný kolektív sa môže len ťažko vyhnúť určitej nadmernosti vnútornej štrukturalizácie obsahu a podať rovnako prenikavú analýzu všetkých otázok, ktorými sa zaoberá, a dosiahnuť vyváženost teoretickej analýzy s účelovými charakteristikami a výsledkami empirických analýz sledovaných javov.

Pri takejto veľmi členitej štruktúre obsahu monografie vyvstáva otázka, kde je jej jadro a nakoľko sa k tomu jadrú viažu, k nemu smerujú a od neho sa odvíjajú ostatné tematické podsystémy monografie. Nazdávame sa, že nosný tematický okruh monografie by sa azda dal vyjadriť hypotetickým podtitulom celej práce *O formovaní hospodárskeho mechanizmu rozvinutej socialistickej spoločnosti*. Tento nosný tematický smer je najvýraznejšie vyjadrený v tretej časti a najtesnejšie naň nadväzuje štvrté časť monografie.

V tretej časti monografie autorský kolektív prezentuje také otázky, ako sú:

— chápanie socialistického spoločenského vlastníctva a procesov zblížovania jeho dvoch foriem,

— účasť jednotlivcov na spoločenskom privlastňovaní,

— perspektívne smery zdokonaľovania hospodárskeho mechanizmu,

— pôsobenie základného economic-

kého zákona v etape budovania ekonomiky rozvinutého socializmu,

- zdokonaľovanie plánovania,
- postavenie a úloha financií v hospodárskom mechanizme,
- teoretická analýza cenovej tvorby v podmienkach rozšírenej socialistickej reprodukcie.

— sociálno-ekonomická podstata socialistickej podniku a chozrasčot ako výraz jeho postavenia a objektívne podmienená forma jeho fungovania,

— postupná premena výrobných hospodárskych jednotiek na výrobnno-ekonomické komplexy.

Pozoruhodná teoretická analýza hlavných otázok rozvoja výrobných vzťahov je koncipovaná v súlade so skutočnosťou, že „výsledky teoretického pretavenia praktických poznatkov o budovaní ekonomiky rozvinutého socializmu v ZSSR“, z ktorých sa vychádza pri charakteristike našich úloh budovania rozvinutého socializmu, jestvujú dosiaľ „len v podobe aj dosť rozdielných stanovísk z doteraz neuzavretej diskusie“ (s. 219–220). Teoretická analýza procesov vývoja spoločenského vlastníctva získava širší a jasnejší priestor opodstatneným poukazom na to, že „nevyhnutnosť vzniku a existencie družstevného vlastníctva nevyplýva zo samotnej podstaty socializmu, z pôsobenia ekonomických zákonov, ani zo stavu materiálno-technickej základne, ktorá je preň charakteristická. Určil ju ešte pred-socialistický vývoj národného hospodárstva...“ (s. 224). Na to logicky nadväzuje aj téza o riešení protirečení medzi dvoma formami socialistickeho vlastníctva. Obsahom ich zblížovania je postupná premena družstevného vlastníctva na súčasť všeľudového vlastníctva, pričom „je odôvodnené, aby roľnícke družstvá nadobúdali v ČSSR tie ekonomické charakteristiky, ktoré budú typické pre základné štruktúrne články štátno-socialistického

vlastníctva po skončení budovania rozvinutého socializmu“ (s. 227).

Až po takomto logickom „očistení“ okolia štátno-socialistickej formy všeľudového vlastníctva sa pristupuje k teoretickej analýze jej protirečení a ich riešeniu na základe pôsobenia ekonomických zákonov socializmu i úlohy subjektu v procesoch rozvíjania hospodárskeho mechanizmu.

Treba však zaznamenať, že v monografii nemohli byť v plnom rozsahu vyčerpané všetky relevantné otázky rozvoja výrobných vzťahov a zdokonaľovania hospodárskeho mechanizmu a že aj tu je viditeľný rozdiel medzi úroveň teoretickej analýzy ekonomických kategórií a zákonov, prípadne elementov hospodárskeho mechanizmu a niektorými deklaratívnymi charakteristikami jeho konštrukcie a fungovania.

Štvrtá časť nadväzuje na základné jadro celej monografie hlavne tým, že pokračuje v skúmaní procesov formovania socialistickej výrobných vzťahov a hospodárskeho mechanizmu v procese socialistickej ekonomickej integrácie. Autori vychádzajú z opodstatnenej tézy, že absencia jednotného vlastníctva v socialistickej spoločnosti „nie je a nemôže byť príčinou, ktorá by vylučovala pôsobenie a využívanie ekonomických zákonov a zákonitostí vo sfére vzájomných hospodárskych vzťahov medzi socialistickejmi krajinami“ (s. 379). Správne vidia, že „objektívnu materiálnu základňu, na ktorej sa vytvárajú nové internacionálne dimenzie rozvoja výrobných síl a uskutočňuje sa internacionalizácia socialistickej výrobných vzťahov i plánovité riadenie...“, je medzinárodná socialistickej deľba práce (s. 395–396). Škoda, že v tomto poňatí nepokračuje aj kapitola o medzinárodnej špecializácii a kooperácii výroby, ktoré sú predovšetkým dvoma stránkami tej istej „objektívnej materiál-

nej základne“, t. j. medzinárodnej socialistickej deľby práce.

Zaujímavé je sledovať aj pokus o naplnenie state o plánovitom riadení procesu socialistickej ekonomickej integrácie teoretickou analýzou kategórií ekonomická úroveň, ekvivalentnosť a vzájomné výhody. Autori interpretujú ekonomické efekty vo väzbe na princíp ekvivalencie, pričom zdôrazňujú „nepodloženosť prístupov, ktoré pokladajú za základ ekvivalentnosti národné hodnoty“ (s. 432), ako aj tézu, že princíp ekvivalencie v medzinárodných vzťahoch sa naplňuje výmenou rovnakých veličín „medzinárodných spoločensky nutných nákladov objektov výmeny“, čo je modelový prípad, ktorý len potvrdzuje potrebu orientovať ekonomický výskum na špecifikáciu tých podmienok a činiteľov, ktoré vplyvajú na veličinu ekonomických efektov realizácie účasti na medzinárodnej socialistickej deľbe práce.

Prvá časť recenzovanej monografie vychádza zo štyroch skupín periodizačných kritérií (s. 27—29) a na ich základe rozlišuje tri vývojové obdobia socializmu, pričom obsahuje aj pokus o aplikáciu vymedzených periodizačných kritérií na hodnotenie doterajšieho vývoja ekonomiky v ČSSR.

Druhá časť vychádza z vymedzenia pojmov výrobnotechnická a materiálno-technická základňa a z tézy, že rozvinutý socializmus nemá samostatnú výrobnotechnickú základňu, ale základňu, ktorá sa líši od výrobnotechnickej základne predchádzajúcej etapy len stupňom rozvoja.

Široký okruh problémov, ktoré sú obsahom prvých dvoch častí monografie, vcelku korešponduje so základnou líniou práce, hoci častejšie sa tu odbočuje do okrajových polôh, niekedy aj opakovaním poznatkov, ktoré boli hlbšie spracované v už známych analýzach procesov výstavby socializmu v ČSSR.

V piatej, záverečnej časti vychádzajú autori monografie z toho, že zmena v pomere síl v prospech socializmu posúva buržoáznú ideológiu čoraz viac na pozície historickej defenzívy, hoci jej v podstate defenzívny charakter sa maskuje ešte útočnejšími formami antikomunizmu. Autori predložili predovšetkým analýzu všeobecných teoreticko-metodologických východísk a ohraničení buržoázných názorov na ekonomiku socializmu a popri tom aj kritiku vybraných oblastí buržoáznej interpretácie reálneho socializmu, predovšetkým kritiku buržoázných názorov o úlohe vedecko-technického rozvoja vo vývine socialistickej ekonomiky, o fungovaní hospodárskeho mechanizmu a o socialistickej ekonomickej integrácii. Nechýba ani kritika najnovších revizionistických názorov na ekonomiku reálneho socializmu.

Pri súhrnnom hodnotení recenzovanej monografie treba vyzdvihnúť jej vysoko aktuálny, komplexný a podnietny charakter. Autorský kolektív si nerobí nároky na definitívne riešenia. Na druhej strane však patela názorov, stanovísk a argumentácie na jednotlivé otázky je v súčasnosti širšia, než ju autori explicitne postihujú. Prínos a užitočnosť monografie z hľadiska ekonomickej vedy je už v tom, že naznačuje nádejné hlavné smery ďalšieho výskumu tohto globálneho výskumného problému politickej ekonomie socializmu. A práve z tohto hľadiska sú cennejšie teoreticko-metodologické, politickoekonomické expozície otázok a prístupov k nim než opakované empirické analýzy.

Ak sa zdôrazňuje naliehavosť hlbokého a seriózneho výskumu v oblasti politickej ekonomie socializmu, potreba vidieť socialistickú spoločnosť v reálnom pohybe so všetkými jej možnosťami a potrebami, týka sa to predovšetkým sústredeného a intenzívneho výskumu procesov budovania a

fungovania ekonomiky rozvinutej socialistickej spoločnosti. Recenzovaná monografia takúto potrebu svojím spôsobom nielen potvrdzuje, ale súčasne je aj cenným príspevkom k riešeniu tejto prioritnej úlohy ekonomickej vedy.

Jej teoreticko-metodologický prínos je v tom, že evidentne posúva poznanie vpred a obohacuje ho o množstvo nových poznatkov zovšeobecnením nových skutočností reálneho ekonomického vývoja, ale aj v tom, že pregnantnejšie postihuje a do nového svetla stavia mnohé poznatky, ktoré sa v ekonomickej teórii socializmu už dávnejšie udomácnili, lenže ako teoretická reflexia vtedajších, ešte nezrelých, počiatočných a prechodných foriem socialistických výrobných vzťahov. Ani táto publikácia, prirodzene, neuzatvára diskusiu o viacerých otázkach, ku ktorým sa vyjadruje; vychádza z tejto diskusie, je pozoruhodným príspevkom do nej, a nemá len vysokú informatívnu hodnotu, ale aj výrazný inšpiračný náboj i polemické podnety.

Skúmané ekonomické procesy a pohyb socialistických výrobných vzťahov v súčasnej etape vidia autori v organickej jednote s potrebami rozpracovania smerov budúceho ekonomického rozvoja, so zdokonaľovaním hospodár-

ského mechanizmu, ktoré by zodpovedalo charakteru terajšej etapy, potrebám intenzifikácie a rastu efektívnosti spoločenskej výroby i prehlbovania integračného procesu. To robí z recenzovanej práce významný zdroj podnetov aj pre prax riadenia národného hospodárstva.

Zásadný obrat v kvalite hospodárskeho života spoločnosti, o ktorý sa usilujeme, nemožno uskutočniť bez rovnakého zásadného obratu v ekonomickom myslení a vedomí. Monografia je pozoruhodná aj z tohto hľadiska — ako príspevok pre formovanie ekonomického vedomia adekvátneho potrebám budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti i pre boj proti buržoáznym a revizionistickým falzifikáciám ekonomických rozvojových procesov. V takej komplexnej podobe bola v našej ekonomickej literatúre kritika buržoázných a revizionistických názorov na rozvinutý socializmus spracovaná po prvý raz.

Recenzovanej práci bola udelená cena Nakladateľstva Pravda za pôvodné dielo v oblasti politickej ekonomie vydané v roku 1982. Toto originálne dielo iste nájde pozitívny ohlas medzi pracovníkmi teórie, v radoch riadiacich hospodárskych pracovníkov i v ideologickom fronte.

Jozef Košnár

MIKULÁŠ, Vladimír: **Ekonomika a riadenie investičnej výstavby v ČSSR.** Bratislava, Pravda 1982. 368 s.

Oblasť investičnej výstavby je oblasťou sústredného záujmu tak ekonomickej teórie, ako aj praxe. A to nielen u nás, ale aj v ostatných socialistických štátoch, predovšetkým v ZSSR. Nedostatky a omyly v riadení investícií sú pre ekonomiku veľmi citeľné a naliehavosť ich optimálneho zvládnutia v hospodárskych mechanizmoch

azda najvyššia. Najmä ak uvážime, že v podobe investícií sa ročne odčerpá takmer tretina vytváraného národného dôchodku.

Optimálne zvládnuť investovanie v procesoch rastu a rozvoja hospodárstva nie je ekonomicky jednoduché z viacerých príčin. Najmä však z dôvodu, že socialistická investičná teória nemá

dlhé časové zázemie svojho vzniku a vývoja. Dá sa povedať, že sa postupne iba utvára, tak ako získavame skúsenosti z budovania socializmu v našej vlasti a v bratských štátoch RVHP. Pre jej dnešnú podobu veľa urobili autori tzv. sovietskej školy optimálneho plánu: N. P. Fedorenko, L. V. Kantorovič a i., ako aj autori, ktorí rozpracúvajú otázky fungovania chozrasčotného mechanizmu v systéme komplexného plánovania: R. G. Karagedov, L. I. Abalkin, A. M. Birman a ďalší. Napriek tomu však ucelená teória optimálneho investovania a riadenia investičných procesov, dopracovaná do aplikačných podôb v ekonomike, nie je k dispozícii ani v ZSSR.

Počet československých autorov, zaoberajúcich sa otázkami investovania, je nepomerne menší ako v ZSSR; rovno aj ich prínos pre ďalšie rozvinutie socialistickej teórie investovania. Preto treba privítať každé ďalšie knižné dielo z tejto oblasti. Je ním i nová knižná publikácia dlhoročného a verejného známeho pracovníka v oblasti investícií, člena korešpondenta SAV V. Mikuláša *Ekonomika a riadenie investičnej výstavby v ČSSR*.

Autor publikácie v nej uplatnil svoje skúsenosti, získané v tejto oblasti počas svojho dlhoročného pôsobenia na Ministerstve výstavby a techniky SSR.

Práca sa rozdeľuje do štyroch kapitol:

I. *Teória plánovitej investičnej sústavy*

II. *Ekonomika a riadenie investičnej výstavby*

III. *Plánovitá sústava riadenia investičnej výstavby*

IV. *Vývojové smery plánovitého riadenia investičnej výstavby*.

Je zrejmé, že takéto zameranie problematiky ovplyvnili aj recenzenti práce, na ktorú vydavateľstvo vybralo renomovaných odborníkov: J. Ferianca,

K. Franceho a L. Říhu. Prispeli k svojráznemu pohľadu autora na investičnú výstavbu a jej riadenie, ako to ukazuje už predslov k práci, v ktorom sa uvádza: „Pre kvalitatívnu zmenu riadenia investičnej výstavby je rozhodujúca predovšetkým podstatná zmena zamerania výroby a jej štruktúry zmenšovaním počtu druhov výrobkov v dôsledku čoraz užšej špecializácie priemyselnej, najmä strojárkej výroby“ (s. 8).

V prvej kapitole V. Mikuláš vymedzuje predovšetkým teoretické východiská plánovitého riadenia investičnej výstavby s dôrazom na kvalitu a efektívnosť investícií. V tejto súvislosti kladie veľký dôraz na plánovitú sústavu cien a na ich priamy vzťah k efektívnosti investícií, ako aj na chápanie efektívnosti investícií v bezprostrednej nadväznosti na vedecko-technický rozvoj. Ide o to, že prevažná väčšina autorov od tejto nadväznosti abstrahuje, resp. zaoberá sa uvedenými otázkami tak, ako keby investície a teória investovania boli jedným osobitným problémom a vedecko-technický rozvoj ďalším osobitným problémom. Pritom sa čím ďalej tým výraznejšie ukazuje naliehavosť ich súbežného, spoločného riešenia. A to z aspektu chápania investícií ako základnej realizačnej formy vedecko-technického rozvoja. (Teoreticky by všetky investície mali byť investíciami do vedecko-technického rozvoja: výrobné i nevýrobné.)

V druhej kapitole autor skúma otázky ekonomiky riadenia investičnej výstavby vo väzbe na reprodukciu základných fondov a jej priestorovú a odvetvovú štruktúru. Za najzložitejšiu a najmenej preskúmanú oblasť v tejto súvislosti považuje dynamickú štruktúru investícií. Uvádza: „V rozvoji socialistickej ekonomiky pretrvávajú problémy s plynulosťou reprodukčných cyklov, najmä pri vzniku potrieb

a zaraďovaní investícií do základných fondov, osobitne vo vzťahoch medzi prácou, fondmi a realizáciou výsledkov vedecko-technického rozvoja“ (s. 147).

Tretia kapitola načrtáva otázky investičnej výstavby v plánovitom riadení národného hospodárstva. Jej základom sú dva pohľady na investičnú výstavbu: pohľad výrobný a pohľad používateľský. Tieto dva pohľady podmieňujú i celkovú štruktúru kapitoly, zameranú tak na ekonomiku a riadenie investorských odvetví, ako aj na riadenie rozvoja výrobnotechnickej základne stavebníctva, projektových a inžinierskych organizácií, až po riadenie urbanizácie osídlenia a celkovej tvorby hmotného životného prostredia.

Publikáciu završuje štvrtá kapitola, venovaná vývojovým smerom plánovitého riadenia investičnej výstavby. Jej základným východiskom, resp. jednotiacim bodom by malo byť podľa autora zjednotenie reprodukčných a plánovacích cyklov v investičnej výstavbe. Pri sledovaní jednotlivých vývojových smerov autor rozlišuje riadenú a riadiacu stránku investičnej výstavby, ako aj ich vzájomný vzťah. Veľmi správne tu zdôrazňuje zabezpečenie dlhodobosti v riadení investičnej výstavby. Osobitnú pozornosť venuje otázkam modelovania a projektovania

pri automatizácii riadenia investičnej výstavby a projektovaniu automatizovaných systémov riadenia.

Celkove možno uviesť, že základom koncepcného poňatia knižnej publikácie je autorova teória aktívnej úlohy investícií v rovnovážnom vývoji ekonomiky a teória plánovitej investičnej sústavy vo vedeckom riadení národného hospodárstva, ku ktorému treba postupne dospieť.

Prirodzene, na mnohé autorom rozoberané otázky možno mať iný názor. Spôsob ich výkladu však núti čitateľa k zamýšľaniu sa nad problematikou a k ďalšiemu hľadaniu možných účinných riešení.

Vzhľadom na nedostatok podobných publikácií v našej ekonomickej spisbe, knihu V. Mikuláša možno odporúčať ako užitočnú pomôcku pre pracovníkov na všetkých stupňoch riadenia investičného a vedecko-technického rozvoja, pre pracovníkov výskumu, ako aj pre poslucháčov ekonomických smerov vysokých škôl. Poslúži pri všeobecnom zápase o zvyšovanie efektívnosti československého národného hospodárstva vôbec a investícií osobitne, tak ako to požadujú závery XVI. zjazdu KSČ, prijaté pre oblasť intenzifikácie ekonomiky ČSSR.

Viera Bacová

BELOVIČ, Alexander: **Koordinácia investícií krajín RVHP**. Bratislava, Alfa 1981. 250 s.

Aktivizácia skúmania otázok koordinácie investícií ako smeru medzinárodnej socialistickej ekonomickej integrácie (MSEI) v ostatnom čase,¹ nazdávame sa, je odrazom naliehavých požiadaviek spoločensko-ekonomickej praxe na hľadanie nových smerov svoj-

ho rozvoja. Na druhej strane, posledné výsledky koordinácie investícií v praxi naznačujú zložitosť realizácie tohto procesu a nútia hľadať príčiny, ktoré vedú k určitému zdržanlivému postoju niektorých členských krajín RVHP ku koordinácii investícií a k cel-

¹ Máme na mysli rozsiahly výskumný program na roky 1981–1985 na tému *Smery a podmienky spolupráce členských krajín RVHP v oblasti investícií*, ktorý sa rieši s medzinárodnou účasťou v Medzinárodnom ústave ekonomickej problémov svetovej socialistickej sústavy v Moskve.

kovému zníženiu koordinovaných investícií.² Mysíme si, že práve dnes, keď sa začína pociťovať nedostatkovosť investičných zdrojov,³ nadobúda koordinácia investícií mimoriadnu aktuálnosť a od jej úspešnej realizácie bude v mnohom závisieť ďalšie zdokonaľovanie výrobných síl socializmu. Koordinácia investícií významným dielom môže prispieť k intenzifikácii národných reprodukčných procesov, a prekonať to, čo sa často a povrchno pokladá za príčinu jej spomalenia — vnútorné ekonomické ťažkosti niektorých členských krajín. Zdá sa, že jednu z najdôležitejších príčin nepostačujúceho rozvíjania koordinácie investícií bude treba hľadať v národných systémoch plánovania a riadenia, ktoré nekladú dost' dôsledne ako prvoradáu požiadavku hľadanie efektívnych variantov rozvoja. K takémuto stavu prispievajú i nedostatky v mechanizme MSEI, ktoré v krajnom prípade potenciálne účinky investičnej spolupráce prevracajú na svoj opak.

V tomto zmysle je kniha A. Beloviča *Koordinácia investícií krajín RVHP* aktuálna a záslužná ako prvá práca v našej literatúre tohto druhu. Autor, uvedomujúc si istú neprípravenosť čitateľskej obce v tejto problematike, volí v knihe kompromisné riešenie medzi informatívnou (odbornou) a poznávacou (vedeckou) stránkou, i keď sám vymedzuje cieľ monografie jednostrannejšie: „prispieť k objasneniu niekto-

rých základných teoreticko-metodologických otázok koordinácie investícií krajín RVHP“ (s. 7). V práci sa načrtáva okruh teoreticko-metodologických otázok tzv. vecnej stránky koordinácie investícií: podstata a cieľ koordinácie investícií, zdôvodnenie jej nevyhnutnosti, vymedzenie základných smerov a foriem a pod., a jedna zložka systémovej stránky koordinácie investícií: vzťah plánovacích nástrojov mechanizmu MSEI a koordinácie investícií. Autor robí určitú inventarizáciu doterajších výsledkov koordinácie investícií, ktorá mu miestami posluží ako podklad i pre analýzy týchto výsledkov a k naznačeniu niektorých problémov procesu koordinácie investícií. Autor si uvedomuje, že za pomerne pomalým tempom rozvoja koordinácie investícií sa skrývajú príčiny menej i viac hlboké: súčasný stav mechanizmu koordinácie investícií, ako aj stav mechanizmu MSEI ako celku, rozdielna úroveň hospodárskeho rozvoja členských krajín a určité autarkčné snahy, príp. s tým súvisiace nekoordinované postupy voči tretím krajinám a pod. Škoda len, že analýze týchto príčin nevymedzil väčší, ich dôležitosť zodpovedajúci priestor.

Práca je rozdelená do štyroch kapitol. Úvodná kapitola analyzuje niektoré aspekty vývoja investícií krajín RVHP v rokoch 1951—1985. Osobitnú pozornosť si zasluhujú tie aspekty, ktoré naznačujú postupnú gradáciu ne-

² V programe výskumu na tému *Zdokonaľovanie ekonomických podmienok realizácie opatrení investičnej spolupráce členských krajín RVHP, vrátane metód a spôsobov určovania ich efektívnosti*, zostavenom v MÚEP SSS v roku 1982, sa napr. uvádza, že v porovnaní s rokmi 1976—1980 sa na roky 1981—1985 znížil počet a celková hodnota objektov realizovaných na základe mnohostrannej investičnej spolupráce z 8 na 3 a hodnotovo z 8316 mil. prevoditeľných rubľov na 1964 mil. prevoditeľných rubľov.

³ Intenzifikácia národných reprodukčných procesov bude vyžadovať značné investičné prostriedky na zmenu materiálno-technickej základne umožňujúcej ďalší rast úspor spoločenskej práce. V práci NOČEVKINA, L. P.: *Intenzifikácia výroby a štruktúra ekonomiky v kapitalistických stranach* (Moskva, Nauka 1982) autorka analyzuje prechod vyspelých kapitalistických štátov na intenzívny typ reprodukcie a poukazuje na rast celkového objemu investícií, ktorý súvisel s urýchlenu obnovou ich fixného kapitálu.

vyhnutosti hľadania nového smeru rozvoja MSEI — koordinácie investícií, jej foriem, smerov a pod. Máme na mysli najmä rast investičnej náročnosti národného dôchodku s výnimkou NDR vo všetkých členských krajinách (tab. 7 na s. 49), nevyhnutné štruktúrne zmeny vo VTR vyžadujúce nové investície, zníženie tempa rastu investícií v členských krajinách a pod. Od koordinácie investícií sa v takýchto podmienkach vyžaduje najmä, aby prispela k rastu efektívnosti investícií zainteresovaných krajín a umožnila koncentrovať prostriedky na riešenie spoločných investične náročných problémov (napr. palivovo-energetických, surovinových) a pod.

Podobným spôsobom vymedzuje autor aj podstatu koordinácie investícií: „V užšom zmysle slova koordináciou investícií krajín RVHP chápeme dobrovoľnú, plánovite zladenú činnosť — synchronizovanie zamerania investícií zainteresovaných členských krajín RVHP (na dvojstrannom alebo mnohostrannom základe), ktorá vedie ku zvyšovaniu ekonomickej efektívnosti ich investícií v procese koordinovaného riešenia dôležitých problémov rozvoja ich ekonomiky“ (s. 68). V procese intenzifikácie reprodukčného procesu, podľa nášho názoru, investície vystupujú iba ako jeden zo zdrojov a investičný proces iba ako jeden moment reprodukčného procesu v rozšírenom meradle. Z tohto hľadiska kritérium koordinácie investícií bude treba hľadať nie vo zvyšovaní ekonomickej *efektívnosti investícií*, ale v raste efektívnosti *celého reprodukčného procesu*. Zdá sa, že v podmienkach, ktoré sa vytvárajú vo VTR, bude koordinácia investícií nadobúdať štruktúrovaný, viacúrovňový charakter, v ktorom ako ekonomický subjekt bude vystupovať nielen štát ako hlavný a doposiaľ jediný subjekt koordinácie investícií, ale i subjekty nižšej úrovne

s relatívnou ekonomicou samostatnosťou odvodenou z ekonomickej samostatnosti štátu.

V druhej kapitole sa vymedzujú základné smery koordinácie investícií a charakterizuje sa priebeh procesu koordinácie podľa nich. Ako základné smery koordinácie investícií sa uvádzajú tri: vytváranie optimálnych výrobných kapacít v krajinách RVHP, racionálne rozmiestňovanie výrobných kapacít v rámci RVHP a vytváranie optimálnej štruktúry výroby socialistickeho medzinárodného ekonomického komplexu. Stojí za uváženie, či takto vymedzené prvé dva smery koordinácie investícií naozaj nepredstavujú iba momenty vytvárania optimálnej štruktúry národohospodárskych komplexov vo formujúcom sa medzinárodnom ekonomickom komplexe, ako na to upozornil Z. Chalupský na medzinárodnej porade k otázkam zdokonaľovania procesu koordinácie investícií krajín RVHP, ktorú v spolupráci s Ústavom marxizmu-leninizmu Univerzity J. A. Komenského organizoval Medzinárodný ústav ekonomických problémov svetovej socialistickej sústavy v januári 1982 v Bratislave.

Autor hodnotí doterajší priebeh vytvárania štruktúry národohospodárskych komplexov v podmienkach MSEI, skúma príčiny, a čiastočne i dôsledky ich pomalej medzinárodnej špecializácie a vytváranie ekonomicke neopodstatneného paralelizmu niektorých výrobných, poukazuje na nástojčivosť medzinárodnej koordinácie štruktúrnej politiky krajín RVHP a upozorňuje na zvláštnosti utvárania medzinárodných proporcií ako vyjadrenia internacionalizácie výrobných síl a vznikania medzinárodných ekonomických vzťahov socialistickej krajín. Pravda, niektoré závery, ku ktorým autor dospel, majú diskusný charakter, resp. žiadajú si určité doplnujúce poznámky. Autor napr. navrhuje usmerňovať koordiná-

ciu investícií tak, aby sa dosiahla ekvivalentnosť investičnej zaťaženia jednotlivých krajín RVHP podľa ich účasti na efektoch z nej. Táto zásada je samozrejme správna, predpokladá však istú vyrovnanosť diferenciálnych efektov⁴ zúčastnených krajín, preto sa musí opierať o ekonomickú kalkuláciu, umožňujúcu ich aj reálne odhadnúť.

Tretia kapitola sa zaoberá formami koordinácie investícií a ich praktickou realizáciou v členských krajinách RVHP. Autor vymedzuje štyri základné formy koordinácie investícií. Pri prvej forme sa využívajú vlastné investičné zdroje na vybudovanie kapacít zabezpečujúcich dlhodobé potreby členských krajín RVHP. Pri druhej a tretej forme sa spájajú investičné prostriedky zainteresovaných krajín na výstavbu kapacít, ktorých vlastníkom bude alebo štát, na území ktorého sa budujú, alebo spoluvlastníkmi budú všetky participujúce štáty (ide o výstavbu spoločných medzinárodných podnikov). Štvrtá forma koordinácie investícií spočíva v spolupráci pri výstavbe výrobných kapacít v tretích krajinách. Koordinácia investícií, pri ktorej sa používajú investičné prostriedky viacerých krajín, realizuje sa formou investičných úverov. Investičný úver môže byť poskytovaný na dvojstrannom základe, na mnohostrannom základe a prostredníctvom Medzinárodnej investičnej banky (MIB). K citlivým otázkam v tejto súvislosti patrí stanovenie výšky úrokovej sadzby, systém preferencií pre poskytovanie investičných úverov a diferencovanosť úrokovej sadzby. Nízke úrokové sadzby oslabujú pôsobenie úveru ako ekonomického nástroja, môžu viesť k neracionálnym investičným akciám

a nedostatočne stimulujú poskytovanie úveru veriteľskými krajinami. Nazdávame sa, že úvery by nemali mať charakter ekonomickej pomoci krajinám s nižšou úrovňou ekonomického rozvoja, bezplatná nenávratná pomoc by sa mala (pokiaľ sa ešte i dnes ukáže ako účelná) poskytovať neúverovou formou. Z toho hľadiska pokladáme za dôležitú, aby úroková sadzba bola primerane vysoká [tohto názoru sa pridrižava i autor] a aby bola pre všetky krajiny približne rovnaká, čo sa zatiaľ pri poskytovaní investičných úverov z MIB praktizuje odlišne. Autor upozorňuje na problém rastu úverových požiadaviek k MIB vo voľne vymeniteľných menách ako prejavu "nie celkom uspokojivého a efektívneho fungovania prevoditeľného rubľa ako medzinárodného kúpneho a platobného prostriedku" v dôsledku nízkej exportnej schopnosti národných ekonomík jednotlivých krajín RVHP (s. 191).

V poslednej, štvrtej kapitole sa autor zameriava na jednu zložku ekonomického mechanizmu MSEI — medzinárodnú plánovaciu činnosť a jej vzťah ku koordinácii investícií. Rozoberá jednotlivé smery spolupráce v oblasti plánovacej činnosti (konzultácie o základných otázkach hospodárskej politiky, spolupráca v oblasti prognózovania, koordinácia dlhodobých plánov rozvoja najdôležitejších odvetví národného hospodárstva, koordinácia päťročných národohospodárskych plánov, spoločné plánovanie jednotlivých odvetví priemyslu a druhov výroby, dohodnutý plán mnohostranných integračných opatrení a dlhodobé cieľové programy spolupráce) z hľadiska ich podielu na zdokonaľovaní koordinácie investícií, ale i z aspektu miesta koordinácie investícií

⁴ Investičná spolupráca predstavuje iba jeden variant riešenia uspokojovania potrieb národohospodárskych komplexov. Ďalšie varianty sú napr. výstavba bez spolupráce, dovoz a pod. Diferenciálny efekt môžeme chápať ako rozdiel efektov medzi dvoma po sebe idúcimi najvýhodnejšími variantmi.

v nich. Autor prehliadol dôležitý smer spolupráce — výmenu skúseností členských krajín RVHP zo zdokonaľovania sústav plánovania a riadenia národného hospodárstva a jeho — podľa nás — rastúci význam pre zdokonaľovanie investičnej spolupráce, ako aj rastu jej efektívnosti. V závere kapitoly autor rozoberá pomerne novú formu MSEI — medzinárodnú špecializáciu a kooperáciu výroby a miesto koordinácie investícií v nej, čím sa tak trochu odchyľuje od zamerania kapitoly vyjadreného v jej názve *Miesto koordinácie investícií krajín RVHP v plánovacích nástrojoch ich spolupráce*.

Plánovacie nástroje — ako je známe — predstavujú iba jednu zložku mechanizmu koordinácie investícií. Druhú zložku tvoria tovarovo-peňažné nástroje (diskusný charakter má ich vymedzenie ako nástrojov, ktoré rie-

šia najmä mikroekonomické problémy — porovnaj s. 207), ktorými sa autor, ako v úvode kapitoly upozorňuje, nezaobera. Tovarovo-peňažné nástroje sú najmenej rozvinutým prvkom ekonomického mechanizmu MSEI vôbec, ako i mechanizmu koordinácie investícií. Ďalšie skúmanie koordinácie investícií bude sa musieť uberať cestou teoretického rozpracovania základov plánovitého využívania tovarovo-peňažných vzťahov, na základe ktorého bude možné riešiť i otázky metodického charakteru.

Záverom môžeme knihu odporučiť do pozornosti všetkým čitateľom, ktorí okrem základných otázok koordinácie investícií krajín RVHP sa zaujímajú i o otvorené otázky, problémy, ako aj výsledky tohto významného smeru MSEI.

Brigita Schmögnerová

Správy

Za Frídou Švajdlerovou

Chystala sa na odchod z postu výkonnej redaktorky Ekonomického časopisu, no čakali sme — a nepochybne aj ona sama — že nám ešte dlho bude radíť a pomáhať. Náhle a neočakávane však odišla navždy. Ostala po nej v časopise medzera, ale aj dačo iné — svetlý príklad húževnatosti a statočnosti v práci a úprimnosti a lásky v živote. Preto stojí za to pripomenúť si jej životné dielo i životný údel, lebo ako je isté, že za ňou ostáva vykonané dielo — osobitne spomeňme jej vedeckú a redaktorskú prácu — takisto aj jej život sám predstavuje cenné dielo, nad ktorým hodno postáť v zamyslení a v sebakúmaní.

Ing. Frída Švajdlerová sa narodila 29. 3. 1921 v Bratislave, v robotníckej rodine. Obaja jej rodičia patrili k zakladajúcim členom KSČ. F. Švajdlerová vstúpila do strany v roku 1945 a zastávala viaceré zodpovedné stranícke funkcie. Angažovala sa ako členka výboru ZO KSS na svojich pracoviskách i v uličnej organizácii. V rokoch 1968—1975 bola členkou a neskôr podpredsedníčkou KRK ObV KSS I a potom ObV KSS IV.

Za mnohoročnú zodpovednú prácu v KSS jej boli udelené 4 pamätné medaily pri príležitosti významných spoločenských výročí.

Svojou politickou prácou F. Švajdlerová pomáhala premieňať na skutočnosť zábery strany v budovaní socialistickej spoločnosti a naplňala i svoje vlastné túžby, ktoré sa s týmito zámermi stotožňovali. Prispievala i k uplatňovaniu vedúcej úlohy strany v masových organizáciách, najmä v ROH. Ako predsedníčka DV ROH v rokoch 1969—1974 posilňovala spätosť revolučného odborového hnutia na EÚ SAV so straníckou organizáciou, pomáhala vytvárať z činnosti odborov súčasť konsolidačného procesu.

Od roku 1960 pracovala F. Švajdlerová ako profesionálna výskumná pracovníčka. Najskôr vo Výskumnom ústave závlahového hospodárstva a od roku 1963 v Ekonomickom ústave SAV, naposledy vo funkcii vedúcej vedecko-technickej pracovníčky. Zomrela 31. 3. 1983 v Bratislave.

Už na svojom prvom výskumnom pracovisku mala F. Švajdlerová doktoré zaujímavé výsledky. V Ekonomickom časopise č. 4/1963 publikovala v spolupráci s J. Taškým stať *Vplyv výrobného zamerania na ekonomickú efektívnosť investícií pri závlahách*, v ktorej sa prejavujú črty charakteristické pre jej neskoršiu vedeckú produkciu: dôsledné a originálne spájanie kvantitatívnej a kvalitatívnej ekonomickej analýzy a zmysel pre „zákruty“ skúmanej problematiky, odpor proti jej zjednodušovaniu.

Nečudo, že čoskoro po príchode na EÚ SAV stala sa platnou a užitočnou

členkou jeho pracovného kolektívu. V prvých rokoch tu spolupracovala na riešení teoretických otázok priestorového usporiadania národného hospodárstva s výrazným akcentom na skúmanie tejto problematiky z hľadiska potrieb hospodárskeho rozvoja Slovenska. Jej samostatná výskumná práca v tomto období mala svoju gradáciu. Začínala od menších analytických štúdií, rozrástla sa do rozsiahlej štúdie o štruktúre priemyslu na Slovensku a vyústila do závažných záverov, ktoré najmä na základe tejto štúdie formulovala o priebehu a výsledkoch socialistickej industrializácie Slovenska do roku 1970.

F. Švajdlerová venovala veľkú pozornosť odborovej a územnej štruktúre priemyslu — a osobitne strojárstva — na Slovensku, čo ju priviedlo v prvej polovici sedemdesiatych rokov k štúdiu všeobecnejších otázok štruktúry národného hospodárstva.

K publikovaniu výsledkov svojej práce F. Švajdlerová pristupovala len keď si pri všetkej svojej, a obvykle až prehnanej, sebakritickosti bola istá, že prináša niečo nové. Možno povedať, že potvrdzovala správnosť francúzskeho úslovja: človek — to je štýl. Veď štýl jej štúdií a príspevkov bol vždy taký ako ona: plný sebadisciplíny, sústredenia a jasnosti. Maximum toho všetkého a ešte aj kus trpezlivej výskumnickej driny a veľa tvorivých nápadov je v jej najvýznamnejšej štúdií — v *Odborovej a územnej štruktúre priemyslu na Slovensku*. Je to práca, ktorú ešte budú ekonomické, ale aj historické analýzy využívať a na ktorú sa bude nevyhnutne nadväzovať.

Hodnotné sú jej tri štúdie z problémového okruhu analýzy ekonomickej štruktúry, publikované v Ekonomickom časopise v rokoch 1973–1976. V poslednej z nich — *Problémy dynamizácie pri využívaní bilancii medziodvetvových vzťahov* (Ekon. Čas., 24, 1976, č. 1) — sa originálnym spôsobom dostala dosť hlboko „pod kožu“ ekonomicko-matematického modelovania spoločenského reprodukčného procesu.

Od ročníka 1976 (teda od septembra 1975) až do smrti pracovala F. Švajdlerová ako výkonná redaktorka Ekonomického časopisu. Tu, pri zvyšovaní úrovne časopisu, uplatňovala svoju erudovanosť nadobudnutú v hospodárskej praxi i vo vedeckovýskumnej práci, svoje výrazné organizačné schopnosti, aj svoj takt v styku so širokým okruhom autorov. Vedela sa tešiť z ich úspechov, ale dokázala byť nekompromisná k ich nedostatkom. Veľmi dobrý vzťah mala k mladým autorom, no nie v zmysle prižmurovania očí nad slabosťami, lež v zmysle chápaného priateľského prístupu smerujúceho k zlepšovaniu textov, k rastu mladých autorov.

Objektívne treba povedať, že na F. Švajdlerovej spočívala počas jej takmer ôsmich „redaktorských“ rokov veľká váha redigovania časopisu; takmer celý ročník 1978 zredigovala sama a významný bol jej podiel aj v ostatných ročníkoch.

Mala vzácnu schopnosť pozrieť sa triezvo na udalosti aj na ľudí, vidieť veci také aké sú, bez príkras, ale aj bez tmavých okuliarov. Preto vedela čeliť problémom, riešiť zložité situácie. Touto schopnosťou, postrehmi o ľudských hodnotách i slabostiach, pomáhala ľuďom chápať druhých, ale i správne vidieť seba samých; riešiť osobné, i širšie kolektívne problémy.

Bola bezvýhradne priama k ľuďom. Ak aj ona mala svoje ústupy a ústupky, tak nikdy nie úskoky a úklady. Pri vyjadrovaní myšlienok a citov nepoznala kľučky ani taktizovanie. Ale kritické stanovisko k iným i k sebe samej bolo vždy východiskom pre úvahy, ako negatíva odstrániť, aký najúčinnjší prístup

zvoliť; východiskom pre činy, ktorými to treba urobiť. Za netolerantnosťou k chybám a k maskovaniu chýb bol u nej vždy záujem o ľudí a o pokrok vecí spoločných a spoločenských: za prísnosťou bola láska. So zásadovosťou sa u nej snúbil teplý ľudský cit, neošúchaný pričastými vonkajšími prejavmi, a s nepoddajnosťou obetavosť v rodinnom i pracovnom kruhu.

Vedela a nebála sa *zabojovať*, ale vedela a nebála sa aj *zastať*. Veľmi nám bude chýbať jej žičlivý a chápací — o bohatý intelekt opretý — záujem o nové myšlienky a o skutočné hodnoty. Mala nielen vlastnú hlavu, vlastný názor a vlastný pohľad na veci, mala aj široko otvorené uši, oči a srdce pre nás, čo sme s ňou žili a spolupracovali.

Frída Švajdlerová je mŕtva. Kiež by s nami naďalej žila jej odvážna nekompromisnosť voči všetkému zlu, horúca láska k spravodlivosti a k človeku. Aby bol človek hodný človeka — ako po tom ona po celý život činorodo túžila.

30 rokov činnosti Ekonomického ústavu SAV a jeho budúce úlohy

Ekonomický ústav SAV si v tomto roku pripomína 30 rokov svojho trvania. Túto príležitosť využil, aby si na vedeckom seminári *30 rokov činnosti Ekonomického ústavu SAV a jeho budúce úlohy*, usporiadanom dňa 23. februára 1983 v Dome vedeckých pracovníkov v Smoleniciach, pripomenul a zhodnotil dosiahnuté pracovné výsledky. Na seminári sa okrem terajších a bývalých pracovníkov EÚ SAV zúčastnil i podpredseda SAV akademik Vladimír Cirbes, vedecký sekretár SAV člen korešpondent Vladimír Mikuláš a zástupca MV KSS Ing. Juraj Károly. Rokovanie seminára viedol Ing. Milan Šikula, CSc., zástupca riaditeľa EÚ SAV.

O úlohách a mieste Ekonomického ústavu SAV v základnom ekonomickom výskume na Slovensku hovoril v hlavnom referáte riaditeľ ústavu Ing. Ivan Okáli, DrSc. V prvej časti referátu stručne zhodnotil 30-ročný vývoj ústavu a poukázal na problémy a nedostatky, s ktorými musel ústav v jednotlivých obdobiach zápasíť. V prvom desaťročí to bola najmä nedostatočná teoretická príprava pracovníkov, ktorá vyplývala z faktu, že koncepcia výskumu bola poznačená nerozvinutos-

tou jeho teoretických východísk. Tým sa stalo, že ústav postihol len niektoré aktuálne problémy ekonomickej teórie a praxe.

V rokoch 1971—1972 sa uskutočnila analýza teoretického výskumu a činnosti EÚ SAV v prvých dvoch desaťročiach. Závety z nej prispeli ku skvalitneniu práce EÚ SAV, pretože dovedy sa nepodarilo ústrojne skĺbiť výskum základných teoretických otázok fungovania socialistickej ekonomiky so skúmaním možností hospodárskeho rozvoja Slovenska. Chybou bolo i nedostatočné skúmanie otázok medzinárodnej socialistickej ekonomickej integrácie a svetovej ekonomiky, ako aj nedostatočné využívanie ekonomiko-matematických metód pre riešenie reálnych teoretických problémov politickej ekonómie socializmu.

V treťom desaťročí ústav zaznamenal prechod ku skúmaniu národohospodárskych problémov. Určitým predelom v činnosti ústavu bolo jeho 25-ročné jubileum, kde sa sformovali základné myšlienky budúcej kolektívnej monografie ústavu *Formovanie ekonomiky rozvinutej socialistickej spoločnosti*. Jej prínos spočíva v tom, že popri teoretickom a metodologic-

kom prístupe obsahuje i výrazný prognostický aspekt.

V druhej časti referátu sa I. Okáli zameril na štyri okruhy problémov, ktoré v základnom ekonomickom výskume vystupujú naliehavo do popredia.

Po prvé, je to problém spätosti ekonomickej teórie a ekonomickej praxe. Ekonomická veda (teória) v socializme je povinná vytvárať teoretické predpoklady pre praktické riadenie národného hospodárstva. Tým sa posúva i samo chápanie predmetu politickej ekonómie. Jej predmetom ostávajú síce výrobné vzťahy socialistickej spoločnosti, ktoré cieľavedomým ovládním výrobných síl vytvárajú možnosti hospodárskeho rozvoja, ale treba ich skúmať v spätosti s rozvojom výrobných síl. Teda politická ekonómia skúma nielen výrobné vzťahy, ale v jednote s nimi i naturálno-vecnú stránku reprodukcie — reprodukciu výrobných síl. Politická ekonómia vo svojom predmete zahŕňa i väzby s inými stránkami spoločenského života. Z toho vyplýva, že ak je ústav pracoviskom politickoekonomickým, nesmie ísť len o učebnicovú formu rozvíjania politickej ekonómie, ale k úlohám ústavu treba pristupovať tak, aby malí i praktický dosah. Ako však minulosť ukázala, jestvuje aj opačný extrém. Z nepochopenia úloh základného ekonomického výskumu a úloh EÚ SAV riadiacou praxou v prvých rokoch často vyplynulo, že ústav skúmal otázky, ktoré mala a mohla riešiť naša hospodárska politika (vybrané detailné otázky industrializácie, kolektivizácie, agrárnych problémov, niektorých článkov fungovania podnikovej sféry a pod.) a ktoré so základným politickoekonomickým výskumom málo súviseli. Až neskôr ústav postupne prechádzal na základe spoločenských objednávok z konkrétnych výskumov na otázky teoretických problémov národo-

hospodárskej praxe v koordinácii s vrcholnou národohospodárskou praxou. Ústav je schopný veľa urobiť pre hospodársku prax, hlavne čo sa týka odporúčaní pre tvorivú koncepcionálnu činnosť riadiacej sféry. Napríklad pri tvorbe mechanizmu riadenia nie je možné, aby sa vytvorila jeho koncepcia bez spoluúčasti ekonomickej teórie.

Po druhé, ide o problém spájania slovenských problémov s teoretickými problémami a s celoštátnymi problémami. K tomuto problému je potrebné pristupovať cez formuláciu vlastného stanoviska k riešeniu otázok v celoštátnom meradle na jednej strane, a celoštátné otázky skúmať na základe konfrontácie českého a slovenského stanoviska na riešenie základných národohospodárskych problémov. Nie je správne, a je skôr na škodu veci, ak sa slovenský prístup uplatní len v pripomienkovaní a v dodatočných korektúrach, ako to v minulosti neraz bolo (napr. pri zdokonaľovaní sústavy plánovitého riadenia v 60. rokoch), ale treba zväziť oba prístupy už vo východiskovom materiáli. Inak totiž nejde o účinný príspevok do ekonomickej teórie, ale len o „priživovanie“ sa na pokraji.

Tretím problémom je vzťah riešenia našich československých ekonomických otázok k poznávaniu vývoja svetovej ekonomiky. Pri výskume nemožno totiž vychádzať len z našich vnútorných podmienok, ale zároveň je potrebné zohľadniť i aspekt MSEI a svetovej ekonomiky.

Štvrtým a posledným problémom — podľa I. Okáliho — je otázka samej štruktúry ústavu, ako pracoviska základného ekonomického výskumu, vzhľadom na určité zmeny vo výskumnom programe a budúce úlohy ústavu. Základným princípom tvorby našich výskumných plánov musí byť, aby naše oponované záverečné správy už for-

mulovali aj nové problémy, ktoré treba riešiť po vyriešení danej úlohy (teda v ďalšom horizonte). To znamená, že všetky oponované práce musia obsahovať nové pohľady na daný problém i budúce úlohy. V tejto súvislosti vystupuje do popredia i taká zložitá a naliehavá úloha, akou je prognostický výskum v podmienkach SAV a v podmienkach nášho ústavu. Roky 7. päťročnice sú akosi metodologickou prípravou na prognózy, a to prognózy vedecko-technického rozvoja i celého sociálno-ekonomického rozvoja.

Na záver I. Okáli vyjadril presvedčenie, že ústav bude pristupovať k riešeniu svojich úloh tak, aby nielen pomáhal ekonomickej teórii riešiť praktické otázky národného hospodárstva, ale aby sa už sama ekonomická teória stala faktorom tvorby celej našej národnej kultúry.

Na seminári vystúpil aj J. Károly, ktorý v mene MV KSS tlmočil ocenenie výsledkov doterajšej práce. Mestský výbor KSS vysoko hodnotil tak výsledky výskumu, ako aj výsledky stránickej práce, činnosť lektorov i aktivistov z EÚ SAV. Kladne zhodnotil prácu, ktorú EÚ SAV poskytol pre rozvoj hlavného mesta SSR Bratislavy a pre uplatňovanie vedecko-technického pokroku v jej podmienkach.

Po ňom vystúpili s referátmi vedú-

ci oddelení EÚ SAV, doc. Ing. J. Vojtko, CSc. (za I. oddelenie), Ing. E. Šarmír, CSc. (II. oddelenie), Ing. M. Šikula, CSc. (III. oddelenie), doc. Ing. J. Iša, CSc. (IV. oddelenie) a Ing. Z. Jaura, CSc. (V. oddelenie), ktorí za svoju oblasť výskumnej činnosti podali retrospektívny i kritický pohľad na vývoj ekonomickej teórie, a naznačili ďalšie úlohy, ku ktorým smerujú jednotlivé oddelenia ústavu.

Diskusia k referátom sa zamerala na analýzu činnosti ústavu v uplynulých rokoch. Diskutovalo sa najmä o mieste ekonomickeho výskumu v Ekonomickom ústave SAV v rámci československeho ekonomickeho výskumu i medzinárodného výskumu, k problémom spätosti teórie a praxe, k otázke osobnej zaangažovanosti na výskume a k úlohe „osobnosti“ vo výskume i v období kolektívnych, tímových prác, k otázke plánovania, modelovania a prognózovania, ako aj ku kvalitatívnym zmenám vo vede.

Seminár možno celkove hodnotiť ako užitočné pracovné stretnutie, na ktorom zameranie referátov i diskusií prispievko prezentovalo niektoré výsledky práce ústavu za uplynulé 30-ročné obdobie, a zároveň naznačilo i jeho ďalšie výskumné zameranie a úlohy ústavu.

Eva Kočiščáková

POKYNY PRE AUTOROV

Rukopisy prijíma redakcia Ekonomického časopisu, ul. Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava. Články majú mať teoretický charakter zodpovedajúci zameraniu časopisu, ich názov má byť stručný a výstižný. Ku každému článku pripraví autori resumé v rozsahu najviac 30 riadkov. Časopis uvádza resumé v ruskom a anglickom jazyku. Príspevky sa predkladajú v 3 exemplároch (1 originál a 2 kópie), napísané podľa platnej ČSN (60 úderov v riadku, maximálne 30 riadkov na jednej strane). Rozsah článkov je najviac 20–25 strojom písaných strán, recenzií (podľa rozsahu knihy) 5–8 strán, správ 4–6 strán. Redakcia neprijíma rukopisy v kópiách bez originálu, ani texty získané rozmnožovacou technikou. Poznámky, ktoré patria pod čiaru, číslujú sa poradovým číslom v texte a prikladajú sa súhrnne za článok. Takisto sa v texte označujú obrázky, grafy a schémy a zaraďujú sa za článok. Bibliografické citácie musia zodpovedať ČSN 01 0197 – Bibliografické citace. Odvolania na literatúru sa označujú v texte alebo v poznámkach pod čiarou príslušným poradovým číslom v hranatej zátvorke; zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci článku. Matematické vzorce a výrazy majú byť napísané, pokiaľ je to možné, strojom, zreteľne a podľa zaužívaných zvyklostí. Autor má uviesť presnú adresu svojho pracoviska a tituly; dostane niekoľko separátnych výtlačkov svojho príspevku.

Autori článkov: Ing. JAURA, Zdeno, CSc. – Ing. SLÁVIKOVÁ, Zdenka, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava – prof. Dr. HERETIK, Štefan, DrSc., – Ing. MARKUŠ, Jozef, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava – Ing. BACHÁR, Vladislav, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava – Ing. ŠVANTNEROVÁ, Jiřina, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava – Ing. MIKUŠ, Ladislav, Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava.

Z OBSAHU EKONOMICKÉHO ČASOPISU číslo 8/31/1983

HUTNÍK, Félix: Doktoré otázky vedecko-technickej politiky v agrokomplexe ČSSR

ŠVANTNEROVÁ, Jiřina: K ukazovateľom materiálovej náročnosti

SCHMOGNEROVÁ, Brigita: Empirické skúmanie väzieb medzi odvetviami v národohospodárskom komplexe [so zameraním na ČSSR]

CZESANÝ, Slavoj: Možnosti ekonomického rastu v závislosti na užití zdrojů
BENČO, Jozef: Niektoré aspekty prognózovania a plánovania výchovy a vzdelávania

HRVOLOVÁ, Božena: Regulovanie poľnohospodárskeho trhu v rámci EHS

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, ročník 31, 1983, č. 7. – Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. – Hlavný redaktor Vladimír Mikuláš, výkonná redaktorka Frída Svajdlárová, zastupoval Jozef Markuš, redaktorka Katarína Rybáňská, tajomníčka redakcie Naďa Proksová. – Vytlačili: Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Ružomberok. – Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS–UED Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS–Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6, 813 81 Bratislava. Celoročné predplatné Kčs 96.–, jednotlivé čísla Kčs 8.–, Registr. zn. F 7021.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Gottwaldovo nám. 6, 817 64 Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON und SAGNER, D-8000, München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by John BENJAMINS, B. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Amsterdam, Holland.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1983